

NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA

Izdavač
Centar za obrazovne politike
Dečanska 2/3, Beograd
cep@cep.edu.rs
www.cep.edu.rs

Za izdavača
Martina Vukasović

Urednik
Aljoša Mimica

Lektura i korektura
Ljubiša Vujošević

Dizajn naslovne strane
Milica Milojević

Tiraž
1000 primeraka

Prelom
Zoran Grac

ISBN 978-86-87753-03-7

Štampa
Dosije studio, Beograd

Centar za obrazovne politike

NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA

Bojan Komnenović
Predrag Lažetić
Martina Vukasović

Beograd, 2010.

*Izradu publikacije podržao je Fond za otvoreno društvo u Srbiji.
Stavovi izneti u publikaciji ne moraju predstavljati i
stavove ove organizacije.*

SADRŽAJ

Recenzija	7
1. Uvod	13
2. Šta je kvalifikacija	15
3. Evropski okvir kvalifikacija (EOK)	31
4. Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK)	46
5. Odnos Evropskog okvira kvalifikacija i nacionalnih i sektorskih okvira kvalifikacija	58
6. Završne napomene.	64
Dodatak 1 – Preporuka Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje	65
Dodatak 2 – Propisi i dokumenti na koje se poziva Preporuka EP i Saveta o EOK-u.	75
Dodatak 3 – Kriterijumi i procedure za povezivanje nacionalnih nivoa kvalifikacija sa EOK-om	78
Dodatak 4 – Kriterijumi i procedure za verifikaciju kompatibilnosti okvira za visoko obrazovanje	79
Dodatak 5 – Dablinski deskriptori.	81
Dodatak 6 – Predlog okvira kvalifikacija Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje	83
O Centru za obrazovne politike	86

RECENZIJA

Centar za obrazovne politike predaje u ruke stručnjaka iz sfere rada, obrazovanja i zainteresovanih čitalaca publikaciju o veoma značajnoj i retko obrađivanoj temi: o *nacionalnom okviru kvalifikacija*. Ovo je tek druga publikacija naših autora posvećena nacionalnom okviru kvalifikacija. Ova tema, široko prisutna u Evropskoj uniji, kod nas još nema neophodnu pažnju stručne i šire javnosti. Prvi pokušaji senzibilizacije stručnjaka iz oblasti obrazovanja i predstavnika sveta rada i zapošljavanja za ovu temu činjeni su krajem 2003. i tokom 2004. godine u organizaciji Evropske fondacije za obučavanje. Nažalost, od tada je malo šta učinjeno. Pokušaji izrade ovog nacionalnog dokumenta, ma kako snažno podržani od strane Evropske agencije za rekonstrukciju kroz dva CARDS projekta u obrazovanju, nisu dali rezultate jer nije bilo potrebne političke volje. Njena važnost prepoznata je samo u univerzitetskim krugovima i povezivana je sa Bolonjskim procesom koji je implementiran na državnim i privatnim univerzitetima i fakultetima. U Srbiji se trenutno radi samo na jednom delu nacionalnog okvira kvalifikacija – onom koji obuhvata univerzitetsko obrazovanje: osnovne studije, studije drugog stepena i doktorske studije. Izradi Nacionalnog okvira kvalifikacija, dokumenta od velike važnosti i značaja za nacionalni obrazovni sistem i privredu, kao i za politiku zemlje u ovim oblastima, nije se pristupilo na planski i sistematičan način kako bi se dobio celovit dokument kojim se kao ishodi obrazovnog procesa definišu znanja, veštine i kompetencije koje učenici i studenti stiču na sekundarnom i tercijarnom nivou obrazovanja i uslovi za prelaženje iz jednog u drugi nivo. Novi pokušaj koji treba da oživi rad na okviru kvalifikacija u delu sekundarnog obrazovanja odvijaće se kroz projekat Ministarstva prosvete finansiranog iz predpristupnog fonda Evropske unije (IPA).

Nacionalni okvir kvalifikacija nije jedini dokument koji povezuje svet obrazovanja i svet rada a koji nedostaje Srbiji. Nemamo savremenu *nomenklaturu zanimanja* (postojeća je stara gotovo trideset godina) kao ni *standarde zanimanja*. Svet rada uveliko je izmenjen: neka zanimanja su pretrpela značajne promene, neka su izumrla, a neka su potpuno nova. Tehnika i tehnologija, kao i organizacija rada u većini delatnosti izmenjeni su gotovo do neprepoznatljivosti u odnosu na one nivoe na kojima su bile u vreme izrade nomenklature zanimanja. Napomenimo i da bar 65% učenika u srednjem stručnom obrazovanju uči po programima starim dvadesetak godina. Reforma srednjeg stručnog obrazovanja i implementacija Kopenhagenske deklaracije još nije započeta uprkos tome što je pre dve godine Vlada usvojila Strategiju razvoja srednjeg stručnog obrazovanja u Republici Srbiji koja je usklađena sa ovim važnim evropskim dokumentom. Ove činjenice bi se na prvi pogled mogle prepoznati kao delimična prepreka za izradu celovitog nacionalnog okvira kvalifikacija. Međutim,

procesi reforme srednjeg stručnog obrazovanja i izrade ovog dokumenta mogu bez smetnji teći paralelno, tim pre što je za oba procesa nadležno Ministarstvo prosvete. Izrada nove nomenklature zanimanja poverena je Republičkom zavodu za statistiku i rad je toku.

Mada kod nas još nije završena tranzicija u privredi, jasne su promene koje su tržištu rada doneli formiranje velikog broja malih i srednjih preduzeća i veliki rast sektora usluga. Tokom svih ovih godina tranzicije godišnje je ostajalo nepopunjeno između dvadeset i trideset hiljada radnih mesta. Razlozi su brojni ali bi se mogli svesti na neusklađenost ponude i tražnje radne snage. Tome se može dodati još jedan ozbiljan razlog: sposobnost poslodavca da artikuliše svoje potrebe u pogledu znanja, veština i kompetencija budućeg radnika, kao i sposobnost da precizno opiše poslove radnog mesta u pogledu vrste i sadržaja poslova, njihove zaokruženosti, složenosti, učestalosti, važnosti posla, odgovornosti i samostalnosti radnika u donošenju odluka, zahteve vezane za bezbedno rukovanje aparaturama, mašinama i sl. Imajući u vidu da se veliki broj poslodavaca prvi put pojavljuje u ulozi preduzetnika, njihovo znanje i iskustvo sa personalnim menadžmentom je ograničeno. Najzad, oni i nisu u obavezi da budu dobri poznavaoци aktuelnog obrazovnog sistema i programa obrazovanja. U tom smislu, postojanje nacionalnog okvira kvalifikacija, s obzirom na podatke koje treba da sadrži, bilo bi im od velike pomoći, pogotovo u situaciji kad ni stečene diplome nemaju potrebnu *transparentnost* – govore o stečenom *obrazovnom profilu* ali ne govore ništa o osposobljenosti za određene poslove, o veštinama i kompetencijama. Drugim rečima, garantuju samo da je nosilac diplome, sa manjim ili većim uspehom, savladao nastavni program. Još nije sistemski uveden tzv. *Dodatak diplomi* koji bi trebalo da poslodavcima pruži informacije o osposobljenosti lica za određene poslove, njihovim veštinama i kompetencijama.

Autorski tim Centra za obrazovne politike – Bojan Komnenović, Predrag Lažetić i Martina Vukasović – predaju nam publikaciju koja treba da doprinese većem i potpunijem razumevanju koncepta, sadržaja, funkcije i značaja nacionalnog okvira kvalifikacija – kao i šire politike koju vodi Evropska unija u implementaciji Lisabonske, Bolonjske i Kopenhagenske deklaracije i niza dokumenata koji ih razrađuju, dopunjavaju i prate njihovu primenu i efektivnost – i, posebno, upoznavanju *Evropskog okvira kvalifikacija* koji je „referentni okvir koji služi kao sredstvo prevođenja između različitih sistema kvalifikacija i njihovih nivoa, bilo za opšte i visoko obrazovanje ili stručno obrazovanje i usavršavanje, čime se poboljšava transparentnost, uporedivost i prenosivost kvalifikacija građana dodeljenih u skladu sa praksom u različitim državama članicama“ (str. 31).

Sadržaj publikacije odslikava nameru autora – konzistentno sprovedenu – da čitaoca postupno i temeljno uvedu u problematiku nacionalnog i Evropskog okvira kvalifikacija i njihovih relacija. Svako poglavlje praćeno je navođenjem korišćene literature, a u tekstu su dati linkovi za sajtove na kojima se mogu naći originalna dokumenta pominjana u tekstu. U sadržaj su uvršćeni i veoma

značajni dodaci: dokument Preporuka Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje, Kriterijumi i procedure za povezivanje nacionalnih nivoa kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija, Kriterijumi i procedure za verifikaciju kompatibilnosti okvira za visoko obrazovanje, Dablinski deskriptori, Predlog okvira kvalifikacija Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje. Pobrojani dodaci, sem što omogućavaju neposredan uvid u navedena dokumenta, u velikoj meri čine i čitavu publikaciju razumljivijom i bližom čitaocu, a naponi Evropske unije na povezivanju obrazovanja i rada jasno ukazuju na značaj koji se daje ovom problemu u konceptu društva upravljanog znanjem.

Kako ova publikacija može biti od velike koristi ne samo stručnjacima iz oblasti obrazovanja i onima koji će se direktnije baviti okvirom kvalifikacija već i onima koji će sutra koristiti ovaj nacionalni dokument, a kojima korišćeni termini nisu dovoljno bliski – poslodavcima, u drugom poglavlju koje je posvećeno pojmu *kvalifikacije* autori daju dobro obrazložene definicije niza odrednica-termina, sa kritičkim osvrtom na (ne)doslednost u njihovom korišćenju. Definisani su: *kompetencija, ishod učenja, kvalifikacija, profil, deskriptori kvalifikacije, formalno obrazovanje, vaninstitucionalno i implicitno učenje* i njihovi međusobni odnosi. Za manje upućene čitaoce temeljno razumevanje ovih termina i smisla u kojem su upotrebljeni uslov je za potpunije razumevanje samog koncepta nacionalnog i Evropskog okvira kvalifikacija i njihove funkcije povezivanja obrazovanja sa svetom rada. Osnove na kojima počivaju ovi dokumenti nisu samo politike i pragmatizam pojedinih zemalja i konsensusi unutar Evropske unije, već imaju i svoje naučno utemeljenje u sociološkim (meritokratski i formalistički modeli) i psihološkim teorijama (biheviorizam). Kako Evropski okvir kvalifikacija omogućava kretanje pojedinaca unutar evropskog sveta obrazovanja i tržišta rada (uklanja barijere), u poglavlju je detaljno obrađeno i akademsko i profesionalno *priznavanje kvalifikacija* kao uslov nastavka njihovog obrazovanja ili zapošljavanja van matične zemlje, u okviru evropskog jedinstvenog tržišta rada.

U trećem poglavlju autori detaljno objašnjavaju šta je *Evropski okvir kvalifikacija* – njegovu funkciju, strukturu, sadržaj i suštinu, glavne karakteristike, nastanak, razvoj i proceduru usvajanja. U poglavlju su prikazani i svi ključni momenti u istoriji njegovog nastanka čime se istovremeno daje pregled koherentnih napora Evropske unije u povezivanju obrazovanja i sveta rada. Ovaj dokument je u Evropskoj uniji označen kao dokument od posebne važnosti za Evropski ekonomski prostor čime mu je data posebna snaga i važnost. Praktično (mada ne i formalno) je postao obavezujući za zemlje članice, ne dovodeći pri tom u pitanje postojanje nacionalnih okvira kvalifikacija. Kao zemlji koja bi uskoro trebalo da dobije status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji, naš interes je da u razvoju nacionalnog okvira kvalifikacija imamo na umu rešenja ovog referentnog okvira kvalifikacija. Tabela koja sadrži detaljne opise osam nivoa Evropskog okvira kvalifikacija olakšaće rad svima koji budu angažovani na izradi nacionalnog dokumenta.

Četvrto poglavlje – posvećeno *nacionalnom okviru kvalifikacija* – daje istorijski pregled nastanka potrebe za jednim ovakvim dokumentom i solidan pregled društveno-političkih i ekonomskih uslova u kojima su krajem 20. veka činjeni prvi pokušaji. Osnova su bili postojeći obrazovni sistemi koji su postavljali uslove za vertikalno napredovanje u sistemu i za sticanje kvalifikacija. Jedan od tih pokušaja bio je i *ISCED sistem* koji omogućuje klasifikaciju i poređenje kvalifikacija, ali ipak nije mogao zadovoljiti potrebe razvrstavanja kvalifikacija koje su vremenom dobile nov smisao i nove karakteristike. Mogućnosti vertikalne i horizontalne pokretljivosti u obrazovnom prostoru, kvalifikacije opisane na nivou ishoda učenja, uvođenje formalnih kriterijuma i standarda, neformalno obrazovanje, nisu se uklapali u *ISCED sistem*. Celovita i sistemski uređena struktura koja objedinjuje kvalifikacije stečene na svim nivoima obrazovanja, unutar i van sistema formalnog obrazovanja, i koja ih smešta u opšti sistemski kontekst uzimajući u obzir ishode učenja i postavljajući ih na unapred definisane nivoe – bila je odgovor koji je zadovoljavao potrebe.

Autori nam, citirajući više stranih stručnjaka za ovu oblast, daju pregled *ciljeva* nacionalnog okvira kvalifikacija iz kojih je, uz one koji se odnose na samu njegovu konstrukciju, vidljivo da ovaj nacionalni dokument treba da ima veoma široke implikacije na razvoj samih kvalifikacija, obrazovni razvoj pojedinih, društvenu inkluziju i jednaku dostupnost obrazovnog sistema svima, na kvalitet i konkurentnost obrazovne ponude, podizanje nivoa razumevanja kvalifikacija kod poslodavaca i drugih korisnika itd. Definisane su i pretpostavke za pripremu nacionalnog okvira kvalifikacija koje se odnose na deskriptore, principe rangiranja, ishode učenja, *benchmark-e* za procenu stečenog znanja i akreditaciju, i dr. Van zadatih ciljeva i pretpostavki sloboda je svake zemlje da, u zavisnosti od broja i deskriptora kvalifikacija, kreira okvir kvalifikacija sa manjim ili većim brojem nivoa kvalifikacija. A jedanput usvojen nacionalni okvir kvalifikacija nije završena priča – okvir je dinamička kategorija podložna nadogradnji i promenama u zavisnosti od promena, u svetu nauke i tehnologije, obrazovanja i rada.

Određene ekonomske, društvene i političke potrebe treba da budu prepoznate kao i mogućnost njihovog zadovoljenja kroz donošenje nacionalnog okvira kvalifikacija, naglašavaju autori. U suprotnom, izvršna vlast zemlje neće videti potrebu za donošenjem ovog nacionalno obavezujućeg dokumenta. Iako je na prvi pogled ekspertska tvorevina, izrada nacionalnog okvira kvalifikacija angažuje širok krug institucija, ustanova i organizacija i to kako sa najvišeg državnog tako i sa lokalnog nivoa. Sektorski posmatrano, u izradu ovog nacionalnog dokumenta treba da se uključe akteri iz oblasti obrazovanja, nauke, razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija, rada, socijalne politike, kao i strukovna udruženja, udruženja poslodavaca, nevladine organizacije. Navodeći ovako brojne učesnike, autori implicitno naglašavaju potrebu transparentnosti u njegovoj izradi i potrebu da od strane svih učesnika bude prepoznat kao „vlasništvo“.

U ovom poglavlju čitaocu se stavlja na uvid i istorijat pokušaja izrade nacionalnog okvira kvalifikacija u Srbiji. To je, pre svega, istorija neuspešnih

pokušaja koja ima i neke čvrne tačke u kojima se prepoznaje naše neshvaćanje važnosti ovog dokumenta: više puta ponovljene inicijative koje su dolazile od inostranih organizacija, zamiranje aktivnosti po okončanju projekata, fragmentarnost umesto sistemskog pristupa, nepostojanje sektorske saradnje, nepoštovanje prioriteta navedenog u svim razvojnim i strateškim dokumentima Republike Srbije, nedostatak političke volje u resornim ministarstvima... Ostaje zapitanost autora da li će se nastaviti praksa dvostrukih koloseka u izradi okvira kvalifikacija jer je novim zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja predviđen razvoj okvira za srednje obrazovanje, kao i institucije odgovorne za njegovu izradu i usvajanje, a aktivnosti vezane za okvir visokog obrazovanja se nastavljaju.

Odnosu Evropskog okvira kvalifikacija i nacionalnih i sektorskih okvira kvalifikacija posvećeno je peto poglavlje publikacije. Osnovne razlike ovih okvira naglašene su i pregledno date u tabeli. Još jedanput je naglašena razlika u koncepcijama oba okvira – u ciljevima, funkcijama i procedurama, kriterijumima razvrstavanja – i ilustrovane neke od nedoumica i teškoća koje mogu iskrsnuti u povezivanju ova dva okvira kvalifikacija.

Autori upućuju i jednu poruku na koju bi posebno trebalo da obrate pažnju kreatori našeg budućeg okvira kvalifikacija. Naime, kao učesnica Bolonjskog procesa – stvaranja jedinstvenog Evropskog prostora visokog obrazovanja i usvajanja sva tri ciklusa visokog obrazovanja (osnovne, diplomatske i doktorske studije) – Srbija je u obavezi da do 2010. godine „po utvrđenim procedurama i standardima izradi sopstveni okvir kvalifikacija za visoko obrazovanje, koji će omogućiti poređenje kvalifikacija stečenih u visokom obrazovanju“ (str. 61), što upućuje na sektorski i parcijalni pristup. Zato upozoravaju da „bez međusektorske saradnje i povezivanja različitih nivoa obrazovanja *ne može* da se izradi kvalitetan i funkcionalan okvir kvalifikacija“ (str. 61 – italik J.D.).

Govoreći o vezi između Evropskog prostora visokog obrazovanja – Okvira za visoko obrazovanje – i Evropskog okvira kvalifikacija autori ukazuju na njihovu genezu i funkciju i naglašavaju da je ovaj potonji širi, obuhvatniji, da uključuje različite forme sticanja znanja, da su njegovi deskriptori obuhvatniji i po svojoj prirodi „više generički od Dablinskih deskriptora iz Okvira za visoko obrazovanje“ (str. 61), i kao takvi u celosti integrišu deskriptore svih nivoa Bolonjskog procesa, približavajući time ovu složenu problematiku čitaocu.

U ovom poglavlju istaknuta je još jedna funkcija okvira kvalifikacija – da služi *osiguranju kvaliteta* unutar sistema obrazovanja jer bi pri razvrstavanju kvalifikacije posebna pažnja trebalo da se obraća na kvalitet obrazovanja čiji je ona rezultat – kvalitet nastave, predavača, udžbenika i sl. Primer koji autori navode bio bi koristan putokaz i za Srbiju: ova provera kvaliteta obrazovnih programa, predavača (nastavnika), nastave i udžbenika vrši se u toku procesa *akreditacije*.

Pomenimo da akreditacija obrazovnih programa za sekundarno stručno obrazovanje kod nas još ne postoji. I ovde imamo parcijalni pristup u refor-

misanju i uređivanju obrazovnog prostora Srbije. Osnivanje Vlado­nog Saveta za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih daje nadu da bi u, ne tako dalekoj, budućnosti mogla biti osnovana nezavisna komisija za akreditaciju ovih programa.

Preporuka je čitaocu da ovoj publikaciji posveti svoju pažnju i vreme. Autori su ponudili jedan dokumentima dobro fundiran pristup temi nacionalnog okvira kvalifikacija kako bi je učinili razumljivijom čitaocima. Čak i za veliki broj prosvetnih radnika, a i za predstavnike mnogih drugih institucija i organizacija, ovo je nova tema, koja zaslu­žuje detaljno upoznavanje. Kroz nju će se upoznati sa važnošću koju Evropska unija pridaje povezivanju obrazovanja i rada i uklanjanju barijera za celoživotno obrazovanje i kretanje unutar evropskog prostora rada. Za one koji su u više mahova bili učesnici pokušajâ, ma kako parcijalnih, kreiranja našeg okvira kvalifikacija ona je dodatna motivacija, podsticaj i nada da će se obnoviti rad na ovom važnom dokumentu.

Na kraju treba reći da je jedna od funkcija ove publikacije, kako je autorka ovih redova shvata, i buđenje svesti odgovornih u zemlji o potrebi da se hitno, organizovano i sistemski pristupi izradi jedinstvenog nacionalnog okvira kvalifikacija uz puno i odgovorno angažovanje svih njenih budućih korisnika. Bez toga nema uklapanja Srbije u obrazovni i radni prostor Evropske unije.

Jadranka Dimov

1. UVOD

Ubrzani naučno-tehnološki razvoj i stalno usavršavanje postojećih tehnologija u značajnoj meri su izmenili savremeno društvo. Ako se posmatra na globalnom planu, civilizacijski razvoj je zbog ovih promena dobio novi zamajac, a sva moderna društva su prihvatila ovaj proces kako bi se uspešno razvijala i bila konkurentna u savremenom svetu. Razvoj znanja, njegova primena i dalje unapređivanje postalo je karakteristika savremenog razvoja, a moderna društva postaju društva znanja. Posmatrajući ovaj uticaj na život ljudi, tehnološki razvoj je doneo značajne promene i u svakodnevnom životu pojedinaca. Promene su naročito primetne u informaciono-komunikacionim tehnologijama i njihovoj primeni. Omasovljenje primene novih tehnologija i njihovo prihvatanje u svim društvenim slojevima, bez obzira na starost, obrazovanje, socijalno poreklo ili društveni status, jedna je od bitnijih karakteristika savremenog tehnološkog razvoja. Danas je svaki pojedinac upućen na to da nauči kako da barem u najosnovnijim funkcijama primeni neku od novih tehnologija, primoran je na stalno učenje novog i na usavršavanje. Pojam pismenosti je dobio novo značenje i danas podrazumeva barem osnovno znanje korišćenja računara. To je zahtev radnog okruženja, s jedne strane, ali i poboljšanja kvaliteta ličnog života, s druge strane.

Razvoj nauke i tehnologije u savremenom društvu je neuporediv sa bilo kojim ranijim vremenom. Pojedine tehnologije, naročito informaciono-komunikacione, zastarevaju već posle samo godinu dana pa je neophodno stalno usvajanje novih znanja i nadograđivanje postojećih kako bi se mogle primeniti. Ove promene su vidljive i očigledne u prirodnim i tehničkim naukama, ali imaju veliki uticaj i u društvenim i humanističkim naukama. Tehnološke promene i razvoj znanja i nauke neumitno utiču na promene u društvu, što je, između ostalog, dovelo do razvoja društva znanja (ne kao novog društveno-ekonomskog poretka, već kao drugačijeg oblika društvenog razvoja i odnosa prema proizvodnji, sa znanjem kao osnovom), sveobuhvatnog razvoja „elektronske vlade i uprave“ (*E-government*), novih oblika socijalizacije (putem interneta, stvaranje virtuelnih društava) itd. Promene usled novog tehnološkog razvoja i primene novih tehnologija i znanja su sveobuhvatne i sveprisutne. One su karakteristika svakog društva u većoj ili manjoj meri, bez obzira na politički i ideološki diskurs, i utiču na gotovo svakog pojedinca. Usled toga, menja se i struktura kvalifikacija radne snage potrebne u savremenom društvu. Obrazovni nivoi, odnosno podela na osnovno, srednje i visoko obrazovanje, predstavljaju osnovu za dalje nadograđivanje znanja. Jednom stečeno znanje zastareva posle izvesnog vremena i potrebno je dodatno usavršavanje i/ili obrazovanje, kako bi se uspešno odgovorilo na promene u tehnologiji i proizvodnji. Otuda se u Evropi sve više koristi izraz celoživotno učenje (*lifelong learning*), kako bi se ukazalo

na značaj stalnog usavršavanja i nadograđivanja znanja, bez obzira na životno doba. Znanje se stiče različitim načinima, formalnim i neformalnim putem, a kako će se ono verifikovati za dalje obrazovanje ili za svet rada zavisi od nacionalnog sistema kvalifikacija koji je u upotrebi.

Imajući u vidu nedostatak informacija o tome šta je Evropski okvir kvalifikacija, kako se dolazi do nacionalnog okvira kvalifikacija, probleme koji nastaju pri upoređivanju starih i novih kvalifikacija, pogotovo u visokom obrazovanju, te kašnjenje u ispunjavanju obaveza u okviru Bolonjskog procesa, Centar za obrazovne politike (COP) je odlučio da stručnoj i široj javnosti predstavi pregled osnovnih pojmova vezanih za okvir kvalifikacija, proces nastajanja Evropskog okvira kvalifikacija i karakteristike koje bi nacionalni okvir kvalifikacija trebalo da ima. Osim toga, namera je i da se da osvrt na pojam kompetencija, kao i na prednosti i ograničenja koje ima razvoj kurikuluma, sa fokusom na kompetencije.

Poglavlje 2 ima za cilj da približi osnovne pojmove kompetencija, kvalifikacija, ishoda učenja itd. Osim toga, poglavlje uključuje i više teorijskih razmatranja o kompetencijama, kao i pregled vrsta priznavanja kvalifikacija. Poglavlje 3 govori o Evropskom okviru kvalifikacija, prikazuje njegov sadržaj i suštinu, nastanak i razvoj. Četvrto poglavlje se bavi nacionalnim okvirom kvalifikacija, od toga čemu služi, šta bi trebalo da sadrži i kako se definiše i usvaja, preko odnosa okvira kvalifikacija i tzv. *benchmark statements* do pregleda onoga šta je do sada urađeno u Srbiji. Poglavlje 5 razjašnjava odnos u kome stoje Evropski okvir kvalifikacija, nacionalni okviri kvalifikacija i sektorski okviri kvalifikacija (npr. za visoko obrazovanje). Poglavlje 6, kao zaključno, daje završne napomene koje se odnose na proces razvoja NOK-a kao svojevrsnog testa za kreatore javnih politika u Srbiji.

Publikacija ima i nekoliko dodataka, koji sadrže prevode ili pregled relevantnih dokumenata:

- nezvaničan prevod Preporuke Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija,
- pregled dokumenata na koje se poziva Preporuka, kao i gde se mogu naći,
- kriterijume i procedure za povezivanje nacionalnih okvira kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija,
- kriterijume i procedure za verifikaciju kompatibilnosti okvira za visoko obrazovanje,
- Dablinske deskriptore,
- predlog okvira kvalifikacija Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje.

2. ŠTA JE KVALIFIKACIJA

2.1 Definicije

Terminologija iz oblasti visokog obrazovanja na engleskom jeziku uglavnom nije standardizovana. Različite organizacije i različite naučne discipline imaju svoje uvrežene termine, čija nesavesna ili nedovoljno precizna upotreba često može dovesti do zabune. Osim toga, prevod nekih termina na srpski je često vrlo problematičan, budući da su korisnici često prinuđeni da koriste strane reči ili da ih prevode opisno.

Za potrebe ove publikacije, a imajući u vidu da je reforma visokog obrazovanja, a samim tim i razvijanje nacionalnog okvira kvalifikacija deo širih procesa na evropskom nivou, kao referentni „rečnik“ biće korišćena terminologija koja se upotrebljava u zvaničnim dokumentima vezanim za Bolonjski proces¹ i, u nešto manjoj meri, Kopenhagenski proces². Kod pojedinih pojmova data su i pojašnjenja u skladu sa dokumentima najvažnijih aktera ili u skladu sa stručnom literaturom.

Definisani su:

- kompetencija,
- ishod učenja,
- kvalifikacija,
- profil,
- deskriptori,
- formalno obrazovanje, te vaninstitucionalno i implicitno učenje.

Kompetencija (eng. competence)

Pojam „kompetencija“ implicira stručnost za određenu oblast. Međutim, engleski termin *competence* nije preveden pojmom „stručnost“ budući da se u okviru Bolonjskog procesa, tokom izrade predloga Evropskog opšteg okvira kvalifikacija, s jedne strane, i u okviru Tuning projekta, s druge strane, pojam kompetencije ustalio kao termin koji obuhvata nešto što podrazumeva određena znanja, veštine i sposobnosti koje osoba ima, a koje je čine sposobnom da nešto uradi (ova sposobnost uključuje i pomenutu stručnost).

Treba naglasiti da se pojam kompetencija može koristiti dvojako. Širi smisao podrazumeva da pojam kompetencija obuhvata konkretna znanja, veštine, sposobnosti, vrednosti, stavove itd., i ovo je smisao koji je prihvaćen u okviru ove publikacije. Ređe, kompetencija se izjednačava sa veštinom i/ili

---

1 http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc1290_en.htm (posećeno 29. januara 2010. godine).

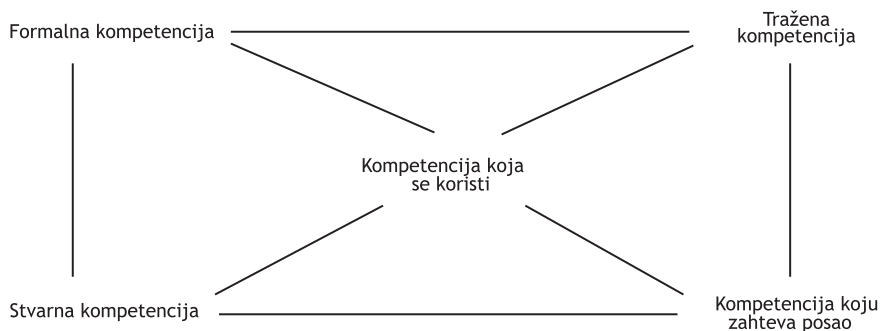
2 http://ec.europa.eu/education/vocational-education/doc1143_en.htm (posećeno 29. januara 2010. godine).

sposobnošću, tj. samo sa jednom od karakteristika, kao što je to slučaj sa opisom Evropskog okvira kvalifikacija. Manjkavost mnogih međunarodnih dokumenata iz oblasti obrazovanja jeste upravo nekonzistentna upotreba ovog pojma. Stručna literatura je u tom smislu donekle jasnija, u smislu da se jasno definiše šta je ono što se podrazumeva pod ovim pojmom, ali i dalje ne postoji opšte-prihvaćeno značenje i upotreba ovog pojma ni u stručnom domenu.

Ako kompetencije posmatramo u širem smislu, onda se kompetencije mogu klasifikovati kao (pogledati Ellström, 1997): perceptivne i motorne veštine, kognitivni faktori, afektivni faktori, karakteristike ličnosti, socijalne veštine. Različiti akteri kompetencije vide i kroz sledeće grupe: znanja, veštine (uključujući i socijalne veštine), sposobnosti, vrednosti. U tom smislu, treba napomenuti da se može desiti da i pojedinačne kompetencije retko možemo jasno staviti u jednu ili drugu grupu. To znači da pri definisanju kompetencija ne bi trebalo obavezno težiti da se konkretne kompetencije jasno klasifikuju u smislu gore navedenih grupa, kako zbog toga što će u određenim slučajevima ta klasifikacija biti prilično arbitrarna, tako i zato što to umanjuje međusobnu povezanost kompetencija i ideju komplementarnosti i koherentnosti pojedinačnih kompetencija.

Kao što je rečeno, kompetencija je karakteristika pojedinca. Međutim, može se sresti da jedan deo stručne literature pod kompetencijama podrazumeva kompetencije koje određeni posao zahteva, tj. da se kompetencija razmatra u odnosu na određeni posao. Ovo u suštini samo podcrtava da, čak i kada kompetencije posmatramo kao karakteristike ličnosti, uvek postoji određena referentna tačka u odnosu na koju se meri da li pojedinac poseduje date kompetencije ili ne, a ta referentna tačka jesu zahtevi određenog zadatka, tj. posla. Dalje, pojedinac često ne koristi sve svoje kompetencije na datom zadatku, jer, na primer, zadatak može da obavi i bez njih. Slično tome, veliki broj radnih zadataka može se obaviti i bez korišćenja svih kompetencija koje poslodavac navodi kao neophodne za dati radni zadatak. Na kraju, ne treba zaboraviti da, u odnosu na kvalifikacije koje predstavljaju formalni opis stečenih kompetencija, stvarne kompetencije pojedinca mogu biti veće ili manje. U tom smislu, korisno je imati u vidu korisnu ilustraciju odnosa traženih, potrebnih, stečenih i formalnih kompetencija (Ellström, 1997).

Slika 1. Odnos traženih, stečenih i formalnih kompetencija.
(Preuzeto iz Ellström, 1997)

Na kraju, treba naglasiti i da je moguće posmatrati gradacije određenih, pogotovo opštih kompetencija, tj. da se u okviru nekoliko ciklusa obrazovanja jedna ista kompetencija može nadopunjavati i dalje razvijati. U tom smislu, određene kompetencije se ne mogu posmatrati u smislu da li ih pojedinac poseduje ili ne, već u smislu do kog nivoa ih je pojedinac razvio. Dodatna razmatranja o ovom pojmu nalaze se u delu 2.3.3.

Ishod učenja (eng. learning outcome)

Ishod učenja jeste jasna definicija kompetencija, veština i/ili stavova koje bi učenik/student trebalo da stekne tokom određenog perioda učenja. Ishodi učenja se, dakle, ne odnose na sadržaj ili metode nastave, nego na ono što se očekuje da student stekne ili razvije tokom učenja, ali se na osnovu njih definišu sadržaj i metodi. Ishodi učenja se mogu definisati kako za ceo studijski program, tako i za pojedinačni predmet ili kurs, i, ukoliko je neophodno, čak i za manje celine od toga. Ishodi učenja se najčešće pišu imajući u vidu minimum kompetencija i veština koje bi prosečan student trebalo da stekne kako bi uspešno završio datu celinu učenja, ali je moguće pisati ih i imajući u vidu najuspešnije studente i maksimum stečenih kompetencija i veština. Zbog toga je uvek neophodno naglasiti da li su u pitanju očekivani ishodi učenja (oni koji odgovaraju minimumu kompetencija i veština) ili željeni ishodi učenja (oni koji odgovaraju maksimumu kompetencija i veština). Dodatna razmatranja o ovom pojmu nalaze se u delu 2.3.3.

Kvalifikacija (eng. qualification)

Kvalifikacija je bilo koji zvanični dokument koji potvrđuje da je nosilac kvalifikacije stekao određene kompetencije, i to najčešće kroz formalni obrazovni program. Samim tim, termin kvalifikacija u najvećem broju slučajeva označava kompetencije stečene u okviru formalnog obrazovnog sistema, i samim tim se odnosi na cikluse obrazovanja koji postoje u datom obrazovnom sistemu (osnovno, srednje, srednje stručno, visoko-osnovne studije, visokomaster, specijalističke, doktorske studije itd). Ređe se može sresti da se pod kvalifikacijom podrazumevaju i sertifikati koji se stiču kroz neformalno obrazovanje, koji se, na primer, daju nakon uspešnog završetka kraćih obuka i kurseva (npr. kurs računara, kurs jezika, različiti programi prekvalifikacije i dokvalifikacije), mada se neki od ovih kurseva upisuju u radne knjižice.

Na ovom mestu bi bilo korisno razmotriti šta stoji iza koncepta kvalifikacije, pogotovo kada se kvalifikacije opisuju pomoću ishoda učenja, tj. kada kvalifikacija podrazumeva da nosilac poseduje određene kompetencije. Opis kvalifikacija koji se bazira na jasno definisanim kompetencijama u suštini obuhvata samo one kompetencije koje se mogu jednostavno definisati i čije se posedovanje može jasno utvrditi i izmeriti. Samim tim, kvalifikacije zasnovane na kompetencijama u suštini ne mogu da daju celokupnu sliku o pojedincu, budući da se ni tokom samog procesa obrazovanja ne mogu identifikovati i izmeriti baš sva znanja, sposobnosti, veštine itd. koje neko poseduje. U tom smislu, prejak fokus na kompetencije u suštini stavlja obrazovanje u strogo instrumentalistički

okvir, u smislu da se vrednost nekog obrazovanja meri samo u odnosu na opipljiv i merljiv doprinos zapošljivosti pojedinca i ekonomski razvoj zajednice. Dalje, ne treba zaboraviti da kvalifikacija ne predstavlja potpunu garanciju da je nosilac zaista stekao navedene kompetencije. Ovo je posebno uočljivo u sistemima za koje je karakteristična slaba interna i eksterna kontrola kvaliteta (za detaljniji osvrt na ovaj problem, pogledati Young, 2003a i Young, 2003b). Dodatno, treba voditi računa da previše detaljan i rigidan opis kvalifikacija ne dovede do toga da su inovacije sadržaja i metoda obrazovanja nemoguće, kao i da treba imati u vidu da deskriptori kvalifikacije moraju da budu dovoljno fleksibilni da omoguće opis i vrednovanje svake kvalifikacije u datom sistemu, ali i dovoljno jasni da bi bili svrsishodni.

Naravno, ova kritika ne znači da bi trebalo odustati od opisa kvalifikacija na ovaj način, jer ovakav opis kvalifikacije ima višestruku korist. Pojedinaac može na osnovu takvog opisa da donese bolju odluku o sopstvenom obrazovnom putu, a dalje i o mogućnostima zapošljavanja ili daljeg usavršavanja. Poslodavac ima jasniju sliku koja znanja, veštine, sposobnosti, vrednosti itd. nosilac kvalifikacije najverovatnije poseduje, te može da donese bolju odluku o tome da li je nosilac dobar izbor za određeni posao. Ovo je od posebne važnosti, imajući u vidu sve veći broj obrazovnih institucija i programa, kao i mobilnost radne snage (unutar Srbije, i u budućnosti, unutar EU). Na nivou pojedinačne obrazovne institucije, ovakav opis kvalifikacija se može iskoristiti za razvoj koherentnijih obrazovnih programa, budući da je jasno definisan očekivani krajnji rezultat. Na nivou sistema obrazovanja, ovakav opis kvalifikacija se može iskoristiti za jasnije i dublje praćenje povezanosti sveta obrazovanja i sveta rada, i za bolje planiranje razvoja obrazovanja u celini.

Profil (eng. profile)

Profil se odnosi na definisanje svrhe određenih kvalifikacija, najčešće u odnosu na dalje obrazovanje i usavršavanje ili na poslove koje nosilac kvalifikacije može obavljati. U visokom obrazovanju, najčešće se govori o dva profila: akademskom i primenjenom, mada se slična distinkcija može uočiti i na nivou srednjeg obrazovanja između opšteg srednjeg obrazovanja u gimnazijama i srednjeg stručnog obrazovanja u trogodišnjim ili četvorogodišnjim programima.

Deskriptori kvalifikacija (eng. qualification descriptors)

Deskriptori kvalifikacija su uopšteni opisi šta bi trebalo da bude ishod učenja na kraju određenog ciklusa obrazovanja. Ovi opisi bi trebalo da budu referentne tačke za razvoj programa učenja za svaki ciklus obrazovanja. Deskriptori se mogu odnositi na stečena znanja, veštine, a ponekad i na stepen odgovornosti i samostalnosti u radu, kao i na vrednosti. Važno je da deskriptori kvalifikacija treba da budu dovoljno opšti da se svaka pojedinačna kvalifikacija u pojedinačnim oblastima može povezati sa ovim deskriptorima. To znači da se deskriptori odnose na opšte ili generičke kompetencije koje očekujemo da ima osoba koja poseduje određenu kvalifikaciju. Deskriptori samim tim predstavljaju osnovni deo svakog okvira kvalifikacija.

U literaturi koja se bavi Bolonjskim procesom ili okvirima kvalifikacija najčešće se pominju dve grupe deskriptora: tzv. Dablinski deskriptori i deskriptori koji su vezani za Evropski okvir kvalifikacija.

Dablinski deskriptori su razvijeni u okviru tzv. Joint Quality Initiative³ 2004. godine i uključuju opise kvalifikacija za ukupno četiri nivoa visokog obrazovanja: prvi ciklus (*bachelor*), drugi ciklus studija (*master*) i treći ciklus studija (*doktorat*), ali i tzv. kratki ciklus (strukovne studije nakon srednje škole koje traju 2 godine). Za sva četiri nivoa, Dablinski deskriptori opisuju kvalifikacije kroz opisivanje sledećih elemenata (u Dodatku 5 se nalazi pun pregled Dablinskih deskriptora za 4 nivoa u okviru visokog obrazovanja):

- znanja i razumevanja,
- primene znanja u okviru profesije,
- upotrebe informacija (prikupljanje i analiza),
- komuniciranja sa „korisnicima“ (stručnom i laičkom publikom) i
- sposobnosti samostalnog učenja.

U okviru ovih elemenata, svaki nivo se razlikuje u smislu dubine i/ili širine, pa je tako upotreba informacija za prvi ciklus definisana kao: „sposobnost da se prikupe i tumače relevantni podaci (uglavnom iz oblasti studija) kako bi se došlo do stavova i odluka koji uzimaju u obzir važne društvene, naučne i etičke teme“, dok je za drugi ciklus ovo prošireno i produbljeno na „sposobnost da se znanje integriše i da se nosi sa kompleksnošću, da se formulišu stavovi i na osnovu ograničenih ili nepotpunih informacija, ali uz svest o etičkim i društvenim posledicama upotrebe znanja i zauzimanja određenih stavova“.

Dablinski deskriptori su poslužili za formulisanje opisa nivoa kvalifikacija u visokom obrazovanju u okviru Evropskog okvira kvalifikacija (EOK). U EOK-u, svaka kvalifikacija je opisana kroz tri elementa:

- znanje,
- veštine,
- kompetencije, tj. upotreba znanja i veština u konkretnim situacijama.

Shematski prikaz EOK-a, dat je u Dodatku 1. Ako se pogledaju nivoi 5–8, koji odgovaraju visokom obrazovanju (nivo 5 odgovara tzv. *kratkom ciklusu studija*, a nivo 8 *doktoratu*), može se uočiti da je svaki nivo opisan kroz vrste znanja koje bi student trebalo da je stekao tokom školovanja za datu kvalifikaciju, vrste veština koje bi trebalo da je student razvio, te u kojim situacijama, prevashodno na radu, ta znanja i veštine dolaze do izražaja. Tako se element korišćenja informacija i donošenja odluka na osnovu informacija iz Dablinskih deskriptora u EOK-u pojavljuje kao kompetencija „upravljanja složenim aktivnostima, preuzimajući odgovornost za proces odlučivanja u nepredvidivim okolnostima“.

Kao što se može videti i iz Dablinskih deskriptora, i iz opisa nivoa u EOK-u, u fokusu su opšte kompetencije. Ovo, između ostalog, znači i da je neophod-

3 <http://www.jointquality.nl/> (posećeno 29. januara 2010. godine).

no pažljivo formulisati opise nivoa, kako bi razlike između nivoa bile dovoljno jasne. Što se tiče kompetencija specifičnih za pojedine discipline, one se mogu formulisati kao tzv. *benchmark statements*, o kojima će više reći biti kasnije.

Formalno obrazovanje (eng. formal education)

Formalno obrazovanje podrazumeva učenje koje se dešava u okviru zvanično priznatih obrazovnih institucija (škola, fakulteta, akademija itd.) na različitim nivoima. Institucije moraju da budu formalno akreditovane za pružanje usluga obrazovanja (u slučaju visokog obrazovanja od strane Komisije za akreditaciju) ili da postoji jasna procedura dobijanja dozvole za rad za šta je nadležno resorno ministarstvo.

Vaninstitucionalno učenje (eng. non-formal learning) i implicitno učenje (informal learning)

Kao suprotni pojmovi pojmu formalno obrazovanje, u engleskom jeziku se pojavljuju *non-formal* i *informal education*. Za oba pojma zajedno se često koristi *pogrešan prevod* na srpski *neformalno obrazovanje*, što ne odslikava adekvatno razliku između ova dva pojma. *Vaninstitucionalno učenje* označava proces koji se dešava van obrazovnih institucija ali je svejedno jasan cilj procesa učenje, dok *implicitno učenje* (eng. *informal learning*) označava proces koji se odnosi na situacije u kojima učenje nije jasan i unapred definisan cilj ali se svejedno dešava (npr. učenje kroz rad).

2.2 Šta je okvir kvalifikacija?

Okvir kvalifikacija predstavlja jedinstven opis kvalifikacija koje se mogu steći u jednoj zemlji najčešće kroz sistem formalnog obrazovanja. Neophodno je da okvir kvalifikacija u sebi sadrži opise svih nivoa kvalifikacija, bez obzira na to koliko malo pojedinaca poseduje određenu kvalifikaciju, kao i da jasno definiše kriterijume za pristup obrazovanju koje vodi do određenog nivoa kvalifikacija. Ovo takođe znači da opisi kvalifikacija samo za određene nivoe obrazovanja (npr. samo za visoko obrazovanje) nisu okvir kvalifikacija u strogom smislu ove reči.

Opis svakog nivoa mora biti tako formulisano da se može jasno utvrditi odnos između kvalifikacija unutar okvira, i za svaku kvalifikaciju stečenu u sistemu jasno odrediti kom nivou pripada. Moguće je da postoje podvrste kvalifikacija unutar svakog nivoa kako bi se omogućilo razlikovanje kvalifikacija po profilu. Dodatno je važno da okvir kvalifikacija bude dovoljno jednostavan da bi bio razumljiv i u inostranstvu, imajući u vidu da je jedna od uloga okvira kvalifikacija da olakša priznavanje kvalifikacija: stranih u zemlji, i domaćih u inostranstvu. U tom smislu, dobro je da nacionalni okvir kvalifikacija bude jasno povezan sa međunarodnim okvirima kvalifikacija, pre svega Evropskim okvirom kvalifikacija i Okvirom kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja, o kojima će više reći biti u poglavlju 3 i poglavlju 5.

Ovde je bitno napomenuti i odnos ovih međunarodnih okvira kvalifikacija sa ISCED sistemom⁴. Za ISCED se može reći da predstavlja neku vrstu okvira kvalifikacija, budući da opisuje kvalifikacije u smislu znanja, veština i kompetencija. Međutim, ISCED nije previše upotrebljiv da bude nacionalni okvir kvalifikacija; budući da je nastao uopštavanjem opisa kvalifikacija na međunarodnom nivou, ne može dovoljno dobro da odgovori na specifičnosti svakog obrazovnog sistema i potrebe tržišta rada neke zemlje.

Jednako važno je da okvir kvalifikacija bude upotrebljiv za razumevanje svih kvalifikacija koje postoje u jednoj zemlji, bez obzira na to kada su stečene. Ovo je posebno od značaja za zemlje koje su u skorijoj prošlosti promenile svoju strukturu kvalifikacija (a gotovo sve zemlje koje učestvuju u Bolonjskom procesu su učinile upravo to). U tom smislu, pri razvijanju okvira, mora se voditi računa o tome gde se stare kvalifikacije uklapaju u novi sistem, tj. neophodno je da opis novih nivoa kvalifikacija sadrži i reference na to koje stare kvalifikacije najbliže odgovaraju datom nivou.

Osim što ne odgovara postojećem sistemu obrazovanja (u smislu da ne uključuje nove vrste kvalifikacija), prikaz stepena stručne spreme, koji je jedini sličan instrument koji se koristi u Srbiji, ne predstavlja okvir kvalifikacija budući da ne uključuje ni opise znanja, veština i kompetencija za koje se očekuje da ih imaju oni koji poseduju određeni stepen stručne spreme. S druge strane, stepeni stručne spreme su povezani sa trajanjem i vrstom obrazovanja, tj. sa ulaznim karakteristikama, dok bi okvir kvalifikacija trebalo da bude baziran na izlaznim karakteristikama, tj. na ishodima učenja, u smislu stečenih znanja, veština i kompetencija. Samim tim, može se desiti da dve vrste kvalifikacija koje su na istom nivou stepena stručne spreme u suštini podrazumevaju kompetencije razvijene na različitim nivoima.

Ovo znači i da je pri formulisanju nacionalnog okvira kvalifikacija neophodno sprovesti široke rasprave o tome šta koji nivo podrazumeva, tj. šta se očekuje da osoba koja poseduje datu kvalifikaciju zna i ume. U idealnom slučaju, pri reformi kurikuluma, prvo bi trebalo da postoji dogovor o nivoima kvalifikacija, te jasan opis svake kvalifikacije, pa da se onda pristupi razvijanju novih programa koji bi se uklapali u okvir kvalifikacija.

2.3 Odnos kvalifikacija, ishoda učenja i kompetencija

Termini kvalifikacije, kompetencije i ishodi učenja označavaju u suštini vrlo slične koncepte kojima se pokušava objasniti odnos između obrazovanja i sveta rada. Ovaj odnos u velikoj meri utiče na ponašanje pojedinaca, institucija i donosilaca političkih odluka u svakom društvu. Sociologija obrazovanja i rada ističe dva modela kojima se teorijski koncipira odnos između obrazovanja i aktivnosti i uspeha u okviru sveta rada: meritokratski i formalistički model (Bills, 2004).

4 http://www.uis.unesco.org/ev.php?ID=3813_201&ID2=DO_TOPIC (posećeno 29. januara 2010. godine)

2.3.1. Meritokratija

Meritokratski model podrazumeva da su se odnosi između obrazovanja i rada razvili vođeni racionalnim, društveno produktivnim i korisnim razlozima. Ovaj model podrazumeva da društveno-ekonomski uspeh imaju oni koji ga zaslužuju, te da se on ne stiče rođenjem u određenoj privilegovanoj društvenoj grupi ili kategoriji. Gledano iz meritokratskog ugla, u toku obrazovanja se stiču kvalifikacije koje su direktno povezane sa uspehom na tržištu rada i samim tim oni koji imaju kvalitetnije obrazovanje i više se trude u sticanju kvalifikacija na koncu imaju i više uspeha u svetu rada, što se na kraju ogleda u poboljšanju njihovog društveno-ekonomskog statusa. Trud i investicija u procesu obrazovanja i sticanja kvalifikacija su ovim modelom direktno opravdani nagradom koja dolazi prilikom boljeg zaposlenja i bolje pozicije u svetu rada.

2.3.2. Formalistički model

Ovaj model, nasuprot meritokratskom pogledu, smatra da odnos obrazovanja i sveta rada doprinosi reprodukciji društvenih nejednakosti i pojačava konflikte ekonomskih i kulturnih interesa. Prema ovom shvatanju, ono što se nauči u okviru obrazovanja je vrlo slabo povezano sa onim što je potrebno na poslu. Kvalifikacije u ovom modelu predstavljaju sredstvo uz pomoć kojeg nosioci kvalifikacija ograničavaju pristup privilegovanim pozicijama i većim prihodima. Ovaj model naglašava formalističku dimenziju obrazovanja tj. gleda na obrazovanje kao na proces u okviru kog se stiču formalne kvalifikacije (diplome, sertifikati i sl.) koje prevashodno imaju simbolično-nominalnu funkciju.

Neophodno je naglasiti da su oba opisana modela idealni teorijski modeli i da u realnosti nigde na svetu odnos između obrazovanja i sveta rada nije apsolutno formiran na meritokratskim ili pak formalističkim osnovama. Ovo, takođe, znači da su u svakom društvu oba modela zastupljena u različitoj meri.

Zavisno od gledanja na odnos između sveta rada i obrazovanja, definicija pojma „kvalifikacija“ varira. Ako posmatramo taj odnos isključivo formalistički, kvalifikacija predstavlja dokument koji nosi potvrdu da je pojedinac završio neku školu i stekao određeno zvanje koje mu omogućava pristup određenoj vrsti posla ili profesiji. S druge strane, ako se meritokratski pristupi odnosu sveta rada i obrazovanja, pod kvalifikacijom se podrazumeva pre svega, određenim (formalnim ili neformalnim) obrazovanjem stečeni, skup kompetencija koje se valorizuju na tržištu rada. Ovaj pristup podrazumeva da se kroz obrazovanje stiču kompetencije koje su kvalitetnije i tržišno vrednije, zavisno od truda pojedinca u procesu obrazovanja.

Okvir kvalifikacija kao instrument koji sistematizuje nivoe i vrste kvalifikacija koje mogu biti ostvarene u okviru određenog sistema obrazovanja posmatra kvalifikacije u izvesnoj meri formalistički, navodeći vrste diploma i njihov nivo, ali prevashodno insistira na definisanju određenih kvalifikacija i njihovih nivoa kroz navođenje kompetencija. Okvir kvalifikacija stavlja na-

glasak na definisanju kompetencija za svaki nivo i vrstu kvalifikacije, ali ne propisuje način na koji se dolazi do određenih kompetencija. Ovo, naravno, otvara mogućnost i za priznavanje kompetencija ostvarenih i izvan formalnog sistema obrazovanja (naravno, uz odgovarajući proces validacije tako ostvarenih kompetencija).

2.3.3. Kompetencije i ishodi učenja – teorijska uporišta

U kontekstu okvira kvalifikacija, pojmovi „kompetencija“ i „ishod učenja“ se pojavljuju gotovo kao sinonimi i zbog toga je neophodno da se oni pojasne. Prethodno je ustanovljeno da pojam kompetencije proizlazi iz poimanja odnosa sveta rada i obrazovanja koji podrazumeva da se u procesu obrazovanja stižu određena znanja, sposobnosti i veštine koje se prenose, koriste i valorizuju u procesu rada. Centralno mesto u međusobnoj povezanosti sistema obrazovanja i sveta rada pripada procesu transfera znanja, sposobnosti i veština. Međutim, logika sistema obrazovanja i sveta rada se u mnogo čemu razlikuju. Znanja, sposobnosti i veštine akteri unutar sveta rada posmatraju kao kompetencije koje pojedinac poseduje, koristi i unapređuje radeći. Obrazovanje, s druge strane, u centar postavlja proces učenja i posmatra znanje, sposobnosti i veštine pojedinaca kao ishode učenja. Drugim rečima kompetencije i ishodi učenja predstavljaju pojmove koji konceptualizuju suštinski jedne te iste elemente transfera između obrazovanja i sveta rada, ali te elemente gledaju iz različitih perspektiva čija su polazišta proces rada, odnosno proces učenja.

Druga sličnost između pojmova „kompetencija“ i „ishod učenja“ proizlazi iz istog teorijskog ishodišta, a to su biheviorističke teorije učenja i psihološkog razvoja. Bihevizam kao pravac u psihologiji posmatra proces učenja kao promenu ponašanja pojedinca pri čemu se ponašanje treba shvatiti u najširem mogućem smislu uključujući i simboličke fenomene i promenu mišljenja (pogledati Pratt and Nesbit, 2000, p. 2). Bitna stvar ove konceptualizacije učenja jeste stav da ako se promena ponašanja ne manifestuje onda se učenje i ne događa. Akcent se stavlja na rezultat učenja, a ne na sam proces. Uloga obrazovanja u ovom shvatanju procesa učenja jeste da jasno definiše ishode učenja, tj. da proces nastave treba da bude usmeren ostvarenju definisanih ishoda učenja, koji, s druge strane, moraju biti merljivi.

Pojam kompetencija

Pojam kompetencija na poslu se, prateći biheviorističke teorijske tradicije, definiše kao „osnovna karakteristika pojedinca koja je uslovno povezana sa referentnim izvanrednim i/ili efektivnim dostignućem u poslu“ (Spencer and Spencer, 1993, p. 3). Kompetencija kao osnovna karakteristika pojedinca ovde podrazumeva da je kompetencija relativno bazičan i postojan deo ličnosti pojedinca koji može da predvidi ponašanje pojedinca u širokom opsegu situacija i radnih zadataka. Uslovna povezanost naglašava da kompetencija prouzrokuje ili predviđa ponašanje i učinak pojedinca. Referentnost u odnosu

na neki kriterijum u definiciji kompetencije označava da kompetencija zapravo određuje ko radi nešto dobro ili loše, mereno prema određenom kriterijumu ili standardu.

Psiholozi Spenser i Spenser razlikuju 5 tipova kompetencija pojedinca: motive, crte karaktera, shvatanje samog sebe, znanje i veštine. Motivi podrazumevaju stvari o kojima pojedinac konzistentno razmišlja ili ih želi i na osnovu kojih deluje. Motivi usmeravaju delovanje pojedinca u određenom smeru. Na primer, pojedinci motivisani uspehom postavljaju sebi izazovne ciljeve i smatraju ličnom odgovornošću njihovo ostvarenje. Crte karaktera podrazumevaju kompetencije koje omogućavaju konzistentne reakcije na određene situacije ili informacije. Primer za ovu vrstu kompetencija su emocionalna samokontrola i spremnost na ličnu inicijativu. Shvatanje samog sebe objedinjuje kompetencije kao što su stavovi pojedinca, njegove vrednosti i samopercepcija. Znanje je najkompleksnija vrsta kompetencija i predstavlja informacije koje pojedinac ima o nekoj temi kao i način na koji su te informacije povezane. Znanje je kompetencija koju je vrlo teško proceniti i svaka procena nečijeg znanja u najboljem slučaju govori o tome šta neko može da uradi, što ni u kom slučaju ne znači i da će ta osoba i delovati u skladu sa znanjem koje poseduje u realnom kontesktu posla. Pod veštinom se podrazumeva sposobnost pojedinca da izvrši određeni fizički ili mentalni zadatak. Mentalne ili kognitivne veštine su kompetencije, kao na primer: analitičko razmišljanje, utvrđivanje uzroka i posledica, konceptualno mišljenje itd. Ovih pet vrsta kompetencija koje su psiholozi Spenser i Spenser identifikovali mogu se svrstati u dve grupe. Znanja i veštine imaju tendenciju da budu vidljive i relativno površinske karakteristike ljudi. Shvatanje samog sebe, crte karaktera i motivi, s druge strane, su više skrivene, dublje karakteristike, centralne za određenje čoveka kao ličnosti. Znanje i veštine su kompetencije koje je relativno lako razviti, dok je ostale vrste kompetencija mnogo teže proceniti i razviti. Osnovni motivi i crte karaktera se nalaze u središtu ličnosti i jako se teško menjaju, dok se shvatanje samog sebe, stavovi i vrednosti, kao što je samopouzdanje, mogu donekle promeniti.

Pojam ishod učenja

Pod pojmom ishod učenja se iz perspektive obrazovanja pokušava definisati rezultat tog procesa koji pojedinac prenosi u svet rada. Obično se pod ovim pojmom podrazumeva instrument korišćen u razvoju kurikuluma gde su ishodi učenja osnovni element kurikuluma i predstavljaju pisane definicije znanja, sposobnosti i veština koje bi student ili učenik trebalo da poseduje na kraju određenog perioda učenja, npr. nekog kursa, celih studija i sl.

Poredivši sa prethodno navedenom definicijom i vrstama kompetencija vidi se da ishodi učenja predstavljaju nešto uži koncept u odnosu na kompetencije koje obuhvataju npr. i crte karaktera, motive delovanja, shvatanje samog sebe, koji se ne oblikuju isključivo u procesu obrazovanja već su deo šireg psiho-socijalnog razvoja ličnosti.

2.4 Priznavanje kvalifikacija

2.4.1. Akademsko i profesionalno priznavanje kvalifikacija

Postoje dva tipa međunarodnog priznavanja diploma i kvalifikacija koji zahtevaju dva različita pristupa evaluaciji u cilju priznavanja. Dva tipa se razlikuju u svrsi zbog koje se vrši priznavanje kvalifikacija, te se tako razlikuje:

- Priznavanje radi nastavka studija (akademsko priznavanje)
- Priznavanje radi zaposlenja (profesionalno priznavanje).

Akademsko priznavanje se prevashodno odnosi na priznavanje koje bi trebalo da osobi omogući nastavak studija na nekoj drugoj instituciji u zemlji ili inostranstvu. Pored toga, akademsko priznavanje se odnosi i na priznavanje prava na korišćenje nacionalne titule ili akademskog zvanja u nekoj drugoj zemlji na osnovu zvanja ili titule dobijene u zemlji školovanja. Jedan primer bi bilo korišćenje italijanske titule *dottore/dottoressa (dott.)* na osnovu završenih master studija u Srbiji. Ovde treba naglasiti da se radi o priznavanju prava na korišćenje nacionalne akademske titule, što nužno ne znači pravo na pristup tržištu rada. Akademsko priznavanje je u Evropi regulisano Konvencijom Saveta Evrope i UNESCO-a o priznavanju kvalifikacija i perioda studija iz 1997. godine (tzv. Lisabonska konvencija). Akademsko priznavanje je u skoro svim zemljama Evrope u nadležnosti visokoobrazovnih institucija.

Priznavanje radi zaposlenja (profesionalno priznavanje) se vrši radi sticanja prava na rad u određenom polju zanimanja u stranoj zemlji. Profesionalno priznavanje razlikuje:

- priznavanje kvalifikacija zarad sticanja prava na rad u okviru regulisanih profesija,
- priznavanje kvalifikacija zarad sticanja prava na rad u okviru neregulisanih profesija.

Regulisane profesije su profesije čije je praktikovanje regulisano zakonima i podzakonskim aktima u određenoj zemlji i koje, pored odgovarajuće i jasno definisane obrazovne kvalifikacije, zahtevaju i specijalnu dozvolu određenog regulatornog tela (autorizovanog od strane države), što u nekim zemljama uključuje i profesionalna udruženja. Tipični primeri regulisanih profesija su medicinske profesije, kao što su lekar, medicinska sestra itd. Određene profesije mogu biti regulisane u nekim zemljama, dok su u drugim neregulisane (npr. geodeta, građevinski inženjer itd.).

U slučaju priznavanja kvalifikacija zarad sticanja prava na rad u okviru regulisanih profesija regulatorno telo koje reguliše nacionalno određenu profesiju je obično zaduženo i za priznavanje stranih kvalifikacija u odgovarajućem polju zanimanja. Pored toga, regulatorno telo može zahtevati polaganje posebnih ispita.

U slučaju da određena profesija nije regulisana, poslodavac vrši procenu strane obrazovne kvalifikacije i odlučuje da zaposli ili ne zaposli nosioca strane kvalifikacije. Ukoliko poslodavac zahteva određeni nivo kvalifikacije ekvivalentan nacionalnom nivou kvalifikacije, nosilac kvalifikacije može u velikom broju zemalja da aplicira kod kompetentnih tela za priznavanje kvalifikacija za priznavanje određenog nivoa kvalifikacije. U velikom broju evropskih zemalja ENIC-NARIC centri⁵ izdaju ovu vrstu potvrda o priznavanju kojima se strana kvalifikacija priznaje kao uporediva sa odgovarajućim nacionalnim nivoom kvalifikacija u određenom akademskom polju.

2.4.2. Metod evaluacije obrazovne komponente kvalifikacije

Iako dve vrste priznavanja kvalifikacija (radi nastavka studija ili radi zaposlenja) imaju različite ciljeve i instrumente, obe dele metodologiju evaluacije obrazovne komponente kvalifikacije.

Od sredine pedesetih do sredine sedamdesetih godina 20. veka u Evropi, logika i svrha evaluacije kvalifikacije i njene obrazovne komponente jeste bio da se utvrdi ekvivalencija, što je metod koji još uvek, nažalost, preovladava u proceduri priznavanja inostranih kvalifikacija u Srbiji. Proces utvrđivanja ekvivalencije podrazumeva da se diploma evaluira upoređivanjem predmeta stranog studijskog programa sa najslbližijim programom u zemlji, pri čemu bi svaka komponenta stranog studijskog programa trebalo da se podudara sa svakom komponentom studijskog programa u zemlji u kojoj se zahteva ekvivalencija. Ekvivalencija je dovodila do vrlo malog stepena priznavanja kvalifikacija, jer su predmeti unutar studijskih programa u istoj studijskoj oblasti u različitim zemljama često vrlo različiti. Drugi problem ovog pristupa jeste da podrazumeva da u zemlji u kojoj se zahteva priznavanje kvalifikacija postoji isti ili vrlo sličan studijski program koji vodi tim kvalifikacijama. Ovo takođe u velikom broju slučajeva nije moguće postići i samim tim nemoguće je izvršiti proces ekvivalencije jer ne postoje dva programa koji mogu da se upoređuju.

U mnogim zemljama Evrope tokom osamdesetih godina 20. veka koncept ekvivalencije zamenjen je konceptom priznavanja kvalifikacija za određenu svrhu (*recognition for a purpose*). U tom smislu se kvalifikacija koja nije u potpunosti ekvivalentna priznaje, ali za izričito navedenu svrhu, npr. upis doktorskog programa, ukoliko odgovara toj svrsi. U tom smislu, strana kvalifikacija ne treba da bude identična domaćoj kvalifikaciji da bi bila priznata. Dovoljno je da je strana kvalifikacija na uporedivom nivou, da ima uporedivu funkciju i status, čak i ako se razlikuje. Na primer, ako je istoričar umetnosti diplomirao u zemlji A, a da nije u svom studijskom programu imao isti broj i/ili isti sadržaj ispita iz istorije umetnosti koliko je to uobičajeno u zemlji B, onda on može da bude primljen na doktorske studije istorije umetnosti u zemlji B, a priznavanje se zahteva isključivo za potrebe upisa na doktorske studije.

5 www.enic-naric.net (posećeno 29. januara 2010. godine)

Unutar koncepta priznavanja, fenomen prihvatanja kvalifikacije (*acceptance*) je postao aktuelan u poslednjoj deceniji 20. veka. Prihvatanje kvalifikacije podrazumeva da će strana kvalifikacija koja je neznatno nižeg nivoa, sadržaja i/ili funkcije od najbliže uporedive kvalifikacije u zemlji u kojoj se vrši priznavanje biti prihvaćena na tom neznatno višem nivou ukoliko su razlike dovoljno male da se mogu prevideti. Pojam prihvatanja kvalifikacije je zasnovan na razmišljanju da manje razlike u kvalifikacijama nastale različitim obrazovnim pristupima treba naglasiti i prihvatiti jer one obogaćuju društvo u kojem i za koje se vrši proces priznavanja. Princip prihvatanja kvalifikacije je zasnovan na prihvatanju razlika, pri čemu se razlike ne odbacuju već, naprotiv, prihvataju i jedino kada su razlike suviše bitne (supstancijalne) priznavanje se odbija.

Prvi međunarodni dokument koji prihvata ideju prihvatanja kvalifikacije jeste Lisabonska konvencija Saveta Evrope i UNESCO-a o priznavanju kvalifikacija iz oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope⁶ iz 1997. godine. Ova Konvencija je osnovni dokument koji reguliše akademsko priznavanje kvalifikacija u Evropi i nju su do trenutka pisanja ovog teksta (januar 2010. godine) potpisale 53 zemlje, od kojih ju je 50 ratifikovalo, među kojima su i neke neevropske zemlje (SAD, Kanada, Australija, Novi Zeland i pojedine zemlje centralne Azije). Srbija je potpisala ovu Konvenciju 2003. godine, a ratifikovala 2004. godine.

Osnova ove konvencije je princip pravedne i transparentne procedure priznavanja kvalifikacija i priznavanja razlika u kvalifikacijama koje treba prihvatiti ukoliko se ne utvrdi da su suštinske. Bitno je da je teret dokazivanja suštinske različitosti kvalifikacija ostavljen državnom organu koji vrši priznavanje, a ne aplikantu. Transparentnost kriterijuma i procedura na osnovu kojih se vrši priznavanje je naglašena kao osnova Konvencije. Sve potpisnice Konvencije su se obavezale da će obezbediti odgovarajuće informacije o svojim obrazovnim sistemima, kvalifikacijama i institucijama.

Povećana mobilnost nosilaca kvalifikacija u zemljama Evrope, ali i svetu, kao i povećana dostupnost informacija o drugim obrazovnim sistemima, učinili su mogućom promenu shvatanja procesa priznavanja kvalifikacija koji je utemeljen na principu prihvatanja razlika. Iako su neke zemlje potpisnice Lisabonske konvencije naglasile ratifikujući dokument, da se ovaj pravni instrument isključivo vidi kao instrument koji se tiče akademskog priznavanja kvalifikacija, Konvencija je korisno polazište i za profesionalno priznavanje, jer, kao što je prethodno prikazano, metodologija profesionalnog i akademskog priznavanja kvalifikacija se ne razlikuju u delu koji se tiče evaluacije obrazovne komponente profesionalne kvalifikacije. Ono što se razlikuje je krajnji cilj priznavanja: dalje studije ili zaposlenje u nekoj drugoj zemlji.

6 <http://www.mp.gov.rs/userfiles/dokumenti/visoko/Lisabonska.PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine).

2.4.3. Priznavanje kvalifikacija radi zaposlenja

Priznavanje kvalifikacija radi zaposlenja ima kraću tradiciju u odnosu na priznavanje kvalifikacija radi nastavka studija. Potreba za ovom vrstom priznavanja se razvila procesom evropskih integracija i razvojem zajedničkog tržišta radne snage kao osnovne komponente Evropske ekonomske zajednice. Samim tim je priznavanje kvalifikacija radi zaposlenja postalo oblast zakonodavstva Evropske unije.

U samom početku, osamdesetih i devedesetih godina 20. veka, direktive za ovu oblast su bile pregovarane i usvajane za svaku pojedinačnu regulisanu profesiju. Ovde se radilo o *de jure* profesionalnom priznavanju kvalifikacija, pre svega u profesijama regulisanim od strane države, kao što su npr. medicinske profesije, terapeuti ili učitelji i nastavnici. Cilj ovakvog pristupa je bila harmonizacija obrazovnih studijskih programa koji vode ovim regulisanim profesijama. Rezultat su bile sektorske direktive Evropske unije koje obezbeđuju direktno ili automatsko priznavanje kvalifikacija za specifične profesije. One su, naravno, mogle biti primenjivane tek nakon što je većina programa koji vode ka određenoj profesionalnoj kvalifikaciji bila harmonizovana sa direktivom. Važeće sektorske direktive postoje za sledeće profesije: doktor medicine, oralni hirurg, medicinska sestra, babica, farmaceut, hirurg veterine i arhitekta. Ove sektorske direktive definišu minimalne kvalifikacije za obavljanje ovih regulisanih profesija kao i nivoe zvanja u svakoj zemlji članici. Proširenje Evropske unije i dugotrajan proces harmonizacije planova i programa je nateralo Evropsku uniju da promeni strategiju vezanu za profesionalno priznavanje kvalifikacija. Rezultat ove promene pristupa je sistem nazvan Opšte direktive koje su menjane više puta u toku protekle dve decenije, a trenutno važeća direktiva je usvojena 2005. godine i nakon toga dva puta izmenjena u pojedinim detaljima. Ova direktiva važi u Evropskoj uniji za sve profesionalne kvalifikacije iz zemalja članica Evropske unije ukoliko one nisu kvalifikacije koje su obuhvaćene sektoralnim direktivama.

Ono što je bitno kod Opšte direktive za priznavanje profesionalnih kvalifikacija jeste da se još od 1989. godine usvaja prethodno opisani princip prihvatanja razlika u kvalifikacijama i da se ne zahteva ekvivalencija. Priznavanje kvalifikacija se vrši ukoliko se ne utvrde suštinske razlike između kvalifikacije koja je predmet procesa priznavanja i najbliže uporedive kvalifikacije u zemlji u kojoj se zahteva priznavanje. Iako je ovaj pristup doneo napredak u procesu priznavanja kvalifikacija za potrebe zaposlenja, potrebno je naglasiti da on važi samo za državljanke zemalja članica Evropske unije.

2.4.4. Priznavanje kvalifikacija stečenih kroz vaninstitucionalno i implicitno učenje

Iako postoje problemi u vezi sa priznavanjem kvalifikacija stečenih kroz formalno obrazovanje, o čemu će više reči biti kasnije, priznavanje kvalifikacija stečenih van formalnog obrazovanja otvara nekoliko dodatnih pitanja.

Ono što je neophodno naglasiti na samom početku jeste da se u suštini ovde ne radi o priznavanju kvalifikacija kao takvih, već da se procesom priznavanja verifikuje da je osoba stekla određena znanja, veštine i kompetencije na drugi način (kroz kurseve ili kroz rad), a onda se vrši poređenje da li i u kojoj meri ta znanja, veštine i kompetencije odgovaraju nekoj kvalifikaciji koja je opisana u okviru kvalifikacija.

Tu dolazimo do razlike između priznavanja kvalifikacija stečenih kroz vaninstitucionalno učenje (*non-formal*) i onih koje su stečene kroz implicitno učenje (*informal*).

U slučaju vaninstitucionalnog učenja, gde se učenje dešava u nekom organizovanom kontekstu, osobe mogu dobiti sertifikate o tome da su određeni kurs završili. Proces priznavanja takvog učenja se svodi na proveru validnosti sertifikata i proveru kvaliteta, npr. neki kursevi mogu biti akreditovani od odgovarajućeg tela (npr. kursevi dodatne obuke za nastavnike, ili određeni kursevi za korišćenje računara koji su sertifikovani od proizvođača opreme ili programa).

Priznavanje implicitnog učenja je komplikovanije, budući da se traži priznavanje znanja, veština i kompetencija koje je osoba stekla van organizovanih procesa učenja, kroz rad, volontiranje i tsl., tj. kroz iskustva koja nisu ni na koji način sertifikovana. U zemljama gde postoji razvijen sistem priznavanja ovakvog učenja (npr. Australija⁷), osoba aplicira kod odgovarajuće institucije i podnosi dokumentaciju o svom iskustvu. Na primer, u slučaju Australije, zainteresovani apliciraju kod posebnih jedinica koje rade u vladi zemlje članice (npr. Kvinslenda) i podnose zahtev, zajedno sa dokumentima koji mogu uključivati preporuke ili evaluacije od prethodnih poslodavaca, portfolio dosadašnjeg rada, rezultate različitih testiranja, i tsl. Kandidati takođe mogu biti pozvani na razgovor ili se od njih može zahtevati da polažu određeni test. Takođe, važno je da kandidati prikažu sopstvene sposobnosti na sveobuhvatan način.

Priznavanje vaninstitucionalnog i/ili implicitnog učenja se može nazvati i priznavanjem prethodnog učenja (eng. *recognition of prior learning*), dok se u evropskim dokumentima često može naići na *recognition of prior experiential learning*, što bi se odnosilo eksplicitno na priznavanje implicitnog učenja.

Priznavanje prethodnog učenja, bilo ono formalno, vaninstitucionalno ili implicitno, posebno je značajno u svetlu strategija doživotnog obrazovanja unutar Evropske unije, kao i Bolonjskog procesa. Jedan od trenutnih prioriteta Bolonjskog procesa, čija se implementacija takođe ocenjuje u okviru tzv. *stock-taking* izveštaja, jesu fleksibilne putanje učenja (eng. *flexible learning paths*), tj. mogućnost višestrukih ulazaka i izlazaka iz sistema visokog obrazovanja. Za fleksibilne putanje učenja je veoma važno da ne postoje prevelike administrativne prepreke u procesu priznavanja, da on ne traje predugo, ali da se u toku procesa svedno vodi računa o kvalitetu.

7 Interesantno je uočiti da je Australija jedna od zemalja sa razvijenim okvirom kvalifikacija.

S ciljem da procedure priznavanja budu efikasnije, EU promoviše upotrebu posebnog formata za pisanje (radnih) biografija, tzv. *Europass CV*⁸.

Literatura

- Bills, D. B. (2004), *The sociology of education and work*. Malden: Blackwell Publishing.
- Ellström, P. (1997), The many meanings of occupational competence and qualification. In: *Journal of European Industrial Training*, vol. 21, No. 6, pp. 266–273.
- Pratt, D. and Nesbit, T. (2000), Discourses and cultures of teaching. In: Hayes E. and Wilson, A. (Eds.), *Handbook of adult and continuing education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Spencer, L. M. and Spencer, S. M. (1993), *Competences at work: models of superior performance*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Young, M. (2003a), Comparing Approaches to the Role of Qualifications in the Promotion of Lifelong Learning. In: *European Journal of Education*, vol. 38, No. 2, pp. 199–211.
- Young, M. (2003b), National Qualifications Framework as a Global Phenomenon: a comparative perspective. In: *Journal of Education and Work*, vol. 16, No. 3, pp. 223–237.

---

8 http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc46_en.htm (posećeno 29. januara 2010. godine) i <http://europass.cedefop.europa.eu/europass/home/vernav/Europass+Documents/Europass+CV.csp> (posećeno 29. januara 2010. godine).

3. EVROPSKI OKVIR KVALIFIKACIJA (EOK)

Jedan od najvažnijih ciljeva Evropske unije (EU) je omogućavanje slobodnog protoka ljudi i usluga, što za građane država članica EU pre svega podrazumeva mogućnost i pravo školovanja u bilo kojem obrazovnom sistemu unutar EU, ili da se zaposle u bilo kojoj državi članici, bez obzira na to gde su stekli svoju diplomu, uz, naravno, poštovanje pozitivnih propisa te države članice i EU. Kako bi se olakšalo ostvarivanje ovog prava, a s obzirom na velike razlike u obrazovnim sistemima, kao i sistemima kvalifikacija u državama članicama EU, bilo je potrebno pronaći mehanizam za uspešno i jednostavno upoređivanje ovih kvalifikacija. Zato je, posle nekoliko godina konsultacija, u koje su bili uključeni svi relevantni partneri, u aprilu 2008. godine formalno usvojen Evropski okvir kvalifikacija za celoživotno učenje (EOK).

3.1 Šta je Evropski okvir kvalifikacija?

U različitim tekstovima EOK se manje-više slično opisuje kroz njegovu sadržinu i cilj. U samoj Preporuci Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje, EOK se opisuje kao „referentni okvir koji služi kao sredstvo prevođenja između različitih sistema kvalifikacija i njihovih nivoa, bilo za opšte i visoko obrazovanje, ili za stručno obrazovanje i usavršavanje, čime se poboljšava transparentnost, uporedivost i prenosivost kvalifikacija građana, dodeljenih u skladu sa praksom u različitim državama članicama“ (tačka 12). U zvaničnoj publikaciji Evropske komisije, EOK je predstavljen kao „zajednički referentni okvir, koji povezuje sisteme kvalifikacija zemalja, delujući kao sredstvo prevođenja kako bi se kvalifikacije učinile jasnijim i razumljivijim u različitim zemljama i sistemima u Evropi“ (European Commission, 2008).

Pri opisivanju EOK-a često se koristi i izraz meta-okvir (*meta-framework*) (Cedefop, 2008; ETUC, 2006; Lazić, Ristić i Živković, 2007). Ovakav izraz je zapravo iskorišćen u prvom zvaničnom radnom dokumentu Evropske komisije (Towards a European Qualifications Framework For Lifelong Learning, SEC(2005) 957), da bi se EOK opisao kao „sredstvo za omogućavanje uspostavljanja odnosa jednog okvira kvalifikacija sa drugima i, sledstveno tome, jedne kvalifikacije sa drugim kvalifikacijama koje se nalaze u drugim okvirima. Ovakav meta-okvir ima za cilj da stvori poverenje u uspostavljanju odnosa između kvalifikacija u različitim zemljama i sektorima uspostavljanjem načela po kojima procesi

obezbeđenja kvaliteta, usmeravanja i informisanja i mehanizmi za prenos bodova i akumulaciju mogu funkcionisati tako što će transparentnost na nacionalnim i sektorskim nivoima takođe biti moguća i na međunarodnom nivou“ (SEC(2005) 957: 13).

Dakle, EOK predstavlja referentni okvir kvalifikacija, koji ne može da opstane sam po sebi, već je isključivo u funkciji poređenja kvalifikacija stečenih u različitim obrazovnim sistemima, radi lakšeg razumevanja sadržine i kvaliteta tih kvalifikacija i njihove primene u onim sistemima u kojima nisu stečene za dalje školovanje ili za rad.

3.2 Struktura, sadržina i suština Evropskog okvira kvalifikacija

U svojoj formalnoj strukturi, Preporuka Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje sadrži deo koji se poziva na prethodno donete evropske akte od značaja za ovaj dokument, zatim obrazloženje i samu preporuku o primeni EOK-a, kao i tri aneksa. Ovakva struktura prati propisanu formu evropskih pravnih akata, pri čemu je pozivanje na druge akte i ciljeve koji se žele postići preporukom, pored pravne osnove za njeno donošenje, od značaja za njeno bolje razumevanje, za shvatanje šireg konteksta koji ona ima, kao i za razjašnjavanje eventualnih nedoumica i sporova koji bi kasnije nastali njenom primenom. Kao pravni osnov za njeno donošenje, pored navođenja relevantnih odredbi Osnivačkog ugovora, preporuka se poziva na mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta i mišljenje Komiteta regiona (oba mišljenja su doneta u okviru uobičajene procedure donošenja preporuke Evropskog parlamenta i Saveta). Pored ovih, navode se i drugi pravni propisi i strateški dokumenti na osnovu kojih je razvijen EOK¹, koji time posredno postaju sastavni deo procesa njegove primene. U Preporuci se takođe navode motivi i razlozi za njeno donošenje, pozivajući se na strateške ciljeve EU i već utvrđene razvojne politike. U drugom delu se navodi sama preporuka, uz opšti opis konkretnih aktivnosti za njenu primenu, kao i navođenje konkretnih rokova za postizanje pojedinačnih ciljeva. Najvažnija je, svakako, preporuka državama članicama da do 2010. godine povežu svoje nacionalne sisteme kvalifikacija sa EOK-om, a da do 2012. godine sve nove nacionalne potvrde o kvalifikacijama sadrže i odgovarajući nivo kvalifikacija EOK-a.

Poseban deo Preporuke predstavljaju tri aneksa:

1. Definicije

U ovom aneksu je dat kratak opis najvažnijih pojmova koji su od značaja za EOK, kako bi se izbegla pogrešna tumačenja. Uopšte, pitanje termi-

1 U Dodatku 2 je dat spisak propisa i dokumenata na koji se poziva preporuka o osnivanju EOK-a, sa navođenjem izvora gde se mogu pronaći.

nologije, odnosno poimanja različitih pojmova, a s tim u vezi i prevođenja tih pojmova na različite jezike u različitim obrazovnim sistemima, jedan je od najvećih problema sa kojima se susreću svi koji se bave obrazovanjem uopšte i njegovom reformom (više o ovome videti u delu 2.1 ove publikacije). U toku javne rasprave pri izradi EOK-a pitanje terminologije je bilo jedno od važnijih.

2. Deskriptori koji definišu nivoe u Evropskom okviru kvalifikacija

Suštinu Preporuke, ali i samog EOK-a čini Aneks II, odnosno opis 8 referentnih nivoa kvalifikacija, od kojih je svaki definisan nizom deskriptora. Sami deskriptori su zasnovani na ishodima učenja i odnose se na znanja, veštine i kompetencije². Ovakvo određivanje ishoda učenja predstavlja kompromisno rešenje različitih shvatanja ishoda učenja i ne obavezuje države da u svojim sistemima kvalifikacija učine isto. Deskriptori u EOK-u su opštiji od onih koji se koriste u nacionalnim ili sektorskim okvirima kvalifikacija, što omogućava lakše poređenje sa konkretnijim i detaljnije opisanim deskriptorima u nacionalnim ili sektorskim okvirima kvalifikacija. Osam nivoa obuhvata sve obrazovne cikluse, odnosno od kvalifikacija stečenih tokom obaveznog obrazovanja, do najviših kvalifikacija (poput doktorskih). Osmišljeni su tako da se u njima može identifikovati svaka kvalifikacija, bez obzira da li je stečena formalnim obrazovanjem ili vaninstitucionalnim ili implicitnim učenjem, pri čemu je za kvalifikacije stečene na ova dva poslednja načina potrebna verifikacija u nacionalnom sistemu. U samom dokumentu se ne navodi izričito koji nivo kvalifikacija se stiče u kojem ciklusu obrazovanja (osnovno, srednje, visoko), ali se napominje da nivou 5 EOK-a odgovara kratki ciklus visokog obrazovanja, nivou 6 prvi stepen, nivou 7 drugi stepen, a nivou 8 treći stepen visokog obrazovanja. Time je EOK direktno povezan sa deskriptorima Okvira kvalifikacija evropskog prostora visokog obrazovanja, a više o njihovom odnosu biće reči u delu 5.2.

3. Zajednička načela za obezbeđenje kvaliteta u visokom obrazovanju i stručnom obrazovanju i usavršavanju u kontekstu Evropskog okvira kvalifikacija

Proces uspostavljanja standarda za obezbeđenje kvaliteta je postao od najveće važnosti u reformskim obrazovnim procesima u Evropi. Bez jasnog procesa eksterne i interne kontrole kvaliteta, nijedan obrazovni sistem ne može da očekuje da stečene kvalifikacije budu priznate van njegovih granica, kao ni unutar sistema, odnosno od strane poslodavaca koji očekuju kvalifikacije potrebne za razvoj ekonomije zasnovane na znanju (Jelinčić, 2007: 163). Zato su načela za obezbeđenje kvaliteta za stručno obrazovanje i usavršavanje i za visoko obrazovanje sastavni deo EOK-a.

2 Više o kvalifikacijama, kompetencijama i ishodima učenja videti u Poglavlju 2.

Takođe, važno je napomenuti da primena EOK-a nije obavezujuća sama po sebi, već je ona dobrovoljna i na svakoj državi članici je da odluči da li će primeniti EOK. Međutim, ovaj karakter dobrovoljnosti primene EOK-a je samo uslovan, pošto su se sve zemlje EU, ali i druge evropske zemlje (učesnice Kopenhagenskog i Bolonjskog procesa), obavezale nizom međunarodnih sporazuma na reformu obrazovnog sistema, što podrazumeva i izmenu sistema kvalifikacija radi lakše uporedivosti u unutrašnjem Evropskom ekonomskom prostoru. S druge strane, iako u legislativnom sistemu EU preporuke nemaju obavezujući karakter, značaj tela koja donose ovaj akt (Evropski parlament i Savet) daje na snazi i važnosti. Sama suština EOK-a i značaj koji će njegova primena imati na razvoj obrazovnog sistema, ali i tržišta rada, kao i ekonomskog sistema država članica i EU u celini, ima veću važnost od formalno pravnog karaktera preporuke.

Od značaja za razumevanje suštine i obima delovanja EOK-a je to što je Preporuka o uspostavljanju EOK-a označena kao dokument od važnosti za Evropski ekonomski prostor (EEP), koji čine sve države članice EU i tri članice EFTA-e koje u trenutku donošenja Preporuke nisu u sastavu EU – Norveška, Island i Lihtenštajn. Ugovor o stvaranju EEP je stupio na snagu početkom 1994. godine, a njegov osnovni cilj je da omogući članicama učešće u unutrašnjem tržištu EU. Svi pravni akti EU od značaja za EEP se u najkraćem roku uključuju u EEP, čime se obezbeđuje homogenost unutrašnjeg tržišta. EEP se zasniva na četiri osnovna načela unutrašnjeg tržišta, odnosno na četiri slobode: sloboda kretanja robe, ljudi, usluga i kapitala. U nadležnosti EEP su i socijalna politika, zaštita potrošača, kao i zaštita životne sredine, u određenoj meri. Formalno gledano, dakle, pravni akti EU koji su označeni da su od važnosti za EEP direktno utiču na razvoj unutrašnjeg evropskog tržišta i imaju uticaj na druge navedene politike.

Kako bi se uspešno razvijalo unutrašnje evropsko tržište i kako bi se ostvarili ciljevi razvoja EU, a naročito cilj postavljen Lisabonskom agendom³, da Evropa postane najkonkurentnija privreda, zasnovana na društvu znanja, posebna pažnja se posvećuje celoživotnom učenju. Zato je jedan od najvažnijih ciljeva EOK-a da potpomogne razvoj celoživotnog učenja, promovišući različite načine za sticanje kvalifikacija, kroz proces učenja i rada. U obrazloženju predloga preporuke o uspostavljanju EOK-a, a na osnovu definicije Cedefop-a⁴, „učenje je kumulativni proces u kojem pojedinci postepeno usvajaju sve kompleksnije i apstraktnije znanje (pojmove, kategorije i obrasce i modele ponašanja) i/ili stiču veštine i šire kompetencije. Ovaj proces se odvija neformalno, na primer, kroz aktivnosti u slobodno vreme, kao i kroz formalno učenje, uključujući i radno mesto“ (SEC (2005) 957: 10). S tim u vezi, EOK promovise priznavanje vaninstitucionalnog i implicitnog učenja, koji su

3 http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (posećeno 29. januara 2010. godine).

4 Evropski centar za razvoj stručnog obrazovanja i usavršavanja (European Centre for Development of Vocational Training), <http://www.cedefop.europa.eu>.

deo celoživotnog učenja, a u skladu sa već utvrđenim evropskim politikama verifikacije učenja izvan formalnog okvira i programa „Obrazovanje i usavršavanje 2010“⁵.

3.3 Nastanak i razvoj EOK-a

Početak 21. veka je Evropskoj uniji doneo nov impuls u razvoju. Uz veliko proširivanje na Istok, započelo je i osmišljavanje i primena novih razvojnih politika, među kojima je jedna od najvažnijih tzv. Lisabonska agenda iz 2000. godine o ekonomskom i društvenom razvoju Evrope, kao jedne od najrazvijenijih svetskih privreda, sa znanjem u svom središtu. Ostvarenje zadatih ciljeva zahtevalo je razvoj novih politika i strategija, kao i prilagođavanje evropskog tržišta novim okolnostima. Pre svega, zbog potrebe sticanja novih znanja, usled brzog razvoja tehnologija, bilo je potrebno efikasnije razvijati koncept celoživotnog učenja, a za potrebe efikasnijeg funkcionisanja unutrašnjeg evropskog tržišta i punog ostvarenja jednog od osnovnih ciljeva EU o slobodi kretanja robe, ljudi, usluga i kapitala, bilo je neophodno pronaći mehanizme za lakše razumevanje različitih evropskih obrazovnih sistema i sistema kvalifikacija.

O važnosti veće prepoznatljivosti kvalifikacija na evropskom nivou, kao i na međudržavnom nivou unutar EU, ukazano je i u samoj Lisabonskoj agendi. Evropski savet je na sastanku u Barseloni 2002. godine ponovio potrebu uvođenja instrumenata za obezbeđivanje prepoznatljivosti kvalifikacija⁶, a iste godine je Savet svojom Rezolucijom o celoživotnom učenju pozvao države članice da sarađuju u povezivanju formalnog, vaninstitucionalnog i implicitnog obrazovanja i učenja⁷. Osim formalnih, zahtevi za razvijanje instrumenata za lakše prepoznavanje kvalifikacija su stizali i od pojedinačnih socijalnih partnera u Evropi (poslodavci, sindikati itd.), kao i drugih zainteresovanih (učenici, studenti, akademska zajednica).

U tom periodu, u okviru Bolonjskog procesa već je počeo da se razvija Okvir kvalifikacija evropskog prostora visokog obrazovanja (Okvir EPVO). Značajni rezultati postignuti u njegovom stvaranju doveli su do povećavanja interesa za razvoj okvira kvalifikacija i za srednje stručno obrazovanje, u okviru Kopenhagenskog procesa, ali i za obrazovanje u celini, kao i za proces celoživotnog učenja. Na sastanku u Mastrihtu decembra 2004. godine, ministri nadležni za stručno obrazovanje i usavršavanje uputili su poziv da se stvori evropski okvir kvalifikacija koji će obuhvatiti priznavanje i prenošenje kvalifikacija u

5 http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc52_en.htm (posećeno 29. januara 2010. godine).

6 http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/71025.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine).

7 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:163:0001:0003:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine).

stručnom obrazovanju i usavršavanju i u opštem obrazovanju⁸. Formalni zahtev za stvaranje Evropskog okvira kvalifikacija upućen je u martu 2005. godine, na sastanku šefova vlada Evropske unije u Briselu⁹. Evropska komisija je zatim formirala stručnu grupu, sastavljenu od predstavnika različitih obrazovnih sektora (visoko obrazovanje, Grupa za praćenje Bolonjskog procesa – Bologna follow up group, stručno obrazovanje i usavršavanje, obrazovanje odraslih, studenti), kao i pojedinaca koji su zastupali različite interese na tržištu rada (predstavnicima različitih poslovnih sektora, poslodavci, sindikati)¹⁰. Do polovine 2005. godine, Evropska komisija je, uz pomoć stručne grupe pripremila Predlog Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje¹¹, da bi zatim u julu iste godine otvorila javnu raspravu o ovom predlogu, koja je trebalo da traje do kraja 2005. godine.

3.3.1 Glavne karakteristike Predloga EOK-a

EOK je zamišljen kao meta-okvir koji bi trebalo da olakša komunikaciju između različitih nacionalnih i sektorskih okvira kvalifikacija, povećavajući transparentnost i podržavajući uzajamno poverenje učesnika i zainteresovanih u procesu, pri čemu njegova primena nije pravno obavezujuća za bilo koju državu članicu EU. Osnovni elementi EOK-a su:

1. skup opštih referentnih tačaka, utvrđenih na osnovu ishoda učenja i razvrstanih u 8 nivoa;
2. niz instrumenata i alata koji bi pomagali pojedincima u sklopu referentnih nivoa (Evropski sistem prenosa i akumulacije bodova u celoživotnom učenju, instrumenti Europass, Ploteus baza o mogućnostima učenja);
3. skup opštih načela i procedura koji pružaju smernice za saradnju između učesnika na različitim nivoima.

Osam referentnih nivoa

U središtu EOK-a se nalazi 8 referentnih nivoa, u okviru kojih su opisane kvalifikacije kroz tri tipa ishoda učenja:

1. znanja,
2. veštine, i
3. šire lične i profesionalne kompetencije, opisane kao:

8 http://ec.europa.eu/education/news/ip/docs/maastricht_com_en.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine).

9 http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/84335.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine).

10 Spisak imena članova ove stručne grupe se nalazi u Aneksu 4 Radnog dokumenta Evropske komisije *Towards a European Qualifications Framework For Lifelong Learning*, SEC(2005) 957.

11 SEC(2005) 957.

- samostalnost i odgovornost,
- kompetencije učenja,
- komunikacijske i društvene kompetencije, i
- profesionalne i stručne kompetencije.

Osam referentnih nivoa obuhvataju sve obrazovne cikluse, odnosno kvalifikacije stečene od obaveznog obrazovanja do najnaprednijih kvalifikacija, kao i kvalifikacije stečene vaninstitucionalnim i implicitnim učenjem, ili kroz proces celoživotnog učenja. Pri izradi okvira kvalifikacija trebalo bi se držati načela da ne bude ni previše jednostavan, ni previše složen, odnosno da se nađe ravnoteža između malog broja široko definisanih nivoa koji bi bili lako razumljivi, ali ne bi u dovoljnoj meri jasno opisivali potrebne ishode učenja za pojedinačne kvalifikacije, i većeg broja nivoa koji bi sadržali detaljnije opise nivoa, ali koji bi bili previše složeni i nedovoljno transparentni u pogledu prepoznavanja i poređenja kvalifikacija, čime bi sam okvir izgubio smisao. Za potrebe pripreme predloga EOK-a, Cedefop je, po nalogu Evropske komisije, sproveo istraživanje, kojim je, na osnovu analize podataka iz različitih pojedinačnih istraživanja, strukture radnih mesta u preduzećima i ustanovama, kao i strukture stepena studija u okviru Bolonjskog procesa, utvrđeno da je 8 nivoa dovoljan broj za evropski okvir, koji bi pokrio visoko obrazovanje i stručno obrazovanje i usavršavanje (Coles and Oates, 2005).

U opisu ishoda učenja u svakom referentnom nivou nisu dati detalji pojedinačnih kompetencija, jer je to zadatak nacionalnih i sektorskih okvira kvalifikacija. Kako bi se olakšao proces definisanja konačne verzije EOK-a, ali i buduće povezivanje nacionalnih i sektorskih okvira kvalifikacija sa EOK-om, u posebnoj tabeli (Tabela 2 Predloga Evropske komisije, SEC (2005) 957: 22) dati su detaljniji opisi i primeri svakog pojedinačnog nivoa. Ovi opisi i primeri su predstavljeni, pre svega, u kontekstu procesa sticanja kvalifikacije, a ne opisa ishoda učenja i postavljanja u referentni okvir, te se isključivo tako moraju i posmatrati. Naglašeno je da su te informacije najopštijeg karaktera i da se mogu koristiti samo kao pomoćno sredstvo razumevanja deskriptora 8 nivoa u procesu javne rasprave. Dakle, one nisu deo EOK-a, niti predstavljaju model za formiranje nacionalnih i sektorskih okvira kvalifikacija, već služe samo kao smernice i pomoćno sredstvo za definisanje deskriptora za različite nivoe kvalifikacija. U toku javne rasprave pojedini učesnici su kritikovali ovu tabelu kao zbunjujuću i usmerenu na ulazne parametre, a ne na ishode, ali je većina smatrala da je ona korisna u procesu pripreme EOK-a, kao i nacionalnih okvira kvalifikacija¹². S obzirom na to da može poslužiti i u pripremi okvira kvalifikacija u Srbiji, ovde je dat njen prevod, pri čemu se još jednom mora naglasiti karakter tabele kao pomoćnog sredstva, a ne modela za izradu okvira kvalifikacija.

12 http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eqf/glasgow_en.html (posećeno 29. januara 2010. godine).

Tabela 1: Dodatne informacije o nivoima u EOK-u

Nivo	Dodatne informacije tipične za kvalifikacije na svakom nivou
1	<p>Konteksti učenja su jednostavni i ustaljeni, a težište je na opštem učenju osnovnih veština.</p> <p>Učenje je obično u toku obaveznog obrazovanja i doprinosi opštem obrazovanju, ali i u okviru programa za obrazovanje odraslih (uključujući i obrazovanje odraslih), kao i kroz vaninstitucionalno i implicitno učenje.</p> <p>Kod formalnog podučavanja mladih osnovna znanja i veštine prenose se pod nadzorom, uz metode direktne nastave. Obično se uči u školi, stručnoj školi, centru za obuku, u okviru vanškolskog programa obrazovanja ili u preduzećima. Sadržaj je uglavnom dobro ustanovljen i uređen. Međutim, razvoj osnovnih veština je takođe usko povezan sa kontekstom implicitnog učenja na radnom mestu i u zajednici.</p> <p>Tela zadužena za obrazovanje i usavršavanje sprovode sistem obezbeđenja kvaliteta formalnih kvalifikacija nivoa 1.</p> <p>Sticanje kvalifikacija na nivou 1 vodi ka daljim mogućnostima učenja i pristupu nekvalifikovanom zapošljavanju, koje može sadržati dalje elemente obrazovanja i usavršavanja. Ovaj nivo često predstavlja početak celoživotnog učenja za ljude bez kvalifikacija.</p>
2	<p>Konteksti učenja su ustaljeni, a težište je na proširenju osnovnih veština (uključujući ključne kompetencije¹³).</p> <p>Učenje je na ovom nivou formalno u toku obaveznog obrazovanja i može uključivati i uvođenje u svet rada. Obično se učenje odvija u školi, stručnoj školi, centru za obuku ili u preduzećima. Učenje se može odvijati i vaninstitucionalno, kroz obrazovanje na radnom mestu ili obrazovanje odraslih na lokalnom nivou.</p> <p>Znanja i veštine se stiču formalno, pod nadzorom, kroz direktnu nastavu i podučavanje. Sadržaj nastave je čvrsto utvrđen i regulisan. Međutim, razvoj osnovnih veština je često usko povezan sa neformalnim učenjem na radnom mestu i u zajednici.</p> <p>Tela zadužena za obrazovanje i usavršavanje određuju obezbeđenje kvaliteta formalnih kvalifikacija nivoa 2.</p> <p>Sticanje kvalifikacija na nivou 2 omogućava ulaz u programe usavršavanja zasnovanih na kvalifikacijama i pristup nekvalifikovanom zapošljavanju, koje može sadržati dalje elemente obrazovanja i usavršavanja. Ovaj nivo može biti početak celoživotnog učenja.</p>
3	<p>Konteksti učenja za razvoj i prikaz kompetencija na ovom nivou su, uopšteno posmatrano, ustaljeni, ali neki faktori se povremeno menjaju, što ostavlja prostor za lično iskazivanje u poboljšavanju metoda koji se koriste. Pojedinci sa ovim nivoom kvalifikacija obično imaju nekog iskustva u radu ili učenju.</p> <p>Sticanje kvalifikacija na nivou 3 odražava formalno učenje na višem srednjem obrazovanju ili obrazovanju odraslih (uključujući obrazovanje odraslih vezano za tržište rada) u školama, stručnim školama, centrima za obuku ili učenje na radnom mestu. Ono, takođe, odražava neformalno učenje kroz rad. Kako su obično povezane sa delom višeg srednjeg obrazovanja ili osnovnom obukom u oblasti zaposlenja, ove kvalifikacije nivoa 3 prepoznaju opšte obrazovanje i osnovu veština pogodne za mnoge poslovne funkcije.</p> <p>Direktna nastava i obuka glavna su obeležja formalnih programa učenja. Sadržaj nastave je čvrsto utvrđen i regulisan. Dostupne su mogućnosti neformalnog učenja kroz programe na radu i u zajednici.</p> <p>Tela zadužena za obrazovanje i usavršavanje određuju obezbeđenje kvaliteta nivoa 3.</p> <p>Kvalifikacije nivoa 3 po pravilu omogućavaju pristup polukvalifikovanom zapošljavanju, daljem usavršavanju i visokom obrazovanju. Ovaj nivo može biti ključni stepen celoživotnog učenja.</p>

13 <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/basic2004.pdf> (posećeno 29. januara 2010.. godine)

4	<p>Kontekst za razvoj i prikaz kompetencija na ovom nivou obično je predvidljiv. Postoji mnogo faktora koji mogu uzrokovati promenu u kontekstu učenja, a neki su međusobno povezani. Pojedinci sa ovim nivoom kvalifikacija imaju iskustva u radu i učenju u određenoj oblasti.</p> <p>Sticanje kvalifikacija na nivou 4 po pravilu odražava završetak višeg srednjeg obrazovanja i formalno obrazovanje posle obaveznog obrazovanja, uključujući usavršavanje za tržište rada i obrazovanje odraslih. Učenje se odvija u različitim ustanovama i takođe uključuje i neformalno učenje kroz rad. Kvalifikacije nivoa 4 predstavljaju i prolaz ka različitim mogućnostima u visokom obrazovanju.</p> <p>Obuka je po pravilu glavno obeležje programa učenja. Sadržaj formalnih programa nastave je čvrsto utvrđen i regulisan od strane nadležnih tela u toj oblasti.</p> <p>Obezbeđenje kvaliteta na nivou 4 u velikoj meri je određeno stručnom analizom zasnovanom na institucionalnom ili sektorskom sporazumu.</p> <p>Pojedinci sa ovim nivoom kvalifikacija po pravilu imaju mogućnosti za dalje obrazovanje (i u visokom obrazovanju) i za kvalifikovano zapošljavanje. Ovim nivoom kvalifikacija se takođe podržava dalja specijalizacija za one koji teže poboljšanom poslu. Kvalifikacije na nivou 4, takođe, omogućavaju pristup zapošljavanju u kvalifikovanim delatnostima koje se samostalno mogu izvršavati i koje obuhvataju dužnosti nadziranja i koordinisanja.</p>
5	<p>Tipično učenje na ovom nivou zahteva da se problemi rešavaju u zadatom procesu učenja. Postoji mnogo faktora, od kojih neki utiču jedni na druge, zbog čega se promene u kontekstu ponekad ne mogu predvideti. Učenje se zasniva na iskustvima u određenoj oblasti, koja je obično specijalizovana.</p> <p>Ka kvalifikacijama nivoa 5 po pravilu vodi završetak programa posle srednjeg obrazovanja, poput stručne obuke uz sticanje iskustva u srodnoj oblasti po završetku programa. Tehničari visokog ranga i menadžeri stiču ove kvalifikacije, koje često povezuju srednje i tercijarno obrazovanje i usavršavanje. Kvalifikacije visokog obrazovanja na ovom nivou odnose se na „kratki ciklus“ (u okviru prvog stepena) kvalifikacija u okviru razvijenom Bolonjskim procesom i često se zasnivaju na naprednijoj literaturi.</p> <p>Učenje na ovom nivou zahteva izvesnu samostalnost i po pravilu se stiče obukom u čvrsto uspostavljenim postupcima i znanju.</p> <p>Obezbeđenje kvaliteta je u velikoj meri određeno stručnom evaluacijom, prema zahtevima procedure ustanove.</p> <p>Sticanje kvalifikacija na nivou 5 omogućava pristup programima visokog obrazovanja na nivou 6 (često uz izvesno oslobađanje bodova), zapošljavanju na visokokvalifikovanim poslovima ili napredovanju u karijeri kroz priznavanje radnih sposobnosti. Ove kvalifikacije mogu pružiti i direktan pristup radnim mestima koja zahtevaju rukovodeće zadatke.</p>
6	<p>Učenje obično nije ustaljeno na nivou 6 i zahteva da se složeni problemi rešavaju u toku procesa učenja. Postoje mnogi faktori koji međusobno utiču jedni na druge, što čini da se promene u kontekstu ne mogu predvideti. Učenje je uglavnom izrazito specijalizovano.</p> <p>Učenje za kvalifikacije na nivou 6 obično se odvija u ustanovama visokog obrazovanja. Međutim, i radno okruženje pruža dovoljno zahtevan kontekst, tako da sektorska i profesionalna tela omogućavaju priznavanje naučenog ovim putem. Učenje na nivou 6 dovodezu se na opšte srednje obrazovanje i, dok se zasniva na naprednijoj literaturi, po pravilu uključuje neke napredne aspekte u relevantnoj oblasti studija. Ove kvalifikacije stiču oni koji rade na pozicijama zasnovanim na znanju ili na upravljačkim pozicijama.</p> <p>Kvalifikacije na nivou 6 odnose se na prvi stepen visokog obrazovanja u okviru razvijenom Bolonjskim procesom.</p> <p>Obično stručnjaci vode učenje, bilo direktnom nastavom ili praktičnom obukom. Oni koji uče imaju ograničenu kontrolu nad formalnim sadržajem i metodama koje se primenjuju, ali se očekuje da prikažu samostalnost u istraživanju i suočavanju sa problemima.</p> <p>Obezbeđenje kvaliteta je u velikoj meri određeno stručnom evaluacijom, prema zahtevima procedure ustanove, obično uključujući spoljašnju analizu.</p> <p>Kvalifikacije na nivou 6 omogućavaju pristup mogućnostima stručnog zapošljavanja i često predstavljaju početak karijere za stručni i upravljački posao. Ove kvalifikacije, takođe, omogućavaju pristup daljim mogućnostima učenja u visokom obrazovanju.</p>

Nivo	Dodatne informacije tipične za kvalifikacije na svakom nivou
7	<p>Tipične okolnosti za učenje su nepoznate i zahtevaju rešavanje problema uz pomoć mnoštva međusobno povezanih faktora, od kojih mnogi ne moraju biti očigledni pojedincu. Mnogi faktori se menjaju, stvarajući kontekst učenja složenim i nepredvidivim. Učenje je uglavnom izrazito specijalizovano.</p> <p>Formalne studije za kvalifikacije na nivou 7 se obično odvijaju u specijalizovanim ustanovama visokog obrazovanja, koje uključuju znanje i razumevanje koje se zasniva na znanju po pravilu stečenom na nivou 6 i nadograđuje se i/ili uvećava. Sektorska ili profesionalna tela omogućavaju priznavanje za naučeno na ovom nivou u radnom okruženju. Ove kvalifikacije stiču viši stručnjaci i rukovodioci.</p> <p>Kvalifikacije na nivou 7 odnose se na drugi stepen visokog obrazovanja u okviru razvijenom Bolonjskim procesom.</p> <p>Učenje je obično povezano sa samostalnim radom sa drugim osobama na istom ili višem nivou. Postoji prostor za oblikovanje rada ili učenja prema pojedinačnim interesima. Obično se očekuje određeno vođenje od strane drugih koji rade na visokim nivoima u toj oblasti.</p> <p>Obezbeđenje kvaliteta na ovom nivou je u velikoj meri određeno evaluacijom eksperata i kolega istog ranga, prema zahtevima procedure ustanove.</p> <p>Kvalifikacije na nivou 7 omogućavaju pristup zapošljavanju i napretku karijere u specijalizovanoj (ili usko povezanoj) oblasti. Takođe, otvaraju pristup daljem specijalističkom učenju u visokom obrazovanju.</p>
8	<p>Okolnosti za učenje za nivo 8 su nove i zahtevaju rešavanje problema uz pomoć mnoštva međusobno povezanih faktora, od kojih se neki menjaju i nisu očigledni pojedincu, te se stoga ne mogu naslutiti, čime kontekst postaje složen i nepredvidljiv. Učenje se odvija u izrazito specijalizovanoj oblasti.</p> <p>Studije za ove kvalifikacije se odvijaju uglavnom u specijalizovanim ustanovama visokog obrazovanja. Oni koji steknu kvalifikaciju na nivou 8 pokazuju sistematično razumevanje oblasti studija i vrhunsko ovladavanje veštinama i metodama istraživanja povezanim za tu oblast.</p> <p>Kvalifikacije na nivou 8 odnose se na treći stepen visokog obrazovanja u okviru razvijenom Bolonjskim procesom.</p> <p>Učenje na ovom nivou je uglavnom nezavisno od formalnih programa i odvija se samoinicijativno, pod pratnjom drugih stručnjaka visokog nivoa. Osobe koje rade na ovom nivou često podučavaju druge da steknu visok nivo stručnosti.</p> <p>Obezbeđenje kvaliteta je u velikoj meri određeno evaluacijom eksperata i kolega istog ranga, prema zahtevima procedure ustanove.</p> <p>Kvalifikacije na nivou 8 omogućavaju pristup zapošljavanju u specijalizovanoj oblasti i napredak karijere onima čiji poslovi zahtevaju istraživačke veštine, naučni rad i rukovođenje.</p>

Obezbeđenje kvaliteta

Obezbeđenju kvaliteta je data posebna važnost u obrazloženju predloga EOK-a. Na osnovu prethodno utvrđenih standarda i načela obezbeđenja kvaliteta u okviru Kopenhagenskog procesa i Bolonjskog procesa, definisana je lista opštih načela za obezbeđenje kvaliteta. Predlogom je naglašeno da je nadležnost u ovoj oblasti na državama članicama, ali i da se za uspešnu primenu EOK-a, kao i za poboljšanje transparentnosti i doslednosti političkog i praktičnog razvoja obezbeđenja kvaliteta, moraju razviti zajednička opšta načela.¹⁴

¹⁴ S obzirom na to da su u konačnoj verziji EOK-a opšta načela za obezbeđenje kvaliteta gotovo u potpunosti ista kao i u Predlogu EOK-a, ovde se ne objašnjavaju detaljno. Videti Aneks III Preporuke o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje.

Validacija vaninstitucionalnog i implicitnog učenja

U Predlogu EOK-a se ističe značaj vaninstitucionalnog i implicitnog učenja u razvoju koncepta celoživotnog učenja. U maju 2004. godine su na evropskom nivou utvrđena opšta načela za identifikaciju i verifikaciju vaninstitucionalnog i implicitnog učenja¹⁵, koja imaju značaj i za EOK. Ova načela se zasnivaju na 4 glavne tačke:

1. *Pravo pojedinca* – identifikacija i verifikacija vaninstitucionalnog i implicitnog učenja bi trebalo da budu pravo pojedinca, o kome dobrovoljno odlučuje. Svi pojedinci moraju imati pravo na jednak pristup i jednak i pošten odnos. Privatnost i prava pojedinca se moraju poštovati.
2. *Obaveze učesnika u procesu* – učesnici u procesu bi trebalo da ustanove, u skladu sa svojim pravima, dužnostima i nadležnostima, sisteme i načine identifikacije i validacije vaninstitucionalnog i implicitnog učenja. Oni bi trebalo da sadrže odgovarajuće mehanizme obezbeđenja kvaliteta.
3. *Poverenje* – proces, postupci i kriterijumi za identifikaciju i validaciju vaninstitucionalnog i implicitnog učenja moraju biti pošteni, transparentni i zasnovani na mehanizmima obezbeđenja kvaliteta.
4. *Verodostojnost i legitimnost* – sistemi i načini identifikacije i validacije vaninstitucionalnog i implicitnog učenja bi trebalo da poštuju legitimne interese zainteresovanih i učesnika u procesu, kao i da obezbede njihovu jednaku zastupljenost. Proces procene bi trebalo da bude nepristrasan i potrebno je uspostaviti mehanizme kako bi se izbegli sukobi interesa.

3.3.2 Javna rasprava o Predlogu EOK-a

Javna rasprava o Predlogu EOK-a je trajala od jula do kraja 2005. godine i vodila se na tri nivoa:

1. na nivou Evropske unije, u kojem su učestvovalе države članice EU, članice Evropskog ekonomskog prostora i kandidati za članstvo u EU, kao i države učesnice Bolonjskog procesa (kroz Grupu za praćenje Bolonjskog procesa);
2. na nivou pojedinačnih država, u kojem su sve države pozvane da organizuju javne rasprave, sa učešćem pre svega ministarstava nadležnih za obrazovanje i zapošljavanje, relevantnih tela nadležnih za kvalifikacije i predstavnika obrazovnih institucija i poslodavaca;
3. na međusektorskom nivou, u kojem su učestvovalе evropske organizacije socijalnih partnera (poslodavci i sindikati), udruženja različitih uslužnih i proizvodnih grana, kao i relevantne evropske mreže u oblasti obrazovanja, usavršavanja, istraživanja i preduzetništva.

15 Zaključci Saveta o opštim evropskim načelima za identifikaciju i verifikaciju vaninstitucionalnog i implicitnog učenja, http://studyvisits.cedefop.eu.int/assets/upload/documentation/recognition_qualific/recogn_learning_council_conclusions_en.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine).

U sklopu ovog procesa organizovane su dve velike konferencije na evropskom nivou – u Glazgovu decembra 2005. godine¹⁶, na kojoj su predstavnici država i nacionalnih tela razgovarali o konkretnim pitanjima u vezi EOK-a, i u Budimpešti februara 2006. godine¹⁷, na kojoj su predstavljeni rezultati javne rasprave na nivou pojedinačnih država i međusektorskom nivou. Evropska komisija je dobila više od 100 odgovora iz 31 zemlje u okviru nacionalnih i međusektorskih javnih rasprava¹⁸. Ovde je dat opis nekih od najznačajnijih pitanja i zaključaka tokom javne rasprave.

Svrha EOK-a

Među svim učesnicima javne rasprave postojala je saglasnost o karakteru EOK-a kao meta-okvira, odnosno pomoćnog sredstva za poređenje različitih kvalifikacija stečenih u različitim sistemima. EOK mora da posreduje, s jedne strane, između različitih tipova sticanja znanja, odnosno sticanja znanja formalnim i neformalnim putem (vaninstitucionalno i implicitno učenje) i, s druge strane, između različitih nacionalnih sistema kvalifikacija. EOK mora biti jednostavan za razumevanje, bez prevelikog zalaženja u detalje i fleksibilan. Opšte je prihvaćeno načelo pravne neobaveznosti primene EOK-a. EOK se posmatra i kao inicijativa koja podstiče nacionalne i sektorske reformske procese.

Ishodi učenja, nivoi i deskriptori

Opšte je prihvaćeno da se EOK mora zasnovati na ishodima učenja, jer se na osnovu njih mogu porediti različite kvalifikacije, bez obzira na nacionalni sistem, ali su oni i osnova za priznavanje vaninstitucionalnog i implicitnog učenja. Osam nivoa kvalifikacija je gotovo za sve optimalan broj. Tokom javne rasprave bilo je pojedinačnih predloga o smanjivanju broja nivoa, kako bi se u njih lakše uklopili nacionalni sistemi kvalifikacija, kao i predloga da se uvede još jedan nivo, koji bi prethodio nivou 1, a koji bi sadržao opis kvalifikacija za one koji imaju teškoće u učenju. Najviše rasprave je bilo u pogledu deskriptora kompetencija. Zaključeno je da je potrebno dodatno obraditi pojedine deskriptore, kako bi se oni pojednostavili i postali operativniji. Konkretno, najviše je kritika bilo na račun treće kategorije deskriptora, odnosno „širih ličnih i profesionalnih kompetencija“, koja je opisana kao previše složena (4 podkategorije) i teško primenjiva u praksi. Takođe, postavljeno je pitanje obuhvatnosti EOK-a, a kao primer je navedeno da se nivoom 8 predviđaju kvalifikacije stečene doktorskim studijama, dok se u mnogim sistemima organizuju studije na post-doktorskom nivou. Zbog toga je naglašena potreba da se deskriptori definišu opštiije, kako bi mogli da obuhvate ovakve slučajeve. Kao rezultat toga, u konačnoj

16 http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eqf/glasgow_en.html (posećeno 29. januara 2010. godine).

17 <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eqf/sumbudapest.pdf> (posećeno 29. januara 2010. godine).

18 http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eqf/resultsconsult_en.html (posećeno 29. januara 2010. godine).

verziji EOK-a je smanjen broj deskriptora na znanja, veštine i kompetencije (ograničene na odgovornost i samostalnost), a pojedini deskriptori su uopšteniji nego u predlogu.

Terminologija i razumevanje pojmova

Jedan od glavnih problema u procesu pripreme EOK-a je bila terminologija. Iako su se učesnici javne rasprave složili o tome da EOK mora da počiva na određenim ključnim pojmovima, kao što su ishodi, nivoi, kompetencije itd., morali su da se suoče sa različitim tumačenjima ovih termina u različitim zemljama, pa čak i u različitim sektorima obrazovanja unutar jedne zemlje. Iz tog razloga je bilo potrebno razviti zajedničke pojmove i shvatanja za uspešnu primenu EOK-a. U konačnoj verziji, niz ključnih pojmova je opisan u posebnom Aneksu I.

Veza sa drugim evropskim inicijativama

S obzirom na to da je na evropskom nivou pokrenuto nekoliko inicijativa koje su direktno vezane za EOK, potrebno je u samom EOK-u navesti te veze i kako međusobno utiču. Postignuta je saglasnost da EOK ne bi trebalo zatrpiti i opteretiti vezama sa drugim inicijativama. Ali je isto tako naglašeno da je potrebno obezbediti kompatibilnost sa tim inicijativama, a pre svega sa sledećim:

- razvojem integrisanog sistema prenosa i akumulacije bodova;
- razvojem opštih načela i procedura za validaciju vaninstitucionalnog i implicitnog učenja;
- Uputstvom o priznavanju profesionalnih kvalifikacija; i
- Europass-om.

U konačnoj verziji EOK-a navedene su sve ove, kao i druge značajne inicijative.

Veza sa Bolonjskim procesom

U toku javne rasprave je istaknuta potreba da se u samom EOK-u pojasni odnos prema Bolonjskom procesu. Pojedini učesnici rasprave (naročito univerziteti) su smatrali da se može dogoditi da EOK funkcioniše paralelno ili da ne bude u saglasnosti sa Bolonjskim procesom ili čak i da ga istisne. U konačnoj verziji EOK-a je jasno naznačena ova veza u deskriptorima za nivoe 5-8.

Nacionalni okviri kvalifikacija

Nacionalni okviri kvalifikacija će predstavljati glavnu sponu između EOK-a i pojedinačnih sistema kvalifikacija. Iako se podrazumeva da će razlike postojati od zemlje do zemlje, utvrđen je minimum zajedničkih karakteristika nacionalnih okvira kvalifikacija:

- moraju biti zasnovani na ishodima učenja;
- potreban je proces samosertifikacije kako bi se održali doslednost i uzajamno poverenje;

- potrebno je uključivanje i prihvatanje svih učesnika i zainteresovanih u procesu na nacionalnom nivou, ne samo u obrazovanju i usavršavanju već i na tržištu rada;
- potreban je integrisani sistem validacije vaninstitucionalnog i implicitnog učenja; i
- potrebni su čvrsti, transparentni i pouzdani mehanizmi obezbeđenja kvaliteta.

3.3.3 Usvajanje i primena EOK-a

Na osnovu rezultata javne rasprave, Evropska komisija je pripremila konačan Predlog EOK-a (COM (2006) 479 final) i u septembru 2006. godine ga uputila na usvajanje. Evropski parlament je prihvatio EOK u oktobru 2007. godine, a Savet u novembru iste godine. Formalno su Evropski parlament i Savet usvojili EOK u aprilu 2008. godine, u nešto izmenjenom obliku od predloga upućenog na usvajanje¹⁹. Kako je od usvajanja EOK-a proteklo malo vremena, nije moguće analizirati sve aspekte njegove primene. Pojedine države koje su već imale razvijen nacionalni okvir kvalifikacija (pre svih Republika Irska, Škotska i Engleska) počele su da ih povezuju sa EOK-om, u čemu je najdalje otišla Republika Irska. S druge strane, pojedine države su u toku procesa razvoja EOK-a počele sa razvojem svojih nacionalnih okvira kvalifikacija, tako da je taj proces pri kraju, a neke bi tek trebalo da počnu da ih razvijaju (među njima je i Srbija).

Kao što je bilo predviđeno Preporukom o uspostavljanju EOK-a, u martu 2008. godine formirana je Savetodavna grupa za EOK, koju čine predstavnici svih država članica EU, socijalnih partnera i učesnika i zainteresovanih u procesu. Njen zadatak je da obezbedi opštu celovitost i podstiče transparentnost procesa povezivanja pojedinačnih sistema kvalifikacija sa EOK-om. Kako bi olakšala ovaj proces, ali i obezbedila da bude jasan i pouzdan za sve učesnike, Savetodavna grupa za EOK je ustanovila 10 kriterijuma i procedura²⁰. Oni su razvijeni na osnovu postojećeg Okvira kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja i kriterijuma i procedura za verifikaciju kompatibilnosti okvira za visoko obrazovanje²¹.

Različita evropska tela i agencije su organizovale niz skupova po usvajanju EOK-a, sa ciljem da ga promovišu i olakšaju njegovo razumevanje, kao i da analiziraju moguće uticaje na širi razvoj. Tako je, između ostalog, Evrop-

19 Dodate su pojedine tačke radi naglašavanja procesa validacije vaninstitucionalnog i implicitnog učenja, kao i obezbeđenja kvaliteta. Takođe, u pojašnjenju deskriptora za nivoe 6, 7 i 8 dodata je informacija o deskriptorima stepena usvojenim u Bergenu 2005. godine na sastanku ministara nadležnih za visoko obrazovanje. Pored ovih, učinjene su i pojedine izmene u strukturi preporuke, bez suštinskih promena.

20 Criteria and procedures for referencing national qualifications levels to the EQF, Ares (2009) 89092. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/eqf/ireland_en.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine). Prevod ovih kriterijuma i procedura je dat u Dodatku 3.

21 Prevod ovih kriterijuma i procedura je dat u Dodatku 4.

ska komisija u junu 2008. godine organizovala konferenciju u Briselu „Primena Evropskog okvira kvalifikacija“²², na kojoj su učesnici razgovarali na koji način se EOK najbolje može primeniti i kako EOK može pomoći u razvoju nacionalnih okvira kvalifikacija. Takođe, Evropska fondacija za obučavanje (*European Training Foundation*) je u januaru 2009. godine organizovala konferenciju „Evropski okvir kvalifikacija: povezivanje u globalizovanom svetu“²³, na kojem je razgovarano o uticaju EOK-a na razvoj sistema kvalifikacija u drugim delovima sveta, ali i o iskustvima drugih koja se mogu primeniti u evropskom okviru. Zanimljivo je pomenuti da je na tom skupu najavljena inicijativa stvaranja arapskog meta-okvira kvalifikacija, u kojem bi, po ugledu na EOK, dobrovoljno učestvovala zemlje iz regiona Persijskog zaliva i dela severne Afrike (Ujedinjeni Arapski Emirati, Bahrein, Saudijska Arabija, Oman, Katar, Kuvajt, Egipat, Maroko, Jordan i Tunis). Time je još jednom potvrđeno da EOK, iako je stvaran za potrebe evropskog prostora, ima znatno širi uticaj i domet.

Literatura

- Cedefop (2008), *European Journal of Vocational Training*, No. 42/43.
- Coles, M. and Oates, T. (2005), *European reference levels for education and training: promoting credit transfer and mutual trust*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities (Cedefop Panorama series; 109).
- Commission of the European Communities (2005), *Commission Staff Working Document: Towards a European Qualifications Framework For Lifelong Learning*. SEC (2005) 957. Brussels.
- Commission of the European Communities (2006), *Implementing the Community Lisbon Programme: Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning*. COM (2006) 479 final.
- European Trade Union Confederation (ETUC), *The European Qualification Framework*, Resolution adopted by the ETUC Executive Committee in their meeting held in Brussels on 18–19 October 2006. <http://www.etuc.org/a/2996> (posećeno 29. januara 2010 godine).
- European Commission (2008), *The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF)*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Jelinčić, J. (ed.) (2007), *Društvo znanja*. Beograd: Fond za otvoreno društvo.
- Lazić, Đ., Ristić, B. i Živković, R. (novembar 2007), *Nacionalni okvir kvalifikacija za evropsku Srbiju*. Beograd: Prosvetni pregled.

22 http://ec.europa.eu/education/policies/educ/eqf/conf_en.html (posećeno 29. januara 2010. godine).

23 [http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/EmbedEvent_EN?OpenDocument&emb=/EventsMgmt.nsf/\(WebEvents%20for%20homepage%20R\)/0C79B145E1E26ADDC12574C003190E0?OpenDocument](http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/EmbedEvent_EN?OpenDocument&emb=/EventsMgmt.nsf/(WebEvents%20for%20homepage%20R)/0C79B145E1E26ADDC12574C003190E0?OpenDocument) (posećeno 29. januara 2010. godine).

4. NACIONALNI OKVIR KVALIFIKACIJA (NOK)

Nacionalni okvir kvalifikacija je kao takav termin relativno nov pojam. Počeo je da se javlja i razvija krajem 20. veka u pojedinim zemljama i sistemima (Engleska, Škotska, Republika Irska, Danska, Novi Zeland, Južnoafrička Republika), u različitim političkim i ekonomskim okolnostima, iz različitih razloga i povoda. Međutim, to ne znači da neki oblik sistematizacije kvalifikacija nije postojao pre toga. Može se reći da svaki obrazovni sistem (pa tako i u Srbiji), bez obzira na trenutni nivo razvoja NOK-a, u sebi sadrži neki oblik okvira kvalifikacija, s obzirom na to da su utvrđeni uslovi prelaska s jednog nivoa obrazovanja na viši (npr. da bi se upisala srednja škola, potrebno je završiti osnovnu školu), odnosno uslovi za sticanje novih kvalifikacija. Kao što je već bilo reči u Poglavlju 2.2, i postojeći ISCED sistem je razvijen kao neki oblik okvira kvalifikacija i primenjuje se u različitim obrazovnim sistemima za klasifikaciju i upoređivanje postojećih kvalifikacija. Međutim, tokom poslednje dve decenije 20. veka je došlo do određenih promena u poimanju kvalifikacija, o čemu je bilo više reči u Poglavlju 2, tako da se od tog perioda sve više govori o okvirima kvalifikacija „novog stila“ (Bergan, 2007), koji imaju nekoliko važnih karakteristika koje ih određuju na novi način u odnosu na prethodne sisteme opisa kvalifikacija.

Prvo, u novim okvirima kvalifikacija je jasno naznačen međusobni odnos kvalifikacija u određenom sistemu i na koji način se pojedinci mogu kretati od jedne do druge kvalifikacije. Dakle, važna karakteristika okvira kvalifikacija „novog stila“ je mogućnost horizontalne i vertikalne mobilnosti unutar sistema kvalifikacija.

Drugo, možda i najvažnija i najvidljivija karakteristika – nove kvalifikacije se opisuju na osnovu ishoda učenja. Pojedinač stiče kvalifikaciju jer zna, razume i može da uradi ono što je prethodno utvrđeno za određeni nivo obrazovanja. U tradicionalnom poimanju, kvalifikacije su se određivale na osnovu ulaznih kriterijuma, prethodno utvrđenog vremena učenja i sadržaja predmeta, a samo u maloj meri na osnovu kompetencija stečenih tokom obrazovnog programa.

Uz ove dve karakteristike, od značaja je pomenuti još jednu, koja praktično proizlazi iz njih. Sve do osamdesetih godina 20. veka, za veliku većinu pojedinaca (mada i danas postoji takvo mišljenje) kvalifikacije koje su se sticale u školama i na univerzitetima, ili u opštem i stručnom obrazovanju, suštinski nisu bile uporedive. Napredovanje u sticanju kvalifikacija se zasnivalo na stručnoj proceni nastavnika i profesora, a ne na formalnim kriterijumima i standardima. Takođe, iako je bilo prihvaćeno da se ponekad znanje sticalo i neformalnim putem, pa je ponekad bilo i akreditovano (na primer, za napredovanje u poslu), podrazumevalo se da učenje koje vodi ka kvalifikaciji, bilo

da je reč o opštoj, stručnoj ili profesionalnoj, zahteva sistematično studiranje u nekom obliku, obično pohađanjem (mada ne uvek) neke obrazovne ustanove (Young, 2003b).

4.1 Šta je nacionalni okvir kvalifikacija?

U Aneksu I Preporuke o uspostavljanju EOK-a, nacionalni okvir kvalifikacija se definiše kao „instrument za klasifikovanje kvalifikacija u skladu sa nizom kriterijuma za pojedinačne nivoe naučenog, koji teži da integriše i koordinira nacionalne podsisteme kvalifikacija i poboljša transparentnost, pristupačnost, napredak i kvalitet kvalifikacija u vezi sa tržištem rada i građanskim društvom“. Ovakva definicija u sebi sadrži nekoliko bitnih elemenata za razumevanje suštine nacionalnog okvira kvalifikacija:

- to je jedinstvena, celovita i sistemski uređena struktura,
- nacionalni okvir kvalifikacija u sebi objedinjuje pojedinačne okvire kvalifikacija unutar jednog sistema (kao što su okvir kvalifikacija za visoko obrazovanje, okvir kvalifikacija za srednje stručno obrazovanje itd.) i postavlja ih u opšti sistemski kontekst,
- on sadrži sve postojeće kvalifikacije u okviru jednog sistema, koje se stiču na svim nivoima obrazovanja (osnovno, srednje ili visoko obrazovanje), kao i neformalnim putem,
- opisane kvalifikacije se zasnivaju na ishodima učenja za svaki nivo pojedinačno,
- ovako uređene kvalifikacije istovremeno omogućavaju njihovim nosiocima uključivanje i napredak u profesionalnom, akademskom, ali i širem društvenom životu.

4.2 Karakteristike nacionalnog okvira kvalifikacija

4.2.1 Društveni i istorijski kontekst razvoja nacionalnog okvira kvalifikacija

Istorijski posmatrano, nacionalni okviri kvalifikacija su nastajali u različitim zemljama nezavisno jedni od drugih. Svaka od ovih zemalja je imala svoje društveno-političke i društveno-ekonomske razloge za reformu do tada postojećeg sistema kvalifikacija. U svojim analizama o razlozima za razvoj nacionalnih okvira kvalifikacija krajem dvadesetog veka, Jang (Young, 2003a i Young, 2003b) kao ključne navodi proces „marketizacije“ obrazovanja, odnosno favorizovanja sistema obrazovanja i usavršavanja zasnovanog na interesima i potrebama korisnika obrazovanja, kao i neoliberalnih ekonomskih reformi u okviru kojih je izrasla potreba centralne vlasti da koordiniše i kontroliše razvoj obrazovanja i usavršavanja na nivoima posle obaveznog obrazovanja. Ovo je naročito karak-

teristično za Ujedinjeno Kraljevstvo u vreme tačerizma, ali i za ostale zemlje engleskog govornog područja. Zajednička za sve te zemlje je bila nejednakost u dostupnosti srednjeg i visokog obrazovanja za sve, kao i mala stopa učešća u obrazovanju na nivoima iznad obaveznog. Na tržištu rada se pojavio manjak dovoljno kvalifikovane radne snage. Uz to, tada postojeći sistem kvalifikacija nije mogao da na pravi način poslodavcima pruži informaciju o dostupnoj radnoj snazi, s obzirom na to da su se kvalifikacije za različite sektore i nivoe obrazovanja regulisale po različitim kriterijumima i sistemima.

Uopšte posmatrano, razvoj kvalifikacija „novog stila“ je potekao iz potrebe centralne vlasti da bude više uključena u regulisanje obrazovnih ustanova koje se finansiraju iz javnih fondova, bez obzira na to kakav je politički profil elite koja je na vlasti. Kvalifikacije postaju mera postignuća, što je omogućilo svima koji se nalaze u obrazovnom sistemu ili stižu znanja kroz rad da sa većom samostalnošću osmisle svoj način napredovanja i sticanja kvalifikacija. Time je započela svojevrсна nova marketizacija obrazovnog prostora, kada su se, s jedne strane, obrazovne ustanove morale odvojiti od kontrole lokalnih vlasti i početi međusobno takmičenje za pridobijanje studenata i fondova, a, s druge strane, pojedinci koji su sticali obrazovanje su bili prinuđeni da se stalno usavršavaju i stižu nove kvalifikacije, po zahtevima tržišta rada, bilo u formalnom ili neformalnom obrazovanju. Na centralnoj vlasti je bilo da uredi ovaj novi sistem kvalifikacija i učini ga jednostavnim za tumačenje i dostupnim za sve. Naravno, ovaj proces u sebi nosi i neke negativne elemente, kao što su povećana kontrola obrazovnih ustanova, čvršće definisanje ishoda, birokratizacija itd. Ipak, pokazalo se da je preorijentisanje na kvalifikacije kao mere postignuća, zasnovanih na ishodima učenja, podstaklo sticanje novih znanja i nastavak učenja na različite načine (ne isključivo formalnim putem), naročito kod onih koji su ranije iz bilo kojih razloga izlazili pre vremena iz obrazovnog sistema i ostajali bez formalnih kvalifikacija. Time se otvorila mogućnost znatno većem broju pojedinaca nego što je to bio slučaj do tada da steknu formalne kvalifikacije.

4.2.2 Ciljevi nacionalnog okvira kvalifikacija

Nacionalni okvir kvalifikacija je različit za svaku zemlju i sistem posebno. Ciljevi koji se žele postići njegovim razvijanjem i uspostavljanjem zavise od specifičnih političkih, ekonomskih, kulturoloških i društvenih okolnosti i ciljeva razvoja pojedinačne zemlje i društva. Ne postoji univerzalno rešenje za sve zemlje i sisteme. Pored nacionalnih specifičnosti, nacionalni okviri kvalifikacija moraju biti tako uređeni da mogu što lakše da budu uporedivi i sa drugim okvirima kvalifikacija, nacionalnim, sektorskim ili opštim, nadnacionalnim, poput Evropskog okvira kvalifikacija. I pored ovih razlika, može se reći da je, na osnovu samog određenja, zajedničko za sve nacionalne okvire kvalifikacija njihov opšti cilj da na nacionalnom, odnosno sistemskom nivou daju jasno uređeni

prikaz svih postojećih kvalifikacija. Prema Berganu, osnovna svrha Nacionalnog okvira kvalifikacija je „što bolje iskorišćavanje stvarnih kompetencija pojedinaца, bez obzira na koji su ih način stekli i kako su one izražene u obrazovnim terminima“ (Bergan, 2007: 150). Pored ovako definisanih najopštijih ciljeva, nacionalni okviri kvalifikacija mogu postići neke ili sve od sledećih ciljeva (Adam, 2003):

- definisanje jasno određene namene i ciljeve kvalifikacija,
- podizanje svesti građana i poslodavaca u vezi sa kvalifikacijama na nacionalnom i međunarodnom nivou,
- unapređivanje dostupnosti i socijalne inkluzije,
- opisati tačke integracije i preklapanja,
- olakšati priznavanje i mobilnost na nacionalnom i međunarodnom nivou,
- prepoznavanje alternativnih načina sticanja kvalifikacija,
- pozicioniranje kvalifikacija u odnosu jednih na druge,
- prikazati načine napredovanja i prepreke u napredovanju,
- olakšati i podržati one koji se obrazuju i pojasniti im mogućnosti.

Pojedini autori navode i sledeće opšte ciljeve nacionalnih okvira kvalifikacija (Hanf and Hippach-Schneider, 2005):

- pojašnjavanje kvalifikacija korisnicima – onima koji uče kako bi znali šta moraju da nauče, i potencijalnim poslodavcima kako bi znali šta mogu da očekuju,
- omogućavanje fleksibilnosti i prenosivosti između različitih obrazovnih i profesionalnih oblasti i između različitih mesta učenja, na taj način uklanjajući prepreke u procesu obrazovanja i horizontalnom i vertikalnom napredovanju u obrazovanju,
- omogućavanje racionalnijeg kreiranja i razvoja kvalifikacija,
- omogućavanje boljeg uvida vlasti u razvoj veština,
- omogućavanje obrazovne mobilnosti kroz sisteme prenosa bodova,
- povećavanje konkurentnosti obrazovnih ponuda na međunarodnom nivou,
- unapređivanje reprezentativnosti potencijala nacionalnih kvalifikacija u međunarodnoj statistici.

Naravno, ovim se ne iscrpljuju ciljevi koji se mogu postići razvojem i primenom nacionalnog okvira kvalifikacija. Ovde su navedeni samo neki od najopštijih ciljeva koji se mogu primeniti na bilo koji nacionalni okvir kvalifikacija, a, u zavisnosti od specifičnosti svakog sistema posebno, oni mogu biti daleko brojniji i obično se navode ili u obrazloženju, kao prateći dokument Nacionalnog okvira kvalifikacija, ili su njegov sastavni deo. Time se olakšava njegovo razumevanje i postavlja se u kontekst nacionalnih razvojnih ciljeva.

4.2.3 Pretpostavke za pripremu i primenu nacionalnog okvira kvalifikacija

Definisanje ciljeva i sadržine nacionalnog okvira kvalifikacija je osnova za njegov razvoj. Bez njihovog određivanja nije moguće pripremiti funkcionalan NOK. Međutim, kako bi se ti ciljevi postigli, odnosno kako bi se NOK što uspješnije primenio i ispunio svoju svrhu, potrebno je imati u vidu neke važnije pretpostavke. One mogu biti vrlo korisne u procesu pripreme samog NOK-a, jer se mogu već u toj fazi uočiti nedostaci, bilo u sistemu, ili u izradi NOK-a. Ove pretpostavke su sledeće (Young, 2003b: 225):

1. Sve kvalifikacije se mogu opisati na osnovu jedinstvenog seta kriterijuma (deskriptora), što znači da se ti kriterijumi (deskriptori) mogu primeniti na svim nivoima obrazovanja, bilo kroz formalno ili neformalno obrazovanje.
2. Sve kvalifikacije se mogu rangirati u jedinstvenoj hijerarhiji, kroz jedinstveni niz nivoa, od kojih će svaki imati odgovarajući deskriptor nivoa.
3. Sve kvalifikacije se mogu opisati i proceniti u smislu ishoda učenja, bez obzira na mesto, formu i tip učenja.
4. Sve kvalifikacije se, barem u principu, mogu organizovati tako da se kao standardi mogu locirati na određenom nivou, korišćenjem deskriptora nivoa, i kojima se može dodeliti određeni broj bodova, na osnovu vremena potrebnog da bi se ostvarili ishodi učenja.
5. Kada je potpuno razvijen, Nacionalni okvir kvalifikacija bi trebalo da omogućiti niz *benchmarka* (videti u delu 4.3 ovog poglavlja više o *benchmark* izjavama) na osnovu kojih bi se svako sticanje znanja moglo proceniti i akreditovati.
6. Ovako razvijen nacionalni okvir kvalifikacija bi postao osnova za sistem kvalifikacija u čijem je središtu pojedinac koji stiće kvalifikaciju. Na svakom pojedincu je da sam kreira svoj način i dinamiku sticanja kvalifikacija.

4.2.4 Struktura nacionalnog okvira kvalifikacija

Kao što je već navedeno, ne postoji univerzalni model za izradu nacionalnog okvira kvalifikacija. Međutim, ono što je osnova svakog okvira kvalifikacija jesu nivoi kvalifikacija u njegovoj strukturi. Koliko će biti tih nivoa kvalifikacija zavisi od samog nacionalnog sistema, ali oni moraju postojati i biti tako uređeni da se jasno vidi na koji se način može preći iz jednog nivoa kvalifikacija u drugi, kao i koji su deskriptori svakog nivoa kvalifikacija. Važno je naglasiti razliku između nivoa kvalifikacija i nivoa obrazovanja i ne mešati ova dva pojma. U strukturi okvira kvalifikacija više nivoa kvalifikacija se mogu naći u jednom nivou obrazovanja (kao što je to slučaj sa nivoima kvalifikacija 5–8 u Evropskom okviru kvalifikacija, koji se odnose na visoko obrazovanje).

Međutim, iako je struktura neophodan deo svakog okvira kvalifikacija, prosto navođenje strukture kvalifikacija nije dovoljno za celovit okvir kvalifikacija. Ono što ga zaista čini takvim je opis nivoa i kvalifikacija unutar okvira koji se zasnivaju na ishodima učenja, a ne na formalnim aspektima strukture, poput dužine studiranja (Bergan, 2007). U suprotnom, NOK bi bio jednak postojećim stepenima stručne spreme, koji su u smislu hijerarhije jasno definisani, ali koji nemaju uz sebe jasno definisane ishode učenja.

4.2.5 Priprema, usvajanje i primena nacionalnog okvira kvalifikacija

Osnovna karakteristika svakog nacionalnog okvira kvalifikacija je da se on usvaja i primenjuje na nacionalnom nivou. Međutim, to ne znači da je priprema forme, strukture i sadržaja NOK-a isključivo na centralnoj vlasti. Naprotiv, u pripremi predloga NOK-a mora učestvovati što širi krug institucija, ustanova i organizacija, odnosno svi ili gotovo svi relevantni faktori, na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i u različitim sektorima – različita ministarstva (pre svega, ona koja su nadležna za obrazovanje, rad, socijalnu politiku, regionalni razvoj, nauku, razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija itd.), akademska zajednica, strukovna udruženja, poslodavci, lokalne vlasti i zajednice, nevladine organizacije itd. Samo tako se može obezbediti da nacionalni okvir kvalifikacija bude tako osmišljen da zadovolji ekonomske, društvene i političke potrebe zemlje, ne samo u trenutku njegovog stvaranja ili usvajanja već i u budućnosti. Međutim, kada se usvoji konačna verzija NOK-a, ne prestaje njegov razvoj. Nacionalni okvir kvalifikacija se mora posmatrati kao dinamička kategorija. On se u praksi ispituje, procenjuje (zbog čega je jedan od bitnih elemenata svakog NOK-a osiguranje kvaliteta u poređenju kvalifikacija, više videti u delu 5.3) i stalno nadograđuje. Pogrešno je smatrati usvajanje nacionalnog okvira kvalifikacija završnim činom njegovog razvoja.

Kada će početi priprema predloga nacionalnog okvira kvalifikacija, njegova izrada i način usvajanja je politička odluka. Bez odluke relevantnih nacionalnih tela nije moguće pristupiti izradi NOK-a na sistemskom nivou, što znači da bi odluka o izradi NOK-a morala doći sa nivoa izvršne vlasti, odnosno vlade ili nekog od relevantnih ministarstava (pre svih, nadležnih za obrazovanje ili rad). Vreme koje je potrebno od tog trenutka do trenutka formalnog usvajanja i primene NOK-a zavisi od različitih faktora, a pre svega od dužine konsultacija sa relevantnim institucijama i ustanovama, odnosno dužine javne rasprave o predlogu NOK-a. Iskustva drugih zemalja u kojima je NOK već razvijen govore da je to oko dve godine. U zavisnosti od proklamovanih ciljeva NOK-a, broja učesnika u raspravi i sistemskih procedura donošenja ovakvih akata, ovo vreme može biti i duže. Od trenutka formalnog pokretanja postupka za izradu Evropskog okvira kvalifikacija do njegovog konačnog usvajanja proteklo je tri godine (više videti u delu 3.3), najviše zbog komplikovane procedure usvajanja u nadležnim organima EU (Savet Evropske unije i Evropski parlament), dok je sam proces javne rasprave i formulisanja konačnog dokumenta trajao nešto duže od dve godine.

Procedura usvajanja nacionalnog okvira kvalifikacija najviše zavisi od političkog sistema, normativnih procedura zemlje, ali i političke odluke. U praksi su moguća tri scenarija:

1. Usvajanje NOK-a kao zakona. U ovom slučaju, na predlog vlade, NOK se regularnom procedurom donošenja zakona usvaja u najvišem predstavničkom telu, odnosno skupštini. Prednost ovog pristupa je u tome što NOK dobija karakter zakona, kao i najviši politički značaj. Najveći problemi su nešto komplikovanija procedura donošenja i budućih izmena, kao i mogućnost političke manipulacije (u smislu korišćenja NOK-a u eventualnim međupartijskim pregovorima – odugovlačenja usvajanja, menjanja pojedinih delova itd.).
2. Usvajanje NOK-a od strane vlade. U ovom slučaju bi se NOK doneo uredbom, odnosno imao bi karakter podzakonskog akta. Moguće je da nadležnost za njegovo donošenje bude na samo jednom ministarstvu u okviru vlade (na primer, ministarstvu nadležnom za obrazovanje), ali bi pri tom trebalo naglasiti međuresornu i međusektorsku saradnju u njegovom donošenju. Prednost ovakvog usvajanja NOK-a je nešto jednostavnija i brža procedura, dok bi politički karakter, odnosno značaj ostao na visokom nivou. S druge strane, nedostatak ovog načina je to što zavisi najviše od političara (ne bi trebalo zaboraviti da su na čelu ministarstava pre svega političari, a zatim stručnjaci).
3. Usvajanje NOK-a od strane nezavisnog stručnog tela na nacionalnom nivou, bilo da se radi o nekom telu koje već postoji, ili objedinjavanjem više postojećih stručnih tela, ili stvaranjem novog tela. Najveća prednost ovog modela je ta što bi se NOK-u dao značajan legitimitet u stručnosti i kompetentnosti. Međutim, problem sa ovakvim rešenjem može biti manja politička težina koju bi takav dokument imao u poređenju sa druga dva načina. Ukoliko bi se formiralo novo nacionalno telo za ove potrebe povećala bi se birokratija. Ovakvo rešenje zahteva dodatnu zakonsku regulativu, kako bi se tom telu omogućilo da nesmetano usvaja NOK, kao i da ga tokom njegove primene menja.

Potrebno je naglasiti da se pomenuta tri scenarija odnose samo na proces usvajanja NOK-a, a ne na njegovu pripremu, u kojoj učestvuju brojni relevantni partneri. Takođe, nepostojanje odluke o tome na koji će se način formalno usvojiti NOK ne sme biti opravdanje za neaktivnost u njegovoj izradi.

4.3 Nacionalni okvir kvalifikacija i tzv. *benchmark statements*

Benchmark izjave (benchmark statements) u kontekstu visokog obrazovanja predstavljaju opis seta znanja, veština i kompetencija koje bi neka osoba trebalo da ima u okviru date oblasti studija. Bitno je naglasiti da bi *benchmark izjave* trebalo da predstavljaju neku vrstu najvećeg zajedničkog delioca za sve programe u određenoj zemlji u datoj oblasti na datom nivou. Konkretno, nešto

bi se moglo nazvati *benchmark izjavom* za programe fizike na master nivou, ako postoji dogovor između fizičara da bi svaki studijski program iz fizike na nivou mastera trebalo da omogući studentu da stekne znanja, veštine i kompetencije opisane u *benchmark izjavi*. Samim tim, *benchmark izjave* su tesno povezane sa disciplinama i oblastima studija i prevashodno se zasnivaju na sadržaju postojećih studijskih programa. Neophodno je naglasiti da *benchmark izjave* nisu isto što i lista zvanja ili nomenklatura zanimanja. I lista zvanja i nomenklatura zanimanja predstavljaju u suštini samo spisak zvanja i zanimanja koja postoje, bez fokusa na opise znanja, veština i kompetencija koje osoba sa datim zvanjem ima. Dodatna klasifikacija u odnosu na klasifikaciju zanimanja, jeste da se *benchmark izjave* odnose na studijske programe u visokom obrazovanju, tj. na svet obrazovanja, dok klasifikacija zanimanja predstavlja instrument koji se koristi za potrebe sveta rada.

Benchmark izjave, ako se koriste u razvoju studijskih programa, mogu biti višestruko korisne. S jedne strane, one olakšavaju akademsku mobilnost unutar jednog sistema visokog obrazovanja jer olakšavaju priznavanje stečenih kvalifikacija iz određene oblasti. Ako su studijski programi iz jedne oblasti razvijeni na osnovu ovih izjava, u smislu da se garantuje sticanje najmanje onih znanja, veština i kompetencija koje su u njima opisane, onda bi priznavanje kvalifikacija za, na primer, dalje obrazovanje unutar istog sistema, moralo da bude gotovo automatsko. S druge strane, one olakšavaju priznavanje kvalifikacija u smislu zapošljavanja, budući da jasno govore poslodavcu šta potencijalni zaposleni zna i ume da uradi. Imajući ovo u vidu, neophodno je da u formulisanju *benchmark izjava* učestvuju i akademska zajednica i strukovna udruženja i potencijalni poslodavci (pogotovo za profile koji su strukovni).

Međutim, *benchmark izjave* mogu predstavljati i ograničenje za multidisciplinarnost i fleksibilnost, budući da njihovo postojanje može otežati ili sprečiti nastajanje novih studijskih programa koji mogu biti neophodni sa aspekta razvoja nauke ili potreba privrede, a koji se ne uklapaju u istorijski definisane podele između strukture unutar naučnih oblasti i disciplina. Problem zastarevanja postojećih *benchmark izjava* se može izbeći kroz redovnu reviziju. Što se tiče multidisciplinarnosti, neophodno je da takvi studijski programi budu jasno definisani kao kombinacija nekoliko postojećih disciplina ili oblasti, te da imaju jasno definisane ishode učenja. Budući da su takvi programi najčešće veoma inovativni, za njih se ne mogu koristiti *benchmark izjave* ali se u njihovoj formulaciji koriste elementi *benchmark izjava* za svaku od disciplina ili oblasti na kojima su zasnovani.

4.4 Razvoj Nacionalnog okvira kvalifikacija u Srbiji

Sistem kvalifikacija koji je prvih godina 21. veka bio, a i još je na snazi u Srbiji, zasnovan na stepenima stručne spreme i odavno prevaziđenoj nomenklaturi zanimanja, nije mogao da odgovori potrebama razvoja tržišta rada, novim okolnostima ekonomskog i društvenog razvoja i povećanoj konkurenciji na

domaćem, ali i spoljnom tržištu, pre svega u Evropskoj uniji. U novim političkim okolnostima 2001. godine pokrenute su aktivnosti u tadašnjem Ministarstvu prosvete i sporta kako bi se utvrdilo stanje u obrazovanju uopšte, formiranjem različitih radnih grupa i komisija. Tokom godinu dana analiza, došlo se do zaključka, između ostalog, da ne postoje jasne i kvalitetne informacije koje se odnose na tržište rada, stručno obrazovanje, obrazovanje odraslih, a naročito informacije o nivou znanja, veština i sposobnosti potrebnih za obavljanje određenog posla.¹ Istovremeno, pokrenuti su i različiti međunarodni i regionalni programi i projekti, sa ciljem reforme u ovoj oblasti, tako da je bilo moguće aktivnije započeti rad na reformi sistema kvalifikacija. U gotovo svim razvojnim i strateškim dokumentima Republike Srbije izrada nacionalnog okvira kvalifikacija je postala jedan od prioriteta.

Međutim, izradi novog sistema kvalifikacija se nije prišlo kao opštem, jedinstvenom i sistemskom okviru kvalifikacija, koji će obuhvatiti sve kvalifikacije bez obzira na nivo obrazovanja u kojem se one stiču, već parcijalno, odnosno za različite nivoe obrazovanja posebno. Tako se u Srbiji u odvojenim periodima radilo na izradi dva okvira kvalifikacija – za srednje stručno i za visoko obrazovanje, bez međusektorske saradnje, međusobnog usklađivanja i referisanja. Iako je potrebno imati i pojedinačne okvire kvalifikacija za različite nivoe, oni ne predstavljaju nacionalni okvir kvalifikacija u formalnom smislu, pre svega zbog toga što ne daju jasan prikaz svih kvalifikacija i prelaska iz jednog nivoa obrazovanja u drugi. Do trenutka pisanja ovog teksta (januar 2010. godine) još nije učinjeno ništa na sistemskom nivou da se počne sa izradom jedinstvenog opšteg nacionalnog okvira kvalifikacija. Takođe, nije poznato na koji način će se valorizovati rezultati dosadašnjeg rada na pripremi dva okvira kvalifikacija, odnosno kada bi trebalo da oni budu i formalno usvojeni, pogotovo imajući u vidu uspostavljanje novog Saveta za srednje stručno obrazovanje i razjašnjavanje procedure vezane za kvalifikacije iz srednjeg stručnog obrazovanja, o čemu je više rečeno u narednom segmentu.

4.4.1 Aktivnosti vezane za srednje stručno obrazovanje

Početak rada na okviru kvalifikacija za srednje stručno obrazovanje se poklopio sa početkom nacionalnog programa reforme srednjeg stručnog obrazovanja. U periodu od 2003. do 2006. godine najveći broj aktivnosti je bio usmeren na identifikovanje prioriteta za ovu oblast, kao i definisanje konkretnih koraka za utvrđivanje novog sistema kvalifikacija. Tokom 2004. godine, u procesu konsultacija, na kojima su učestvovali domaći i strani stručnjaci i socijalni partneri, utvrđeni su prioriteti za definisanje novog sistema kvalifikacija u Srbiji:

- Izrada nacionalnih standarda u oblasti obrazovanja;
- Omogućavanje priznavanja kvalifikacija stečenih neformalnim obrazovanjem;

1 Ristić, B. *Nacionalni okvir kvalifikacija u Srbiji – stanje i problemi u razvoju Nacionalnog okvira kvalifikacija u Srbiji*. Dostupno na <http://www.pedagog.rs/nacionalni%20okvir%20kvalifikacija.php> (posećeno 29. januara 2010. godine).

- Usaglašavanje stečenih kvalifikacija u obrazovnom sistemu sa onima koje su potrebne na tržištu rada;
- Formiranje nezavisnih institucija za ocenu kvaliteta obrazovanja, programa i nivoa kompetencija pojedinaca.

U daljem radu je razmatrano koje su aktivnosti potrebne za uspostavljanje NOK-a u Srbiji. Tokom 2005. i 2006. godine je pripremljen Akcioni plan za uvođenje nacionalnog okvira kvalifikacija, u kojem su sadržane predviđene aktivnosti u periodu 2007–2009. godine. Međutim, ovaj akcioni plan nije usvojen jer tada nije bilo političke volje i odluke da se predloži uopšte uzmu u razmatranje.

Takođe, u okviru reforme stručnog obrazovanja pripremljen je čitav niz analiza i preporuka uz pomoć stranih stručnjaka o mogućnostima razvoja NOK-a u Srbiji, u okviru kojih su data neka zanimljiva rešenja.² Neka od važnijih su:

1. Predloženi obuhvat okvira kvalifikacija:
  - a) Širi okvir, koji bi obuhvatao srednje obrazovanje, više škole³, univerzitetsko obrazovanje, obrazovanje odraslih koje finansira država i privatne obuke.
  - b) Okvir za srednje obrazovanje, koji ne bi obuhvatio obrazovanje odraslih.
  - c) Okvir za celokupno srednje stručno obrazovanje, u koje bi bile uključene i više škole, bez akademskog obrazovanja.
  - d) Novi model okvira, u kojem bi se postavili samo standardi, a kvalifikacije bi se naknadno uključivale, po ispunjenju standarda.
2. Predložena su 4 nivoa kvalifikacija, pri čemu se za prvi nivo predviđa do 2 godine stručnog obrazovanja, za drugi nivo do 3 godine, za treći nivo do 4 godine, dok je za četvrti nivo predviđena viša škola.
3. Predloženo je formiranje posebnog nacionalnog tela koje bi se bavilo nacionalnim okvirom kvalifikacija, odnosno njegovom strukturom, ulogom, obezbeđivanjem kvaliteta u poređenju kvalifikacija itd.

Ipak, nepostojanje sistemskog pristupa i pre svega nedostatak političke volje da se formalno otpočne rad na pripremi okvira kvalifikacija, makar za srednje stručno obrazovanje, uzrokovao je zastoj posle 2006. godine po ovom pitanju. Nekadašnji članovi nacionalnog tima za NOK su primetili: „Dalje aktivnosti u vezi sa uvođenjem, formiranjem ili razvijanjem nacionalnog okvira kvalifikacija u Srbiji nadilaze sposobnosti pojedinaca, radnih grupa ili stručnih skupova. ...Donošenje strateških odluka u tom smislu je van uticaja stručnjaka:

2 Detaljnije o ovome se može videti na internet stranici Programa reforme srednjeg stručnog obrazovanja: <http://www.vetserbia.edu.rs/zbirkadok%202.htm> (posećeno 29. januara 2010. godine).

3 U vreme formulisanja ovih preporuka još uvek je postojala podela na više i visoko obrazovanje u Srbiji, koje se tretira kao visoko obrazovanje od donošenja Zakona o visokom obrazovanju 2005. godine.

te odluke su političke prirode i odnose se pre svega na resorna ministarstva i na republičku vladu“ (Lazić, Ristić i Živković, 2007: 10).

Usvajanjem Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u avgustu 2009. godine jasnije su predviđene nadležnosti u pripremi i donošenju nacionalnog okvira kvalifikacija za nivo srednjeg stručnog obrazovanja. Prema odredbama ovog zakona, Centar za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih radi na pripremi (član 20), Savet za stručno obrazovanje i obrazovanje odraslih predlaže ministru (član 16), a Ministarstvo utvrđuje nacionalni okvir kvalifikacija za nivo srednjeg stručnog obrazovanja, stručnog usavršavanja i za druge oblike stručnog obrazovanja (član 25). Ovim se daje dodatni podstrek formalnom početku stvaranja NOK-a, barem za oblast srednjeg stručnog obrazovanja. Međutim, postavlja se pitanje da li je prethodni rad na pripremi predloga okvira kvalifikacija za srednje stručno obrazovanje bio uzaludan? Da li će, s obzirom na formiranje novih institucija, predviđenih zakonom, čitav proces krenuti ispočetka, a ono što je urađeno tokom nekoliko godina biti zanemareno? Neka rešenja su, svakako, već sada prevaziđena, poput uključivanja kvalifikacija stečenih u višim školama u sistem kvalifikacija srednjeg stručnog obrazovanja, s obzirom da je Zakonom o visokom obrazovanju predviđena njihova transformacija u visoke škole i potpuno integrisanje u sistem visokog obrazovanja. Ali, svakako da se pojedine analize i predlozi mogu i danas iskoristiti i time skratiti vreme i uštedeti sredstva. I, na kraju, možda i najvažnije, pitanje ostaje hoće li se ponovo pristupiti izradi okvira kvalifikacija za srednje stručno obrazovanje bez sektorske saradnje i potpuno odvojeno od drugih nivoa obrazovanja, ne uzimajući u obzir prvenstvenu potrebu donošenja opšteg nacionalnog okvira kvalifikacija?

4.4.2 Aktivnosti vezane za visoko obrazovanje

Iako je opšti Okvir kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja usvojen na ministarskom sastanku u Bergenu još 2005. godine, u Srbiji se, koja je članica Bolonjskog procesa od 2003. godine, nije ništa uradilo na pripremi okvira kvalifikacija za visoko obrazovanje sve do sredine 2008. godine. U julu 2008. godine je posebna grupa u okviru Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje počela sa izradom predloga okvira kvalifikacija za visoko obrazovanje. Nacrt ovog predloga je usvojen u Nacionalnom savetu za visoko obrazovanje u novembru te godine, čime je formalno počeo proces njegove izrade. U ovaj proces se uključilo i Ministarstvo prosvete formiranjem radne grupe. Izrada okvira kvalifikacija za visoko obrazovanje se zasniva na deskriptorima ishoda učenja, odnosno na Dablinskim deskriptorima, na osnovu kojih je razvijen i Okvir kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja, kao i na Evropskom sistemu prenosa bodova (ESPB). Proces konsultacija o ovom predlogu, koji je uključio relevantne institucije i ustanove, ali nije bio dovoljno javan, ili se barem o ovim aktivnostima nije moglo saznati gotovo ništa sve do njihovog završetka, trajao je do maja 2009. godine. Do tada je pripremljen predlog okvira kvalifikacija, za koji je karakteristično sledeće⁴:

4 Više o ovome se može videti na internet stranici Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje: <http://nsvo.etf.rs> (posećeno 29. januara 2010. godine).

1. U pogledu usvajanja okvira kvalifikacija, predviđeno je da ga zajednički usvoje Ministarstvo prosvete i Nacionalni savet za visoko obrazovanje u formi zajedničke deklaracije ili nekog drugog odgovarajućeg pravnog oblika.
2. Njegov opšti cilj je uklapanje studenata u tržište rada, pripremu za život kao aktivnih građana u demokratskom društvu, lično usavršavanje tokom celog života, kao i razvoj i održavanje široko zasnovane kvalitetne baze znanja celog društva.
3. Zasnovan je na opštim ishodima učenja.
4. Kompatibilan je sa Okvirom kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja, kao i sa Evropskim okvirom kvalifikacija za celoživotno učenje.
5. Kvalifikacije u okviru kvalifikacija za visoko obrazovanje su kompatibilne sa diplomama stečenim u prethodnim sistemima obrazovanja u Srbiji.

Struktura predloženog okvira kvalifikacija za visoko obrazovanje je data u Dodatku 6.

Literatura

- Adam, S. (2003), *To consider alternative approaches for clarifying the cycles and levels in European higher education qualifications*. Background report for the Danish Bologna seminar on „Qualification Structures in European Higher Education“, Copenhagen, 27–28 March 2003.
<http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/Qualification%20Structures%20in%20European%20HE.1068810067136.pdf> (posećeno 29. januara 2010 godine).
- Bergan, S. (2007), *Qualifications – Introduction to a concept*. Strasbourg: Council of Europe.
- Hanf, G. and Hippach-Schneider (2005), What purpose do national qualifications frameworks serve? – A look at other countries. In: *Berufsbildung in Wissenschaft und Praxis (BWP)*, No. 01/2005. Bonn: Federal Institute for Vocational Education and Training.
- Lazić, Đ., Ristić, B. i Živković, R. (novembar 2007), *Nacionalni okvir kvalifikacija za evropsku Srbiju*. Beograd: Prosvetni pregled.
- Narodna skupština Republike Srbije (2009), *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*. Službeni glasnik Republike Srbije, broj 72/09.
- Young, M. (2003a), Comparing Approaches to the Role of Qualifications in the Promotion of Lifelong Learning. In: *European Journal of Education*, vol. 38, No. 2, pp. 199–211.
- Young, M. (2003b), National Qualifications Framework as a Global Phenomenon: a comparative perspective. In: *Journal of Education and Work*, vol. 16, No. 3, pp. 223–237.

5. ODNOS EVROPSKOG OKVIRA KVALIFIKACIJA I NACIONALNIH I SEKTORSKIH OKVIRA KVALIFIKACIJA

5.1 Odnos EOK-a i NOK-a

Kada se govori o odnosu Evropskog okvira kvalifikacija (EOK) i nacionalnih okvira kvalifikacija u pojedinačnim zemljama, osnovno načelo kojeg bi se trebalo držati je princip dobrovoljne primene EOK-a, o čemu je bilo reči u delu 3.2. Ovo praktično znači da je na svakoj zemlji pojedinačno da odluči o tome da li će razviti sopstveni nacionalni okvir kvalifikacija i povezati ga sa EOK-om, ili će već postojeće strukture i sisteme kvalifikacija povezati sa EOK-om (SEC (2005) 957). Ukoliko je slučaj ovo drugo, postojeća nacionalna terminologija se mora uskladiti sa terminologijom EOK-a (ishodi učenja, kompetencije, nivoi itd.).

U razvoju novih nacionalnih okvira kvalifikacija (NOK), često se EOK koristi kao model. Međutim, i pored toga što je struktura oba okvira vrlo slična ili ista, broj nivoa, deskriptori i sadržaj su specifični za svaku zemlju. EOK se ne može prosto preslikati na nacionalni nivo, jer su različiti ciljevi, funkcije i procedure svakog okvira kvalifikacija. Prikaz osnovnih razlika između EOK-a i NOK-a je dat u sledećoj tabeli (na osnovu Hanf and Rein, 2006, i Bjornavold and Coles, 2007/2008):

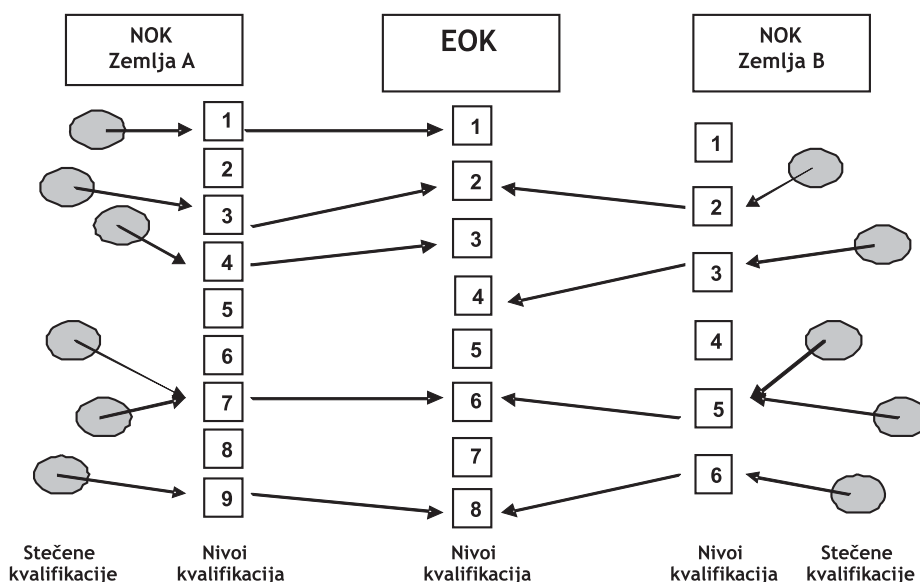
Tabela 2: Najvažnije karakteristike NOK-a i EOK-a

NOK	EOK
Referentni sistem za priznate kvalifikacije i za ishode učenja izvan ovih kvalifikacija	Referentni sistem za priznate okvire kvalifikacija
Razvijen od strane nacionalnih vlasti i nacionalnih i sektorskih tela	Razvijen u saradnji sa zemljama članicama
Usmeren ka nacionalnim prioritetima	Usmeren ka prioritetima EU
Instrument za priznavanje šta je pojedinac naučio	Nije mehanizam za priznavanje šta je pojedinac naučio
Važnost se zasniva na međusobnom odnosu učesnika unutar nacionalnog sistema	Važnost se zasniva na poverenju između zemalja članica
Kvalitet se obezbeđuje kroz rad nacionalnih tela i ustanova	Kvalitet se obezbeđuje kroz rad nacionalnih tela i tokom povezivanja NOK-a i EOK-a
Nivoi su definisani nacionalnim <i>benchmark izjavama</i>	Nivoi su definisani kroz proces obrazovanja, bez uvida u sadržaj

S obzirom na to da je od usvajanja EOK-a, kao i razvoja novih nacionalnih okvira kvalifikacija ili sistema kvalifikacija koji su uporedivi sa EOK-om prošlo

malo vremena, ne može se dati relevantna procena praktične primene EOK-a. Ipak, na osnovu svega do sada urađenog u ovoj oblasti na evropskom i na nacionalnim nivoima, može se sa priličnom pouzdanošću predvideti na koji će se način efikasno porediti kvalifikacije stečene u različitim sistemima i zemljama. Za jasniji i jednostavniji prikaz odnosa različitih kvalifikacija i njihovog poređenja uz pomoć EOK-a, može poslužiti slika 2:

Slika 2 – Odnos NOK i EOK

Iz ove ilustracije se vidi da se kvalifikacije stečene u jednoj zemlji ne prikazuju direktno u EOK-u, već u Nacionalnom okviru kvalifikacija te zemlje, koji zatim povezuje svoje nivoe kvalifikacija sa odgovarajućim nivoima u EOK-u. Na ovo ne utiče broj nivoe kvalifikacija u nacionalnom sistemu, niti način na koji je organizovan sam nacionalni sistem obrazovanja.

U praksi se, međutim, mogu javiti različite poteškoće i nedoumice. Tako, na primer, moguće je da se deo jedne kvalifikacije nacionalnog sistema kvalifikacija savršeno uklapa u jedan nivo jedne od tri kolone EOK-a (znanje, veštine ili kompetencije), ali da se u drugim svojim delovima bolje uklapa u neku od druge dve kolone. Da li je moguće u ovom slučaju povezati jednu kvalifikaciju sa različitim nivoima kvalifikacija u EOK-u? Odgovor je negativan, jer EOK ne klasifikuje kvalifikacije na osnovu različitih dimenzija, odnosno kolone u tabeli sa nivoima i opisima deskriptora u okviru EOK-a se ne mogu posmatrati odvojeno. Jedan nivo se mora posmatrati kroz čitav red tabele (sve tri kolone), pri čemu svaki deskriptor nivoa u sebi sadrži ishode za nivoe ispod njega. Ukoliko ovakav format tabele EOK-a da kontradiktorna tumačenja, poput navedenog

slučaja, ne mogu se uzimati u obzir kolone kao primarne za lociranje kvalifikacije. Dakle, u praksi se mora posmatrati čitav red tabele EOK-a za određeni nivo (znanje, veštine i kompetencije) i proceniti u koji nivo se konkretna kvalifikacija najbolje uklapa (European Commission, 2008).

Ovakvi problemi će se svakako javljati sve više kada počne intenzivnija primena EOK-a kao sredstva poređenja kvalifikacija. Na odgovarajućim telima, a pre svega na Savetodavnoj grupi za EOK, biće da ih uočavaju i daju predloge za njihova rešenja. Zato se postojeći EOK ne može smatrati kao konačan, on će se neminovno dalje dopunjavati i usavršavati.

5.2 Odnos EOK-a i Okvira kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja

5.2.1 O Okviru kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja

Jedan od ciljeva razvoja Evropskog prostora visokog obrazovanja je olakšavanje mobilnosti studenata kroz različite obrazovne sisteme. Da bi ovako nešto bilo moguće, potrebno je da kvalifikacije koje poseduju ili prethodno završen deo obrazovnog procesa budu priznati u drugim obrazovnim sistemima, kako bi mogli da nastave svoje školovanje ili da se zaposle u skladu sa svojim kvalifikacijama. Iz tog razloga su na sastanku u Bolonji 1999. godine ministri nadležni za visoko obrazovanje evropskih zemalja usvojili Bolonjsku deklaraciju u kojoj se obavezuju na stvaranje sistema lako razumljivih i uporedivih stepena. Ovim je započeo proces stvaranja jedinstvenog Evropskog prostora visokog obrazovanja, poznatiji kao Bolonjski proces. Tada su prepoznata dva ciklusa studija (osnovne i diplomatske studije), a kasnije je, 2003. godine na sastanku u Berlinu, pridodat i treći ciklus studija (doktorske studije) u centralne aktivnosti u okviru Bolonjskog procesa.¹ Na ovaj način su se napravili i preduslovi za razvoj opšteg okvira kvalifikacija za visoko obrazovanje.

Brojni radni sastanci Grupe za praćenje Bolonjskog procesa (*Bologna Follow Up Group*) i drugi stručni skupovi ukazali su na potrebu stvaranja jedinstvenog evropskog okvira kvalifikacija za visoko obrazovanje, ali i odgovarajućih okvira na nacionalnim nivoima, koji bi bili uporedivi. U Berlinskom komiteju 2003. godine je i formalno pokrenut proces stvaranja Okvira kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja (Okvir EPVO). U martu 2004. godine je Grupa za praćenje Bolonjskog procesa oformila radnu grupu koja je do početka 2005. godine pripremila predlog Okvira EPVO. Na sastanku ministara nadležnih za visoko obrazovanje u Bergenu 2005. godine, ovaj okvir je formalno usvojen. Okvir EPVO sadrži tri ciklusa (stepena) koji se zasnivaju na opisima identičnim Dablinskim deskriptorima (videti Dodatak 5).

1 Više o Evropskom prostoru visokog obrazovanja videti na internet stranici Bolonja sekretarijata <http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/Bologna/> (posećeno 29. januara 2010. godine).

Ono što je važno naglasiti je da se Okvir EPVO odnosi na sve zemlje učesnice Bolonjskog procesa, bez obzira da li su članice EU ili ne. Zaključci ministarskih sastanaka i stručnih grupa u okviru Bolonjskog procesa se takođe odnose na sve zemlje učesnice procesa. To znači da se i na Srbiju u punoj meri odnose ovi zaključci, što našu zemlju obavezuje da u predviđenim rokovima (do 2010. godine) i po utvrđenim procedurama i standardima izradi sopstveni okvir kvalifikacija za visoko obrazovanje, koji će omogućiti poređenje kvalifikacija stečenih u visokom obrazovanju. Zato se može zaključiti da Srbija ima veću (međunarodnu) obavezu i prioritet da usvoji okvir kvalifikacija za visoko obrazovanje, nego opšti Nacionalni okvir kvalifikacija. I pored toga, mora se naglasiti još jednom da parcijalnim pristupom sistemu kvalifikacija, bez međusektorske saradnje i povezivanja različitih nivoa obrazovanja ne može da se izradi kvalitetan i funkcionalan okvir kvalifikacija.

5.2.2 Međusobni odnos dva okvira

Ako se prati razvoj EOK-a i Okvira EPVO, videće se da je rad na izradi Okvira za visoko obrazovanje počeo znatno ranije. One godine kada je Okvir EPVO usvojen (2005. godine) tek je formalno počeo proces izrade EOK-a. Štaviše, razvoj EOK-a je u značajnoj meri zasnovan na rezultatima rada na pripremi i usvajanju Okvira EPVO. Između ostalog, to je razlog što postoje brojne zajedničke karakteristike ova dva okvira:

- oba okvira su meta-okviri (videti deo 3.1 za više detalja),
- pokrivaju široka područja učenja,
- omogućavaju transparentnost kvalifikacija unutar Evrope,
- obezbeđivanje kvaliteta je jedan od osnovnih principa oba okvira,
- podržavaju celoživotno učenje i mobilnost onih koji se obrazuju i radnika.

Nivoi visokog obrazovanja zasnovani na deskriptorima Evropskog prostora visokog obrazovanja su uključeni direktno u EOK. Glavni razlog ovome je taj da se izbegne razvoj dva izolovana okvira. Nivoi 5–8 EOK-a odgovaraju deskriptorima ciklusa Okvira EPVO, iako se koriste različiti opisi unutar samih deskriptora, zbog drugačije forme opisivanja znanja, veština i kompetencija u okvirima.

Kako EOK uključuje različite forme sticanja znanja, njegovi deskriptori su širi i više generički od Dablinskih deskriptora iz Okvira EPVO. To praktično znači da se nivoi mogu smatrati istim, iako deskriptori nivoa nisu isti. Shodno tome, EOK nivoi 5–8 su kompatibilni ne samo sa kvalifikacijama stečenim formalnim putem već i sa strukovnim kvalifikacijama stečenim formalnim, vaninstitucionalnim i implicitnim putem. Iako se deskriptori koji definišu nivoe u EOK-u i Dablinski deskriptori razlikuju, deskriptori nivoa EOK-a u potpunosti integrišu deskriptore Bolonjskog procesa, čime su oni međusobno kompatibilni (European Commission, 2008).

5.3 Osiguranje kvaliteta i poređenje kvalifikacija

Jedna od osnovnih funkcija okvira kvalifikacija jeste poređenje kvalifikacija, s ciljem priznavanja prava na dalje obrazovanje ili radi zapošljavanja. Tokom poređenja kvalifikacija posebna pažnja se obraća na kvalitet obrazovanja čiji je rezultat data kvalifikacija. Osim što se obrazovni programi i u okviru istog nivoa iste oblasti mogu donekle razlikovati (što jeste prednost), na kvalitet krajnjeg ishoda utiče i implementacija tih programa, u smislu kvaliteta nastave, predavača, udžbenika itd. To znači da okvir kvalifikacija, donekle indirektno, služi i osiguranju kvaliteta unutar jednog sistema obrazovanja, budući da zahteva da sve kvalifikacije koje se dodeljuju unutar tog sistema odgovaraju određenim nivoima unutar okvira. Zbog toga je posebno važno da opisi nivoa kvalifikacija budu adekvatno formulisani, kako bi se moglo pokazati koji obrazovni programi zaista vode datoj kvalifikaciji.

U jednom broju zemalja, ovo se sprovodi kroz akreditaciju studijskih programa, koja uključuje i proveru da li je dodeljeni nivo iz okvira kvalifikacija odgovarajući. Štaviše, u nekim zemljama su tela koja su zadužena za osiguranje kvaliteta, zadužena i za okvir kvalifikacija (npr. Velika Britanija). Imajući u vidu da u Srbiji ne postoji okvir kvalifikacija, tj. da ne postoje opšteprihvaćeni opisi ishoda studija na *bachelor*, *master* i *doktorskom* nivou, ostaje sumnja u kojoj su meri akreditovani programi zaista adekvatno definisani u smislu ciklusa studija. Ovo može dovesti do znatnih problema u vezi sa mobilnošću (horizontalnom i vertikalnom) unutar Srbije, ali i do problema u zapošljavanju.

Što se tiče priznavanja kvalifikacija iz inostranstva, uloga okvira kvalifikacija je upravo u tome da služi kao neka garancija kvaliteta. S jedne strane, okvir kvalifikacija zemlje iz koje se razmatra kvalifikacija bi trebalo da, ako je pravilno formulisani i ako postoji funkcionalan sistem osiguranja kvaliteta, garantuje da je data kvalifikacija zaista na dodeljenom nivou. S druge strane, okvir kvalifikacija zemlje u kojoj se traži priznavanje, opet mora biti adekvatno formulisani da bi se omogućilo preciznije određivanje odgovarajućeg nivoa u domaćem sistemu. Ovo, naravno, povlači i diskusiju o tome kako se vrši prevođenje iz jednog u drugi okvir, o čemu će više biti rečeno u odeljku koji se bavi Evropskim okvirom kvalifikacija i sertifikacijom.

5.4. Evropski okvir kvalifikacija i sertifikacija

Proces sertifikacije NOK-a u odnosu na EOK ili dela NOK-a u odnosu na Okvir EVPO ima za cilj da poveća transparentnost i uspostavi poverenje u kvalitet kvalifikacija iz određene zemlje, a samim tim omogući efikasnije i efektivnije zapošljavanje, mobilnost ljudi, uključujući i unutar jedne zemlje, ali još više prekograničnu mobilnost koja će sve više biti značajna za Srbiju, imajući u vidu proces evropskih integracija.

Kao što je već rečeno u poglavlju 3, postoji set od 10 kriterijuma za proces sertifikacije NOK-a u odnosu na EOK (dodatak 3), kao i set kriterijuma

u vezi sa samosertifikacijom NOK-a u odnosu na Okvir EPVO (dodatak 4). Kriterijumi i procedure koji su opisani u ova dva dokumenta su definisani relativno uopšteno i ne ukazuju tačno na to koje sve institucije i organizacije treba da budu uključene u ovaj proces, prevashodno zbog razlika koje postoje između zemalja u pogledu unutrašnje organizacije nadležnosti za pitanja koja se tiču sveta obrazovanja, sveta rada, te, samim tim, kvalifikacija.

Međutim, neophodno je naglasiti da ove preporuke na određeni način podrazumevaju i da se procesu razvoja nacionalnog okvira kvalifikacija pristupilo sa punim razumevanjem zašto je NOK neophodan, u skladu sa pretpostavkama o usvajanju NOK-a, kao i da NOK ima očekivanu strukturu (sve opisano u odeljku 4.2). Ukoliko ovo nije slučaj, proces sertifikacije, kako u odnosu na EOK, tako i u odnosu na Okvir EPVO, svodi se na puko ispunjavanje forme, što će na srednji i duži rok postati vidljivo, budući da će dolaziti do grešaka u procesu priznavanja stranih kvalifikacija u Srbiji i obrnuto. Osim toga, ovo će imati negativne efekte na zapošljavanje unutar Srbije, što u krajnjem slučaju znači i da svrha obrazovanja neće biti ispunjena. Samim tim, u interesu je svih uključenih, pa i krajnjih korisnika (građana) da se proces sertifikacije NOK-a sprovede profesionalno i transparentno.

Literatura

- Bjornavold, J. and Coles, M., Governing education and training; the case of qualifications frameworks. In: *European journal of vocational training*, No. 42/43, 2007/3, 2008/1, pp. 203-235.
- Commission of the European Communities (2005), *Commission Staff Working Document: Towards a European Qualifications Framework For Lifelong Learning*. SEC (2005) 957. Brussels.
- European Commission (2008), *Explaining the European Qualifications Framework for Lifelong Learning*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Hanf, G. and Rein, V. (2006), *Towards a National Qualifications Framework for Germany: Reflections from a VET research standpoint*. Bonn: Federal Institute for Vocational Education and Training. http://deposit.d-nb.de/ep/netpub/88/00/91/982910088/_data_stat/ga231254hu.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine).

6. ZAVRŠNE NAPOMENE

Razvoj i primena nacionalnog okvira kvalifikacija predstavljaju svojevrsan test za svaku zemlju, budući da zahtevaju:

- kontinuirano učešće većeg broja raznovrsnih aktera, sa čime dolazi i fleksibilnost, ali i donošenje odluka na osnovu stručnih analiza, a ne na osnovu kratkoročnih uskih političkih ciljeva;
- razvijenu svest među donosiocima odluka o neophodnosti NOK-a te o njegovom dugoročnom karakteru;
- razvijenu svest svih aktera sveta obrazovanja i sveta rada o vezama koje moraju postojati između njih, pogotovo u pogledu razvijanja jedne zemlje kao ekonomije i društva zasnovanih na znanju;
- postojanje jasnih zajedničkih ciljeva u pogledu obrazovanja, što za sobom povlači i usmeravanje pažnje na rezultate obrazovnih procesa, a ne na ulazne parametre.

Imajući ovo u vidu, može se reći da proces razvoja i način primene NOK-a u jednoj zemlji veoma jasno odslikava u kojoj su meri reforme koje se sprovode, kako u svetu obrazovanja tako i u svetu rada, suštinske, a koliko su kozmetičke. Činjenica da je proces razvoja NOK-a u Srbiji priča sa mnogo početaka, ali za sada ni sa jednim krajem, dovoljno govori o tome koliko je Srbija do sada bila daleko od promišljene, kvalitetne, efikasne, efektivne i integrisane politike obrazovanja i zapošljavanja.

Nastavak procesa evropskih integracija donosi sa sobom sve veću otvorenost tržišta, pa samim tim i sve veću otvorenost tržišta radne snage. Ovo za sobom takođe povlači mogućnost direktnog poređenja sa drugim zemljama na svim poljima, pa tako i na polju upravljanja obrazovnim sistemom i kreiranjem mera koje dugoročno podstiču zapošljavanje. Stoga se može očekivati da će spoljni pritisci za promenama inicirati ozbiljniji pristup relevantnih aktera kreiranju javnih politika u Srbiji, koje će, između ostalog, biti zasnovane i na dubljem poznavanju problema. Međutim, ne postoji legitimna prepreka da se javnim politikama pristupi ozbiljno i sada budući da od toga građani mogu imati samo korist.

DODATAK 1

PREPORUKA EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA O USPOSTAVLJANJU EVROPSKOG OKVIRA KVALIFIKACIJA ZA CELOŽIVOTNO UČENJE

NAPOMENA: Sve prevode u dodacima u ovoj publikaciji su pripremili autori publikacije i oni nisu zvanični.

PREPORUKA EVROPSKOG PARLAMENTA I SAVETA od 23. aprila 2008. godine o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje (dokument od važnosti za EEP¹)

(Službeni list Evropske unije 6. 5. 2008. C 111/1)

EVROPSKI PARLAMENT I SAVET EVROPSKE UNIJE,

Uzimajući u obzir Ugovor o osnivanju Evropske zajednice, a naročito član 149(4) i član 150(4) tog Ugovora,

Uzimajući u obzir predlog Komisije,

Uzimajući u obzir mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta²,

Uzimajući u obzir mišljenje Komiteta regiona³,

Postupajući u skladu sa procedurom propisanom članom 251 Ugovora⁴,

Imajući u vidu sledeće:

1. Razvoj i priznavanje znanja, veština i kompetencija građana su od ključnog značaja za razvoj pojedinaca, konkurentnosti, zapošljavanja i društvene kohezije u Zajednici. Pomenuti razvoj i priznavanje bi trebalo da pomognu međudržavnoj mobilnosti radnika i onih koji se školuju i da odgovore zahtevima ponude i tražnje na evropskom tržištu rada. Dostupnost i jednake mogućnosti učestvovanja u celoživotnom učenju za sve, uključujući osobe sa posebnim potrebama, kao i upotreba kvalifikacija zbog toga bi trebalo da budu podstaknute i unapređene na nacionalnom nivou, kao i na nivou Zajednice.

---

1 EEP – Evropski ekonomski prostor (European Economic Area – EEA). Više o značaju ovako klasifikovanog evropskog dokumenta videti u Poglavlju 3.2.

2 OJ C 175, 27.7.2007, p. 74.

3 OJ C 146, 30.6.2007, p. 77.

4 Mišljenje Evropskog parlamenta od 24. oktobra 2007. godine i odluke Saveta od 14. februara 2008. godine.

2. Evropski savet je 2000. godine na zasedanju u Lisabonu zaključio da bi povećana transparentnost kvalifikacija trebalo da bude jedan od glavnih elemenata potrebnih da se obrazovanje i sistem usavršavanja u Zajednici prilagode zahtevima društva znanja. Takođe, 2002. godine je Evropski savet na zasedanju u Barseloni pozvao na tešnju saradnju u sektoru univerzitetskog obrazovanja i poboljšanje transparentnosti i metoda priznavanja u oblasti stručnog obrazovanja i usavršavanja.
3. Rezolucija Saveta od 27. juna 2002. godine o celoživotnom učenju⁵ pozvala je Komisiju da, u tesnoj saradnji sa Svetom i državama članicama, razvije okvir za priznavanje kvalifikacija za obrazovanje i usavršavanje, a na osnovu dostignuća Bolonjskog procesa, podstičući sličnu aktivnost u oblasti stručnog usavršavanja.
4. Zajednički izveštaji Saveta i Komisije o implementaciji radnog programa „Obrazovanje i usavršavanje 2010“, koji su usvojeni 2004. i 2006. godine, istakli su potrebu da se razvije Evropski okvir kvalifikacija.
5. U sklopu Kopenhagenskog procesa, zaključci Saveta i predstavnika vlada država članica sa sastanka Saveta 15. novembra 2004. godine o budućim prioritetima unapređene evropske saradnje u stručnom obrazovanju i usavršavanju daju prioritet razvoju otvorenog i fleksibilnog Evropskog okvira kvalifikacija, zasnovanog na transparentnosti i uzajamnom poverenju, što bi trebalo da bude zajedničko za obrazovanje i usavršavanje.
6. Verifikaciju vaninstitucionalnih i implicitnih ishoda učenja bi trebalo podsticati u skladu sa zaključcima Saveta o opštim evropskim načelima za identifikaciju i verifikaciju vaninstitucionalnog i implicitnog učenja od 28. maja 2004. godine.
7. Sastanci Evropskog saveta u Briselu marta 2005. godine i marta 2006. godine naglasili su važnost usvajanja Evropskog okvira kvalifikacija.
8. Ova preporuka uzima u obzir Odluku br. 2241/2004/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 15. decembra 2004. godine o jedinstvenom Okviru Zajednice za transparentnost kvalifikacija i kompetencija (Europass)⁶ i Preporuku 2006/962/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 18. decembra 2006. godine o ključnim kompetencijama za celoživotno učenje⁷.
9. Ova preporuka je u skladu sa okvirom za Evropski prostor visokog obrazovanja i deskriptorima stepena koje su usvojili ministri nadležni za obrazovanje 45 evropskih država na sastanku u Bergenu 19. i 20. maja 2005. godine u okviru Bolonjskog procesa.
10. Zaključci Saveta o obezbeđenju kvaliteta u stručnom obrazovanju i usavršavanju od 23. i 24. maja 2004. godine, Preporuka 2006/143/EC

5 OJ C 163, 9.7.2002, p. 1.

6 OJ L 390, 31.12.2004, p. 6.

7 OJ L 394, 30.12.2006, p. 10.

Evropskog parlamenta i Saveta od 15. februara 2006. godine o produbljivanju evropske saradnje u oblasti obezbeđenja kvaliteta u visokom obrazovanju⁸ i standardi i uputstva za obezbeđenje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja, koje su dogovorili ministri nadležni za visoko obrazovanje na sastanku u Bergenu, sadrže opšta načela za obezbeđenje kvaliteta, koji bi trebalo da budu osnova za primenu Evropskog okvira kvalifikacija.

11. Ova preporuka ne utiče na Uputstvo 2005/36/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 7. septembra 2005. godine o priznavanju profesionalnih kvalifikacija⁹, koje daje prava i obaveze i odgovarajućim nacionalnim telima i migrantima. Pozivanje na nivoe kvalifikacija Evropskog okvira kvalifikacija ne bi trebalo da utiče na mogućnost pristupa tržištu rada tamo gde su profesionalne kvalifikacije priznate u skladu sa Uputstvom 2005/36/EC.
12. Cilj ove preporuke je da stvori opšti referentni okvir, koji bi služio kao sredstvo prevođenja između različitih sistema kvalifikacija i njihovih nivoa, bilo za opšte i visoko obrazovanje, ili za stručno obrazovanje i usavršavanje. Ovim će se poboljšati transparentnost, uporedivost i prenosivost kvalifikacija građana, dodeljenih u skladu sa praksom u različitim državama članicama. U načelu, trebalo bi omogućiti da se svaki nivo kvalifikacija može steći na različite načine u obrazovanju i tokom karijere. Uz to, Evropski okvir kvalifikacija bi trebalo da omogući međunarodnim sektorskim organizacijama da povežu svoje sisteme kvalifikacija sa opštom evropskom referentnom tačkom i da time prikažu odnos između međunarodnih sektorskih kvalifikacija i nacionalnih sistema kvalifikacija. Prema tome, ova preporuka doprinosi širim ciljevima podsticanja celoživotnog učenja i povećanja zapošljivosti, mobilnosti i društvene integracije radnika i učenika. Transparentna načela obezbeđenja kvaliteta i razmena informacija pomoći će njenu primenu, pomažući u razvoju uzajamnog poverenja.
13. Ova preporuka bi trebalo da doprinese modernizaciji sistema obrazovanja i usavršavanja, međusobnom odnosu obrazovanja, usavršavanja i zapošljavanja i stvaranju veza između formalnog, vaninstitucionalnog i implicitnog učenja, što će takođe dovesti do verifikacije ishoda učenja stečenih kroz iskustvo.
14. Ova preporuka ne zamenjuje niti definiše nacionalne sisteme kvalifikacija i/ili kvalifikacije. Evropski okvir kvalifikacija ne opisuje konkretne kvalifikacije ili kompetencije pojedinca i pojedinačne kvalifikacije bi trebalo da se povežu sa odgovarajućim nivoom Evropskog okvira kvalifikacija putem nacionalnog sistema kvalifikacija.

8 OJ L 64, 4.3.2006, p. 60.

9 OJ L 255, 30.9.2005, p. 22. Uputstvo je dopunjeno Uputstvom Saveta 2006/100/EC (OJ L 363, 20.12.2006, p. 141).

15. S obzirom na svoju neobavezujuću prirodu, ova preporuka je u skladu sa načelom supsidijarnosti, podržavajući i dopunjujući aktivnosti država članica kroz omogućavanje dublje saradnje između njih, kako bi se povećala transparentnost i pomogla mobilnost i celoživotno učenje. Preporuka bi trebalo da se primenjuje u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i praksom.
16. Kako cilj ove preporuke, tačnije stvaranje opšteg referentnog okvira koji služi kao sredstvo prevođenja između različitih sistema kvalifikacija i njihovih nivoa, ne može biti postignut u punoj meri od strane država članica, te bi se zato, s obzirom na predviđeni obim i efekte aktivnosti, bolje ostvario na nivou Zajednice, Zajednica može doneti mere, u skladu sa načelima supsidijarnosti, kao što je predviđeno članom 5 Ugovora. U skladu sa načelom proporcionalnosti, kao što je predviđeno tim članom, ova preporuka ne prekoračuje ono što je potrebno da bi se taj cilj ostvario.

OVIM PREPORUČUJU DA DRŽAVE ČLANICE:

1. koriste Evropski okvir kvalifikacija kao referentno sredstvo za poređenje nivoa kvalifikacija različitih sistema kvalifikacija i da podstiču celoživotno učenje i jednake mogućnosti u društvu zasnovanom na znanju, kao i dalju integraciju evropskog tržišta rada, poštujući veliku različitost nacionalnih obrazovnih sistema;
2. povežu svoje nacionalne sisteme kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija do 2010. godine, tako što će uputiti, na transparentan način, svoje nivoe kvalifikacija na nivoe navedene u Aneksu II, i tako što će, gde je moguće, razviti nacionalne okvire kvalifikacija u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i praksom;
3. usvoje mere, prema potrebi, kako bi do 2012. godine sve nove potvrde o kvalifikacijama, diplome i „Europass“ dokumenti izdati od nadležnih tela, putem nacionalnog sistema kvalifikacija, sadržale jasno iskazani odgovarajući nivo Evropskog okvira kvalifikacija;
4. koriste pristup zasnovan na ishodima učenja kada određuju i opisuju kvalifikacije, kao i da podstiču verifikaciju vaninstitucionalnog i implicitnog učenja u skladu sa opštim evropskim načelima, dogovorenim u zaključcima Saveta od 28. maja 2004. godine, naročito obraćajući pažnju na one građane koji su najpodložniji tome da budu nezaposleni ili im je zaposlenje nesigurno, a kojima ovakav pristup može pomoći u učestvovanju u celoživotnom učenju i pristupu tržištu rada;
5. podstiču i primenjuju načela obezbeđenja kvaliteta u obrazovanju i usavršavanju navedene u Aneksu III kada povezuju kvalifikacije visokog obrazovanja i stručnog obrazovanja i usavršavanja u okviru nacionalnog sistema kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija;
6. odrede nacionalna koordinaciona tela, koja će biti povezana sa pojedinačnim strukturama i zahtevima država članica, kako bi podržali i, u

saradnji sa drugim relevantnim nacionalnim telima, upravljali odnosom između nacionalnog sistema kvalifikacija i Evropskog okvira kvalifikacija, sa ciljem podsticanja kvaliteta i transparentnosti tog odnosa.

7. Zadaci tih nacionalnih koordinacionih tela trebalo bi da uključe:
  - a) povezivanje nivoa kvalifikacija u okviru nacionalnog sistema kvalifikacija sa nivoima Evropskog okvira kvalifikacija opisanih u Aneksu II;
  - b) osiguravanja korišćenja transparentne metodologije pri povezivanju nacionalnog sistema kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija, kako bi se, s jedne strane, omogućilo međusobno upoređivanje, i s druge strane, kako bi se osiguralo da odluke koje iz toga slede budu objavljene;
  - c) obezbeđivanje pristupa informacijama i uputstvima zainteresovanim o tome na koji način su nacionalne kvalifikacije povezane sa Evropskim okvirom kvalifikacija kroz nacionalni sistem kvalifikacija;
  - d) podsticanje učešća svih relevantnih zainteresovanih grupa, uključujući, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i praksom, ustanove visokog obrazovanja i stručnog obrazovanja i usavršavanja, socijalne partnere, sektore i stručnjake, tokom upoređivanja i korišćenja kvalifikacija na evropskom nivou.

ODOBRAVAJU NAMERU KOMISIJE DA:

1. podrži države članice u sprovođenju gore navedenih zadataka i međunarodne sektorske organizacije u korišćenju referentnih nivoa i načela Evropskog okvira kvalifikacija, kao što je naznačeno u ovoj preporuci, naročito omogućavajući saradnju, razmenu dobre prakse i proveru – *inter alia* kroz dobrovoljnu procenu stručnjaka i pilot projekte u okviru programa Zajednice, pokrećući informacione i konsultacione aktivnosti sa telima za socijalni dijalog – kao i razvijanje materijala za podršku i pojašnjavanje;
2. do 23. aprila 2009. godine osnuje savetodavnu grupu za Evropski okvir kvalifikacija, koju će činiti predstavnici država članica i koja će uključiti i evropske socijalne partnere i druge zainteresovane, prema potrebi, a koja će biti odgovorna za obezbeđivanje opšte celovitosti i podsticanje transparentnosti procesa povezivanja pojedinačnih sistema kvalifikacija sa Evropskim okvirom kvalifikacija;
3. proceni, u saradnji sa državama članicama i posle konsultacija sa zainteresovanim grupama, aktivnosti preduzete u vezi sa ovom preporukom, uključujući i nadležnosti i vreme trajanja savetodavne grupe, te da do 23. aprila 2013. godine izvesti Evropski parlament i Savet o saznanjima do kojih je došla i o predlozima za ubuduće, uključujući, ukoliko je potrebno, moguću procenu i ispravljanje ove preporuke;

4. podstakne bliske veze između Evropskog okvira kvalifikacija i postojećih ili budućih evropskih sistema prenosa i akumulacije bodova u visokom obrazovanju i stručnom obrazovanju i usavršavanju, kako bi se poboljšala mobilnost građana i omogućilo priznavanje ishoda učenja.

U Strazburu, 23. aprila 2008. godine

Za Evropski parlament
Predsednik

Za Savet
Predsednik

H.-G. PÖTTERING

J. LANARČIČ

Aneks I Definicije

U svrhu ove preporuke, definicije koje se primenjuju su sledeće:

- a) „kvalifikacija“ znači formalni ishod procesa ocenjivanja i verifikacije, koji se vrši kada nadležno telo utvrdi da je pojedinac ostvario ishode učenja na nivou propisanih standarda;
- b) „nacionalni sistem kvalifikacija“ predstavlja sve aspekte aktivnosti država članica vezanih za priznavanje učenja i drugih mehanizama koji povezuju obrazovanje i usavršavanje sa tržištem rada i građanskim društvom. Ovo uključuje razvoj i primenu institucionalnih aranžmana i procesa vezanih za obezbeđenje kvaliteta, procenjivanje i dodeljivanje kvalifikacija. Nacionalni sistem kvalifikacija se može sastojati od nekoliko podsistema i može uključivati nacionalni okvir kvalifikacija;
- c) „nacionalni okvir kvalifikacija“ je instrument za klasifikovanje kvalifikacija u skladu sa nizom kriterijuma za pojedinačne nivoe naučnog, koji teži da integriše i koordinira nacionalne podsisteme kvalifikacija i poboljša transparentnost, pristupačnost, napredak i kvalitet kvalifikacija u vezi sa tržištem rada i građanskim društvom;
- d) „sektor“ predstavlja grupisanje profesionalnih aktivnosti na osnovu njihovih glavnih ekonomskih funkcija, proizvoda, usluga ili tehnologija;
- e) „međunarodna sektorska organizacija“ znači udruženje nacionalnih organizacija, uključujući npr. poslodavce i profesionalna tela, koje predstavljaju interese nacionalnih sektora;
- f) „ishodi učenja“ su izjave o tome šta učenik zna, razume i može da uradi po završetku nastavnog procesa, a koje su određene u smislu znanja, veština i kompetencije;
- g) „znanje“ predstavlja ishod usvajanja informacija kroz učenje. Znanje je skup činjenica, načela, teorija i prakse povezanih sa poljem

rada ili obrazovanja. U kontekstu Evropskog okvira kvalifikacija, znanje se opisuje kao teorijsko i/ili činjenično;

- h) „veštine“ predstavljaju sposobnost da se primeni znanje i da se koristi umeće za ostvarenje zadataka i rešavanje problema. U kontekstu Evropskog okvira kvalifikacija, veštine su opisane kao kognitivne (uključujući korišćenje logičkog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja) ili praktične (uključujući spretnost u rukovanju i korišćenje metoda, materijala, alata i instrumenata);
- i) „kompetencija“ znači dokazanu sposobnost korišćenja znanja, veština i ličnih, društvenih i/ili metodoloških sposobnosti u radnim ili obrazovnim okolnostima, kao i u profesionalnom i ličnom razvoju. U kontekstu Evropskog okvira kvalifikacija, kompetencija se opisuje u smislu odgovornosti i samostalnosti.

Aneks II
Deskriptori koji definišu nivo u Evropskom okviru kvalifikacija (EOK)

Svaki od 8 nivoa je definisan nizom deskriptora koji ukazuju koji su ishodi učenja relevantni za kvalifikacije na tom nivou u bilo kojem sistemu kvalifikacija		Veštine	Kompetencija
	Znanje		
	U kontekstu EOK-a, znanje se opisuje kao teorijsko i/ili činjenično	U kontekstu EOK-a, veštine su opisane kao kognitivne (uključujući korišćenje logičkog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja) i praktične (uključujući spretnost u rukovanju i korišćenje metoda, materijala, alata i instrumenata)	U kontekstu EOK-a, kompetencija se opisuje u smislu odgovornosti i samostalnosti
Nivo 1 Ishodi učenja koji se odnose na nivo 1 su	osnovno opšte znanje	osnovne veštine potrebne da bi se izvršili jednostavni zadaci	rad ili učenje pod neposrednim nadzorom u strukturisanom kontekstu
Nivo 2 Ishodi učenja koji se odnose na nivo 2 su	osnovno činjenično znanje u oblasti rada ili obrazovanja	osnovne kognitivne i praktične veštine potrebne za korišćenje relevantnih informacija da bi se uradili zadaci i rešili rutinski problemi, koristeći jednostavna pravila i alate	rad ili učenje pod nadzorom uz određenu samostalnost
Nivo 3 Ishodi učenja koji se odnose na nivo 3 su	znanje činjenica, načela, procesa i opštih pojmova u oblasti rada ili obrazovanja	niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za izvršavanje zadataka i rešavanje problema izborom i primenom osnovnih metoda, alata, materijala i informacija	– preuzimanje odgovornosti za izvršavanje zadataka u radu ili učenju – prilagođavanje sopstvenog ophođenja okolnostima u rešavanju problema
Nivo 4 Ishodi učenja koji se odnose na nivo 4 su	činjenično i teorijsko znanje u širem kontekstu unutar oblasti rada ili obrazovanja	niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za iznalaženje rešenja specifičnih problema u oblasti rada ili obrazovanja	– samostalno upravljanje u okviru uputstava u kontekstu radnih ili obrazovnih aktivnosti koji je obično predvidljiv, ali se može promeniti – nadzor rutinskog rada drugih, preuzimanje nekih odgovornosti za evaluaciju i poboljšanje aktivnosti rada ili obrazovanja
Nivo 5* Ishodi učenja koji se odnose na nivo 5 su	sveobuhvatno, specijalizovano, činjenično i teorijsko znanje unutar oblasti rada ili obrazovanja i svest o granicama tog znanja	sveobuhvatni niz kognitivnih i praktičnih veština potrebnih za razvijanje kreativnih rešenja apstraktnih problema	– upravljanje i nadzor u kontekstu radnih ili obrazovnih aktivnosti u okolnostima nepredvidljivih promena – procena i razvoj sopstvenog učinka i učinka drugih

<p>Nivo 6** Ishodi učenja koji se odnose na nivo 6 su</p>	<p>napredno znanje u oblasti rada ili obrazovanja, uključujući kritičko razumevanje teorija i načela</p>	<p>napredne veštine, prikaz temeljnog znanja i inovativnosti, potrebnih za rešavanje složenih i nepredvidljivih problema u specijalizovanoj oblasti rada ili obrazovanja</p>	<p>– sprovođenje složenih tehničkih ili profesionalnih aktivnosti ili projekata, preuzimajući odgovornost u odlučivanju u nepredvidljivom kontekstu rada ili obrazovanja – preuzimanje odgovornosti za upravljanje profesionalnim razvojem pojedinaca i grupa</p>
<p>Nivo 7*** Ishodi učenja koji se odnose na nivo 7 su</p>	<p>– visoko specijalizovano znanje, od kojeg je neko u središtu znanja u oblasti rada ili obrazovanja, kao osnova za originalno razmišljanje i/ili istraživanje – kritička svest o predmetima znanja u odnosnoj oblasti i na granici između različitih oblasti</p>	<p>specijalizovane veštine rešavanja problema potrebnih u istraživanju i/ili inovativnosti, s ciljem razvoja novog znanja i procedura i integrisanja znanja iz različitih oblasti</p>	<p>– sprovođenje i menjanje konteksta rada ili obrazovanja koji su složeni, nepredvidljivi i zahtevaju nove strateške pristupe – preuzimanje odgovornosti za doprinos profesionalnom znanju i praksi i/ili za procenu strateškog učinka timova</p>
<p>Nivo 8**** Ishodi učenja koji se odnose na nivo 8 su</p>	<p>znanje na najnaprednijoj granici oblasti rada ili obrazovanja i na granici između oblasti</p>	<p>najnaprednije i najspeccijalizovanije veštine i tehnike, uključujući sintezu i evaluaciju, potrebne za rešavanje kritičnih problema u istraživanju i/ili inovativnosti i za proširivanje i redefinisanje postojećeg znanja ili profesionalne prakse</p>	<p>ispoljavanje suštinskog autoriteta, inovativnosti, samostalnosti, naučnog i profesionalnog integriteta i održive predanosti razvoju novih ideja ili procesa koji su u središtu konteksta rada ili nauke, uključujući i istraživanje</p>
<p><i>Usklađenost sa Okvirom kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja</i> Okvir kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja daje deskriptore za stepene studija. Svaki deskriptor stepena daje generički opis tipičnih očekivanja postignuća i mogućnosti vezanih za kvalifikacije koje predstavljaju kraj tog stepena. * Deskriptor za kratki ciklus visokog obrazovanja (u okviru ili povezan sa prvim stepenom), razvijen Zajedničkom inicijativom za kvalitet, kao deo Bolonjskog procesa, odgovara ishodima učenja za nivo 5 EOK-a. ** Deskriptor za prvi stepen u Okviru kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja, koji su usvojili ministri nadležni za visoko obrazovanje na sastanku u Bergenu maja 2005. godine u okviru Bolonjskog procesa, odgovara ishodima učenja za nivo 6 EOK-a. *** Deskriptor za drugi stepen u Okviru kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja, koji su usvojili ministri nadležni za visoko obrazovanje na sastanku u Bergenu maja 2005. godine u okviru Bolonjskog procesa, odgovara ishodima učenja za nivo 7 EOK-a. **** Deskriptor za treći stepen u Okviru kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja, koji su usvojili ministri nadležni za visoko obrazovanje na sastanku u Bergenu maja 2005. godine u okviru Bolonjskog procesa, odgovara ishodima učenja za nivo 8 EOK-a.</p>			

ANEKS III

Opšta načela za obezbeđenje kvaliteta u visokom obrazovanju i
stručnom obrazovanju i usavršavanju u kontekstu
Evropskog okvira kvalifikacija

Kada se primenjuje Evropski okvir kvalifikacija, obezbeđenje kvaliteta – potrebno da bi se obezbedila pouzdanost i unapređivanje visokog obrazovanja i stručnog obrazovanja i usavršavanja – trebalo bi sprovoditi u skladu sa sledećim načelima:

- politike i procedure obezbeđenja kvaliteta bi trebalo da budu osnova za sve nivoe Evropskog okvira kvalifikacija,
- obezbeđenje kvaliteta bi trebalo da bude sastavni deo unutrašnje uprave ustanova obrazovanja i usavršavanja,
- obezbeđenje kvaliteta bi trebalo da uključi redovne evaluacije ustanova, njihovih programa ili njihovih sistema obezbeđenja kvaliteta od strane spoljašnjih tela ili agencija za monitoring,
- spoljašnja tela ili agencije za monitoring koje sprovode obezbeđenje kvaliteta trebalo bi da budu pod redovnom procenom,
- obezbeđenje kvaliteta bi trebalo da uključi dimenzije konteksta, ulaznih vrednosti, procesa i izlaznih vrednosti, sa naglaskom na rezultatima i ishodima učenja,
- sistem obezbeđenja kvaliteta bi trebalo da uključi sledeće elemente:
  - jasne i merljive ciljeve i standarde, uputstva za primenu, uključujući i učešće zainteresovanih grupa,
  - odgovarajuća sredstva,
  - dosledne evaluacione metode, prateće samovrednovanje i spoljašnje ocenjivanje,
  - mehanizme povratnih informacija i procedure za poboljšanje,
  - što dostupnije rezultate evaluacije;
- inicijative za obezbeđenje kvaliteta na međunarodnom, nacionalnom i regionalnom nivou trebalo bi da budu koordinisane, kako bi se osigurala preglednost, celovitost, sadejstvo i sistemska analiza,
- obezbeđenje kvaliteta bi trebalo da bude proces saradnje između nivoa i sistema obrazovanja i usavršavanja, uključujući sve relevantne zainteresovane grupe, unutar država članica i u Zajednici,
- opredeljivanje za rešenja obezbeđenja kvaliteta na nivou Zajednice može dati referentne tačke za evaluaciju i učenje na osnovu međusobne razmene iskustava.

DODATAK 2

PROPISI I DOKUMENTI NA KOJE SE POZIVA PREPORUKA EP I SAVETA O EOK-U

- Mišljenje Evropskog ekonomskog i socijalnog komiteta o Predlogu preporuke Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju Evropskog okvira kvalifikacija za celoživotno učenje (Opinion of the European Economic and Social Committee on the 'Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning')
COM(2006) 479 final – 2006/0163 (COD), OJ 2007/C 175/18
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:175:0074:0077:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
- Mišljenje Komiteta regiona o efikasnosti i jednakosti u evropskim sistemima obrazovanja i usavršavanja i o Evropskom okviru kvalifikacija za celoživotno učenje (Opinion of the Committee of the Regions on Efficiency and equity in European education and training systems and the European Qualifications Framework for lifelong learning)
OJ 2007/C 146/12
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:146:0077:0084:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
- Zaključci Evropskog saveta u Lisabonu 2000. godine (Presidency Conclusions: Lisbon European Council, 23 and 24 March 2000)
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm (posećeno 29. januara 2010. godine)
- Zaključci Evropskog saveta u Barseloni 2002. godine (Presidency Conclusions: Barcelona European Council, 15 and 16 March 2002)
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/71025.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine)
- Rezolucija Saveta o celoživotnom učenju (Council Resolution On Lifelong Learning)
OJ 2002/C 163/01
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2002:163:0001:0003:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
- Zajednički izveštaji Saveta i Komisije o implementaciji radnog programa „Obrazovanje i usavršavanje 2010“ iz 2004. i 2006. godine
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/jir_council_final.pdf (izveštaj iz 2004. godine, posećeno 29. januara 2010. godine)

- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:079:0001:0019:EN:PDF> (izveštaj iz 2006. godine, posećeno 29. januara 2010. godine)
- Zaključci Saveta i predstavnika vlada država članica o budućim prioritetima unapređene evropske saradnje u stručnom obrazovanju i usavršavanju (Conclusions of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States on the future priorities for enhanced European cooperation on Vocational Education and Training)
OJ 2006/C 298/05
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:298:0008:0011:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Zaključci Saveta o opštim evropskim načelima za identifikaciju i verifikaciju vaninstitucionalnog i implicitnog učenja (Conclusions of the Council: Identification and validation of non-formal and informal learning)
http://studyvisits.cedefop.eu.int/assets/upload/documentation/recognition_qualific/recogn_learning_council_conclusions_en.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Zaključci sa sastanaka Evropskog saveta marta 2005. i marta 2006. godine
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/84335.pdf (sastanak 2005. godine, posećeno 29. januara 2010. godine)
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/89013.pdf (sastanak 2006. godine, posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Odluka Evropskog parlamenta i Saveta o jedinstvenom Okviru Zajednice za transparentnost kvalifikacija i kompetencija – Europass (Decision of the European Parliament and of the Council on a single Community framework for the transparency of qualifications and competences – Europass)
OJ 2004/L 390/06
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:390:0006:0020:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Preporuka Evropskog parlamenta i Saveta o ključnim kompetencijama za celoživotno učenje (Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning)
OJ 2006/L 394/10
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Okvir za Evropski prostor visokog obrazovanja i deskriptore stepena (Framework for the European Higher Education Area and cycle descriptors)

- http://www.bologna-bergen2005.no/EN/BASIC/050520_Framework_qualifications.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine)
- Zaključci Saveta o osiguranju kvaliteta u stručnom obrazovanju i usavršavanju (Council Conclusions on Quality Assurance in Vocational Education and Training)
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/vetquality_en.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Preporuka Evropskog parlamenta i Saveta o produbljivanju evropske saradnje u oblasti osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju (Recommendation of the European Parliament and of the Council on further European cooperation in quality assurance in higher education)
OJ 2006/L 64/60
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:064:0060:0062:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Standardi i uputstva za osiguranje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area)
<http://www.enqa.eu/files/ENQA%20Bergen%20Report.pdf> (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Uputstvo Evropskog parlamenta i Saveta o priznavanju profesionalnih kvalifikacija (Directive of the European Parliament and of the Council on the recognition of professional qualifications)
OJ 2005/L 255/22
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:255:0022:0142:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Uputstvo je dopunjeno Uputstvom Saveta iz 2006. godine, a zbog učlanjivanja Bugarske i Rumunije u EU
OJ 2006/L 363/141
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:363:0141:0237:EN:PDF> (posećeno 29. januara 2010. godine)
  - Deskriptori za kratki ciklus visokog obrazovanja, Zajednička inicijativa za kvalitet
<http://www.jointquality.nl/content/descriptors/CompletesetDublin-Descriptors.doc> (posećeno 29. januara 2010. godine)

DODATAK 3

KRITERIJUMI I PROCEDURE ZA POVEZIVANJE NACIONALNIH NIVOVA KVALIFIKACIJA SA EOK-OM¹

1. Odgovornost i/ili legitimnost svih relevantnih nacionalnih tela uključenih u ovaj proces, uključujući nacionalnu tačku koordinacije, jasno je određena i objavljena od strane nadležnih vlasti.
2. Postoji jasna i dokaziva veza između nivoa kvalifikacija u nacionalnom okviru kvalifikacija ili sistemu i nivoa deskriptora Evropskog okvira kvalifikacija.
3. Nacionalni okvir kvalifikacija ili sistem i kvalifikacije u njemu su zasnovani na načelu i cilju ishoda učenja i povezani su sa propisima za validaciju vaninstitucionalnog i implicitnog učenja i sa, tamo gde postoji, sistemom bodova.
4. Procedure za uključivanje kvalifikacija u nacionalni okvir kvalifikacija ili za opisivanje položaja kvalifikacija u nacionalnom sistemu kvalifikacija su transparentne.
5. Nacionalni sistem(i) za obezbeđenje kvaliteta za obrazovanje i usavršavanje odgovara(ju) nacionalnom okviru kvalifikacija ili sistemu i u skladu su sa odgovarajućim evropskim principima i uputstvima (kao što je naznačeno u Aneksu III Preporuke).
6. Proces povezivanja će uključiti pisane izjave relevantnih tela za osiguranje kvaliteta o usklađenosti sa propisanim procedurama.
7. Proces povezivanja će uključiti međunarodne stručnjake.
8. Nadležno nacionalno telo ili tela će sertifikovati povezivanje nacionalnog okvira kvalifikacija ili sistema sa EOK-om. Odgovarajuća nacionalna tela, uključujući i nacionalnu tačku koordinacije, objaviće sveobuhvatni izveštaj, kojim će se urediti ovo povezivanje i njegovi indikatori, a koji će se posebno odnositi na svaki od kriterijuma.
9. Zvanična platforma za EOK će sadržati opšti spisak država članica koje su potvrdile da su završile proces povezivanja, a koji će sadržati i vezu ka pripremljenim izveštajima o povezivanju.
10. Po završetku procesa povezivanja, a u okviru rokova predviđenih Preporukom, sve nove potvrde o kvalifikacijama, diplome i „Europass“ dokumenti izdati od nadležnih tela, putem nacionalnog sistema kvalifikacija, sadržaće jasno iskazani odgovarajući nivo Evropskog okvira kvalifikacija.

---

1 Criteria and procedures for referencing national qualifications levels to the EQF, Ares(2009)89092. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/eqf/ireland_en.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine).

DODATAK 4

KRITERIJUMI I PROCEDURE ZA VERIFIKACIJU KOMPATIBILNOSTI OKVIRA ZA VISOKO OBRAZOVANJE¹

Kriterijumi verifikacije da su nacionalni okviri kompatibilni sa Bolonjskim okvirom:

1. Nacionalni okvir kvalifikacija za visoko obrazovanje i telo ili tela odgovorna za njegov razvoj su imenovana od strane nadležnog ministarstva odgovornog za visoko obrazovanje.
2. Postoji jasna i dokaziva veza između kvalifikacija u nacionalnom okviru i deskriptora stepena kvalifikacija Evropskog okvira.
3. Nacionalni okvir i kvalifikacije u njemu su jasno zasnovani na ishodima učenja i kvalifikacije su povezane sa ESPB bodovima ili sa bodovima kompatibilnim sa ESPB-om.
4. Procedure za uključivanje kvalifikacija u nacionalni okvir su transparentne.
5. Nacionalni sistem obezbeđivanja kvaliteta za visoko obrazovanje se odnosi na nacionalni okvir kvalifikacija i u skladu je sa Berlinskim kominikeom i svakim narednim kominikeom dogovorenim među ministri- ma u Bolonjskom procesu.
6. Nacionalni okvir i svako povezivanje sa Evropskim okvirom je prikazano u svim dodacima diplomi.
7. Odgovornosti domaćih strana i učesnika prema nacionalnom okviru jasno su određene i objavljene.

Procedure verifikacije da su nacionalni okviri kompatibilni sa Bolonjskim okvirom:

1. Odgovarajuće nacionalno telo ili tela će sertifikovati kompatibilnost nacionalnog okvira sa Evropskim okvirom.
2. Proces samosertifikacije će uključiti pisane izjave o usklađenosti sa propisanim procedurama, koje će izdati tela za obezbeđivanje kvaliteta priznata kroz Bolonjski proces.
3. Proces samosertifikacije će uključiti međunarodne stručnjake.
4. Samosertifikacija i njeno obrazloženje biće objavljeni i odnosiće se na svaki navedeni kriterijum posebno.

---

1 Criteria & Procedures for Verification of Framework Compatibility http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/qf/documents/Bologna_Framework_and_Certification_revised_29_02_08.pdf (posećeno 29. januara 2010. godine).

5. ENIC i NARIC mreže vodiće javno dostupnu listu zemalja koje su potvrdile da su završile proces samosertifikacije (www.enic-naric.net).
6. Završetak procesa samoevaluacije biće zabeležen u dodacima diplome izdatim po završetku tog procesa, prikazujući vezu između nacionalnog okvira i Evropskog okvira.

DODATAK 5 DABLINSKI DESKRIPTORI¹

Napomena: Ovde je dat prevod Dablinskih deskriptora na osnovu standarda za akreditaciju Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje², koje je pripremila Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta. Ovi standardi su sastavljeni na osnovu Dablinskih deskriptora, ali sadrže i neke koji su pridodati za Srbiju.

Kvalifikacije koje označavaju završetak kratkog ciklusa (u okviru prvog stepena) stiču studenti:

- koji su pokazali znanje u oblasti studiranja koje se nadograđuje na opšte srednje obrazovanje i obično je na nivou koji omogućava korišćenje stručne literature; takvo znanje omogućava podršku za rad u određenoj oblasti ili zvanju, lični razvoj, kao i dalje studije za završetak prvog stepena;
- koji su u stanju da primene znanje i razumevanje u profesiji;
- koji imaju mogućnost da prepoznaju i koriste podatke, kako bi formulisali odgovore na čvrsto definisane konkretne i apstraktne probleme;
- koji mogu da komuniciraju o saznanjima do kojih su došli, veštinama i aktivnostima sa svojim vršnjacima, pretpostavljenima i klijentima;
- koji poseduju sposobnosti da donekle samostalno nastave studije.

Kvalifikacije koje označavaju završetak prvog stepena studija stiču studenti:

- koji su pokazali znanje u oblasti studiranja koje se nadograđuje na opšte srednje obrazovanje i obično je na nivou koji omogućava korišćenje stručne literature, ali istovremeno obuhvata neke aspekte koji se oslanjaju na ključna znanja njihovog polja studiranja;
- koji su u stanju da primene svoje znanje i razumevanje na način koji ukazuje na profesionalni pristup poslu ili zvanju i koji imaju sposobnosti koje se najčešće iskazuju smišljanjem i odbranom argumenata i rešavanjem problema unutar polja studiranja;
- koji imaju sposobnost da prikupljaju i tumače potrebne podatke (obično u okviru svoje oblasti studija) kako bi formirali procene koje sadrže razmišljanja o relevantnim društvenim, naučnim ili etičkim pitanjima;
- koji su u stanju da o svom radu i rezultatima rada obavestavaju stručnu i širu javnost;

---

1 <http://www.jointquality.nl/content/descriptors/CompletesetDublinDescriptors.doc> (posećeno 29. januara 2010. godine).

2 <http://nsvo.etf.rs/> (posećeno 29. januara 2010. godine).

- koji su razvili sposobnosti koje su neophodne za nastavak studija sa visokim stepenom samostalnosti.

Kvalifikacije koje označavaju završetak drugog stepena studija stiču studenti:

- koji su pokazali znanje i razumevanje u oblasti studiranja, koje se zasniva na i dopunjuje znanje stečeno na osnovnim akademskim studijama i predstavlja osnovu za razvijanje i/ili primenu ideja, često u okviru konteksta istraživanja;
- koji su u stanju da primene znanje u rešavanju problema u novom ili nepoznatom okruženju u širim ili multidisciplinarnim oblastima unutar obrazovno-naučnog, odnosno obrazovno-umetničkog polja studija;
- koji imaju sposobnost da integrišu znanje, rešavaju složene probleme i da rasuđuju na osnovu dostupnih informacija koje sadrže promišljanja o društvenim i etičkim odgovornostima povezanim sa primenom njihovog znanja i sudova;
- koji su u stanju da na jasan i nedvosmislen način prenesu znanje i način zaključivanja stručnoj i široj javnosti;
- koji poseduju sposobnost da nastave studije na način koji će samostalno izabrati.

Kvalifikacije koje označavaju završetak trećeg stepena studija stiču studenti:

- koji su pokazali sistematsko razumevanje određenog polja studija i savladali veštine i metode istraživanja na tom polju;
- koji su pokazali sposobnost koncipiranja, projektovanja i primene i sposobnost prilagođavanja procesa istraživanja uz neophodan stepen akademskog integriteta;
- koji su originalnim istraživanjem i radom postigli ostvarenje koje proširuje granice znanja, koje je objavljeno i koje je referenca na nacionalnom i međunarodnom nivou;
- koji su sposobni za kritičku analizu, procenu i sintezu novih i složenih ideja;
- koji mogu da komuniciraju sa svojim vršnjacima, širom akademskom zajednicom i društvom u opštem smislu u svom polju stručnosti;
- od kojih se očekuje da mogu da doprinesu, u akademskom i profesionalnom kontekstu, tehnološkom, društvenom ili kulturnom unapređivanju u društvu zasnovanom na znanju.

DODATAK 6
PREDLOG OKVIRA KVALIFIKACIJA NACIONALNOG SAVETA ZA VISOKO OBRAZOVANJE
 (maj 2009. godine, preuzeto sa internet prezentacije
 Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje <http://nsvo.etf.rs>)

Stepen	Naziv studija	Stručni / akademski/ naučni naziv	Pred-sprema	Najmanje ESPB	Prohodnost ka	Diplomu stiče student koji zadovoljava deskriptore ishoda učenja:	Ekvivalentan ciklus Bolonjskoj deklaraciji
VS-1	osnovne strukovne studije	stručni	Završena srednja škola	180	VS-2	<ul style="list-style-type: none"> • Pokazao osnovno znanje u oblasti studiranja koje se zasniva na prethodnom obrazovanju i koje osposobljava za korišćenje stručne literature; • u stanju da primeni znanje i razumevanje u profesiji; • ima sposobnost da prikuplja i tumači potrebne podatke; • u stanju da prenese znanja na druge; • u stanju da o svom radu i rezultatima rada obaveštava stručnu i širu javnost; • poseduje sposobnosti da nastavi studije; • poseduje sposobnosti za timski rad. 	1
VS-2	specijalističke strukovne studije	stručni	VS-1 VA-1a VA-1b	60	-	<ul style="list-style-type: none"> • Pokazano produbljeno znanje, razumevanje i stručne veštine u odabranim užim oblastima specijalizacije, koje se zasniva na znanju i veštinama stečenim na osnovnim strukovnim ili osnovnim akademskim studijama, kao vid posebne pripreme i odgovarajuće je za uspešan rad u oblasti specijalizacije; • u stanju da primeni produbljeno znanje, razumevanje i veštine za uspešno rešavanje složenih problema u delimično novom ili nepoznatom okruženju u užim oblastima studija; • stekao znanja i veštine potrebne za timski rad pri rešavanju složenih problema iz struke; • ima povećanu sposobnost da integriše stečena znanja i veštine, da rasuđuje i daje na osnovu dostupnih informacija moguće zaključke koji istovremeno sadrže promišljanja o društvenim i etičkim odgovornostima povezanim sa primenom njihovog znanja i sudova; • u stanju da efikasno prati i usvaja novine u oblasti specijalizacije i da na jasan i nedvosmislen način prenese svoje zaključke, znanje i postupak zaključivanja stručnoj i široj javnosti. 	2

Stepen	Naziv studija	Stručni / akademski/ naučni naziv	Pred-sprema	Najmanje ESPB	Prohodnost ka	Diplomu stiče student koji zadovoljava deskriptore ishoda učenja:	Ekvivalentan ciklus Bolonjskoj deklaraciji
VA-1a	osnovne akademske studije	Akademski	Završena srednja škola	180	VA-2a	<p>Diplomu stiče student koji zadovoljava deskriptore ishoda učenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pokazao znanje u oblasti studiranja koje se zasniva na prethodnom obrazovanju i koje je na nivou koji omogućava korišćenje stručne literature, ali istovremeno obuhvata aspekte koji se oslanjaju na ključna znanja njegovog polja studiranja; • u stanju da primeni svoje znanje i razumevanje na način koji ukazuje na profesionalni pristup poslu ili zvanju i koji ima sposobnosti koje se najčešće iskazuju smišljanjem i odbranom argumenata i rešavanjem problema unutar polja studiranja; • ima sposobnost da prikuplja i tumači potrebne podatke; • ima sposobnost razmišljanja o relevantnim društvenim, naučnim ili etičkim pitanjima; • u stanju da o svom radu i rezultatima rada obaveštava stručnu i širu javnost; • razvio sposobnosti koje su neophodne za nastavak studija. 	1
VA-1b	osnovne akademske studije	akademski	Završena srednja škola	240	BA-2a	<p>Diplomu stiče student koji zadovoljava deskriptore ishoda učenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pokazao znanje u oblasti studiranja koje se zasniva na prethodnom obrazovanju i koje je na nivou koji omogućava korišćenje stručne literature, ali istovremeno obuhvata aspekte koji se oslanjaju na ključna znanja njegovog polja studiranja; • u stanju da primeni svoje znanje i razumevanje na način koji ukazuje na profesionalni pristup poslu ili zvanju i koji ima sposobnosti koje se najčešće iskazuju smišljanjem i odbranom argumenata i rešavanjem problema unutar polja studiranja; • ima sposobnost da prikuplja i tumači potrebne podatke; • ima sposobnost razmišljanja o relevantnim društvenim, naučnim ili etičkim pitanjima; • u stanju da o svom radu i rezultatima rada obaveštava stručnu i širu javnost; • razvio sposobnosti koje su neophodne za nastavak studija. 	1

VA-2b	specijalističke akademske studije	akademski	VA-2a	60	(VA-3)	2	<ul style="list-style-type: none"> • Pokazao produbljeno znanje, razumevanje i sposobnosti u odabranim užim naučnim i umetničkim oblastima specijalizacije, zasnovano na znanju i veštinama stečenim na diplomskim akademskim studijama i odgovarajuće je za istraživanje u datim užim naučnim i umetničkim oblastima studija; • u stanju da primeni stečeno produbljeno znanje, razumevanje i sposobnosti stečene tokom specijalističkih studija za uspešno rešavanje složenih problema u novom ili nepoznatom okruženju, u užim naučnim i umetničkim oblastima studija; • ima povećanu sposobnost da poveže stečena znanja i rešava složene probleme, da rasuđuje i da na osnovu dostupnih informacija donosi zaključke koji istovremeno sadrže promišljanja o društvenim i etičkim odgovornostima povezanim sa primenom njihovog znanja i sudova; • u stanju da efikasno prati i usvaja novine i rezultate istraživanja u oblasti specijalizacije i da na jasan i nedvosmišlen način prenese svoje zaključke, znanje i postupak zaključivanja stručnoj i široj javnosti.
VA-3	doktorske studije	naučni	VA2a	180	-	3	<ul style="list-style-type: none"> • Pokazao sistematsko razumevanje određenog polja studija; • savladao veštine i metode istraživanja na tom polju; • pokazao sposobnost koncipiranja, projektovanja i primene; • pokazao sposobnost prilagođavanja procesa istraživanja uz neophodan stepen akademskog integriteta; • originalnim istraživanjem i radom postigao ostvarenje koje proširuje granice znanja, koje je objavljeno i koje je referenca na nacionalnom i međunarodnom nivou; • sposoban za kritičku analizu, procenu i sintezu novih i složenih ideja; • može da prenese stručna znanja i ideje kolegama, širokoj akademskoj zajednici i društvu u celini; • u stanju da u akademskom i profesionalnom okruženju promovise tehnološki, društveni ili kulturni napredak.

Skraćenice:

VA = visoko akademsko

VS = visoko stručno

O CENTRU ZA OBRAZOVNE POLITIKE

Centar za obrazovne politike, kao samostalna organizacija, postoji od 2007. godine, dok je od 2005. godine radio u okviru Alternativne akademske obrazovne mreže.

Misija Centra za obrazovne politike je unapređenje sistema obrazovanja u Srbiji kroz pružanje stručne podrške formulisanju obrazovnih politika. Vizija COP-a je kvalitetan, efektivan, efikasan, otvoren i demokratičan sistem obrazovanja u Srbiji, koji u punoj meri doprinosi razvoju Srbije u društvenom, kulturnom, političkom i ekonomskom smislu.

Osnovna ideja iza formiranja COP-a jeste da je za formulisanje reformskih obrazovnih politika, kao i za kontinuirano poboljšavanje kvaliteta, efikasnosti, efektivnosti i otvorenosti sistema obrazovanja neophodno raspolagati validnim informacijama o različitim aspektima obrazovanja, kako u Srbiji, tako i u inostranstvu.

COP je do sada sproveo seriju istraživanja u Srbiji i regionu na teme koje se tiču razvoja kompetencija, finansiranja obrazovanja i upravljanja obrazovanjem.

COP je član NEPC (Network of Education Policy Centers) i ima razvijenu saradnju sa sličnim centrima u Evropi.

